

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA

Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă

Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării

Specializarea: Administrație Publică

Evaluarea programelor în administrația publică

- Suport de curs pentru învățământ la distanță -

Anul III

Cluj-Napoca

2015-2016

I. Informații generale

• Date de identificare a cursului

Date de contact ale titularului de curs:

Nume: Raluca Antonie
Birou: Traian Moșoiu 71, birou I/4
Telefon: 0264-431361
Fax: 0264-431361
E-mail: raluca.antonie@fspac.ro

Date de identificare curs și contact tutori:

Evaluarea programelor în administrația publică
Anul III, sem II
Tipul cursului - obligatoriu
Tutore: Andrea Zolde
e-mail: zolde@fspac.ro

• Condiționări și cunoștințe prerechizite

Nu există condiționări sau cunoștințe prerechizite. Totuși, pentru parcurgerea cu succes a cursului este utilă o revizuire a cunoștințelor elementare de Metode și tehnici de cercetare în științele sociale.

• Descrierea cursului

Cursul de Evaluarea programelor în administrația publică pentru anul III Administrație Publică Învățământ la Distanță are următoarele obiective:

- Să explice utilitatea evaluării de programe în administrația publică;
- Să încurajeze gândirea riguroasă, științifică;
- Să prezinte principalele metode de evaluare;
- Să prezinte etapele evaluării programelor;
- Fixarea cunoștințelor și stabilirea unor deprinderi necesare unui evaluator prin intermediul unei aplicații practice.

În consecință în prezentul suport de curs vor fi prezentate elemente necesare unei cunoașteri a domeniului. Pentru o cunoaștere aprofundată se recomandă consultarea bibliografiei.

Evaluarea se va desfășura pe baza unei lucrări practice.

• Organizarea temelor în cadrul cursului

Cursul de Evaluarea programelor în administrația publică este organizat în două teme majore. Fiecărei teme îi corespunde un modul. Cel dintâi modul este organizat în patru unități specifice, iar cel de-al doilea, în trei astfel de unități.

Modulul „Noțiuni teoretice fundamentale”, prezintă în prima parte principalele concepte necesare pentru înțelegerea domeniului evaluării de programe, (Unitatea 1. Definiții, concepte, clasificări). Astfel, sunt explicitate concepte precum: proiect, program, politică, tipuri de evaluare, monitorizare, etc. În cea de-a doua parte, Unitatea 2. Tipuri și sisteme de evaluare, sunt explicitate, în principal, noțiuni precum : evaluare sumativă, evaluare formativă, evaluare reactivă, evaluare prestabilită, evaluare centralizată, evaluare descentralizată. În cadrul Unității 3, Metode de cercetare utilizate în evaluare, sunt dezbătute atât metodele calitative de cercetare, cât și cele cantitative, și mixte care pot fi utilizate în evaluare. În cuprinsul Unității 4, Metode și modele de evaluare a programelor, sunt descrise cele mai relevante metode și modele de evaluare, printre care evaluarea procesului, evaluarea rezultatelor, evaluarea nevoilor, modelele economice, modelul CIPP, etc. O descriere a conceptelor majore pentru această temă poate fi găsită în silabusul cursului la paginile 8 și 86.

Cel de-al doilea modul, „Noțiuni practice”, dezbate, în cadrul primei unități, Impactul social al programelor -stadiul actual al cunoașterii, principalele noțiuni utilizate în realizarea unei evaluări a impactului social: evaluarea impactului social, principii ale impactului social. În cea de-a doua parte, Unitatea 2. Designul indicatorilor unui studiu de evaluare, este realizată o abordare structurată a indicatorilor care pot fi utilizați în procesul de evaluare a unui program. Este vorba astfel despre designul indicatorilor, indicatori de context, indicatori ai programului, indicatori sociali, etc. În cea de-a treia unitate a acestui modul, ultima de altfel, Unitatea 3. Un nou model de evaluare adaptat realităților românești, sunt prezentate etapele unei evaluări și principalele elemente legate de designul unei evaluări. O descriere a conceptelor majore pentru acest modul poate fi găsită în silabusul cursului la paginile 87 și 123.

Resursele internet și bibliografia prezentată sunt necesare pentru însușirea temeinică a noțiunilor prezentate pe parcursul cursului și pentru inițierea de noi aplicații în domeniul evaluării de programe.

- **Formatul și tipul activităților implicate de curs**

Cursul de Evaluarea programelor în administrația publică este unul interactiv iar tipul de activități ce vor fi abordate în cadrul cursului sunt diverse: de la aplicații ale noțiunilor studiate în exerciții practice, la simulări legate de situații concrete din sfera administrativă. Studentul are libertatea de a-și gestiona singur, fără constrângeri, modalitatea și timpul de parcurgere a cursului. În cadrul cursului vor fi abordate o serie de activități: proiecte de evaluare, activități de utilizare a cercetării în evaluare și sesiuni de consultații față în față. Toate acestea vor avea caracter facultativ, vor facilita înțelegerea noțiunilor parcurse și se vor desfășura pe tot parcursul semestrului.

- **Materiale bibliografice obligatorii**

În continuare sunt prezentate, pe scurt, materialele bibliografice obligatorii:

- 1) Gârboan, Raluca - *Metode și tehnici de evaluare: impactul social al programelor*, Editura Accent, Cluj Napoca, 2006
 - 2) Șandor, Sorin Dan, *Analiză și cercetare în administrația publică*, Accent, 2004
- Aceste două cărți ajută la înțelegerea problematicii prezentate în cadrul cursului.

- **Bibliografie recomandată:**

1. Foundations of Evaluation and Advanced Evaluation courses' website
<http://eval.cgu.edu>
2. GAO Designing Evaluations. PEMD-10.1.4.
http://www.gao.gov/policy/10_1_4.htm
3. Trochim, William M. The Research Methods Knowledge Base, 2nd Edition.
Internet WWW page: <http://trochim.human.cornell.edu/kb/index.htm>
4. UNDP Results-oriented Monitoring and Evaluation
<http://www.undp.org/eo/documents/mae-toc.htm>
5. UNESCO Evaluation Manual
http://www.unesco.org/ios/eng/evaluation/tools/outil_e.htm

• **Calendar al cursului**

Calendarul include ordinea în care vor fi abordate temele de curs:

Introducere

Modulul 1. Noțiuni teoretice fundamentale

Unitatea 1. Definiții, concepte, clasificări

Unitatea 2. Tipuri și sisteme de evaluare

Unitatea 3. Metode de cercetare utilizate în evaluare

Unitatea 4. Metode și modele de evaluare a programelor

Modulul 2. Noțiuni practice

Unitatea 1. Impactul social al programelor -stadiul actual al cunoașterii

Unitatea 2. Designul indicatorilor unui studiu de evaluare

Unitatea 3. Un nou model de evaluare adaptat realităților românești

Bibliografie

Anexa 1- Fișa de descriere a unui proiect

• **Politica de evaluare și notare**

Tipul de evaluare: lucrare practica

Structura lucrării practice cerute este următoarea:

PROIECT FINAL – EVALUAREA PROGRAMELOR

Următorul proiect trebuie pregătit pentru evaluarea finală la cursul de evaluare a programelor. Este un proiect pe care trebuie să îl realizați individual și să îl predați în data stabilită la ultima întâlnire din acest semestru.

Structura proiectului:

Pornind de la un program sau proiect, realizați designul unei evaluări, având în vedere următoarele etape:

- 1. descrierea programului ales (referindu-vă la scop, obiective, activități, actori implicați, grup țintă, calendar, rezultate, resurse, efecte multiplicatoare)**
- 2. menționarea tipului de evaluare pe care îl implementați în cadrul programului ales – argumentați utilitatea lui în cazul proiectului ales vis-a-vis de beneficiarii evaluării, scopul evaluării, tipul programului.**
- 3. identificarea metodei sau metodelor de evaluare care ar trebui utilizate**
- 4. explicarea motivelor pentru care optați pentru respectivele metode de evaluare, arătând avantajele și dezavantajele metodelor alese, cu referire la programul evaluat.**
- 5. menționarea indicatorilor care ar trebui utilizați pentru monitorizare și realizarea evaluării– argumentați utilitatea lor**
- 6. menționarea metodelor de colectare și analiză a datelor care ar trebui**

utilizate pentru a aduna suficiente informații legate de indicatori –argumentați alegerea lor

7. calendarul evaluării programului-prezentați succinct și orientativ de cât timp aveți nevoie pentru a realiza fiecare etapă a evaluării.

8. notarea elementelor care ar trebui incluse în raportul de evaluare a programului referindu-vă și la modul de prezentare al acestora- prezentați pe scurt aceste elemente.

Acordarea notei: pentru realizarea corectă a cerințelor corespunzătoare etapelor 1, 2, 3, 4, 6, 7 și 8 va fi acordat câte un punct, iar pentru realizarea corectă a cerințelor corespunzătoare etapei 5 vor fi acordate două puncte.

Modalitatea și cerințele pentru a intra la examenul de mărire de nota: data examenului de restante și marire a notei va fi programat de comun acord cu studentii; în cazul în care există diferențe față de examenul inițial se pastrează nota de la ultimul examen. Dacă la examenul inițial a fost promovat examenul, iar la cel de marire nu a fost promovat, examenul rămâne promovat, cu nota 5.

- **Elemente de deontologie academică**

- Poziția universității sau a departamentului dumneavoastră în raport cu *plagiatul* se regăsește la pagina: <http://www.apubb.ro/Documents/Licenta/ReguliPlagiat.pdf>

- **Studenți cu dizabilități**

Menționăm disponibilitatea noastră de a sprijini studenții afectați de dizabilități motorii sau intelectuale pentru a identifica eventuale soluții în vederea oferirii de șanse egale acestora.

- **Strategii de studiu recomandate**

Suportul de curs poate fi parcurs în aproximativ 5 ore. Aprofundarea și înțelegerea sa necesită însă cel puțin două parcurgeri ale acestuia.

II. Suportul de curs propriu-zis

Cursul va fi structurat pe module care, la rândul lor, vor fi organizate în unități. Primele două module cuprind câte două unități, iar cel de-al treilea modul cuprinde trei unități.

CUPRINS

Introducere	8
Modulul 1. Noțiuni teoretice fundamentale	8
Unitatea 1. Definiții, concepte, clasificări	10
Unitatea 2. Tipuri și sisteme de evaluare	21
Unitatea 3. Metode de cercetare utilizate în evaluare	30
Unitatea 4. Metode și modele de evaluare a programelor	71
Modulul 2. Noțiuni practice	87
Unitatea 1. Impactul social al programelor -stadiul actual al cunoașterii.....	88
Unitatea 2. Designul indicatorilor unui studiu de evaluare.....	104
Unitatea 3. Un nou model de evaluare adaptat realităților românești.....	119
Bibliografie	124
ANEXA 1- Fișa de descriere a unui proiect	132

Introducere

Cursul de Evaluarea programelor în administrația publică pentru anul III Administrație Publică Învățământ la Distanță are următoarele obiective:

- Să explice utilitatea evaluării de programe în administrația publică;
- Să încurajeze gândirea riguroasă, științifică;
- Să prezinte principalele metode de evaluare;
- Să prezinte etapele evaluării programelor;
- Fixarea cunoștințelor și stabilirea unor deprinderi necesare unui evaluator prin intermediul unei aplicații practice.

Modulul 1. Noțiuni teoretice fundamentale

Obiective: Acest modul își propune să prezinte noțiunile de bază privind evaluarea programelor.

Obiectivele de bază sunt:

- Cunoașterea diferitelor tipuri de evaluare;
- Prezentarea etapelor evaluării;
- Prezentarea relației dintre evaluare și management.

Ghid de studiu: Modulul se adresează viitorilor funcționari publici în calitatea lor de viitori evaluatori sau beneficiari ai evaluărilor programelor. Este foarte important să se înțeleagă ce tipuri de evaluare există, căror probleme li se adresează, care este diferență între evaluare și cercetarea teoretică, care este importanța teoriei în evaluare.

Bibliografie obligatorie:

1. Gârboan, Raluca, *Metode și tehnici de evaluare: impactul social al programelor*, Editura Accent, Cluj Napoca, 2006
2. Șandor, Sorin Dan, *Analiza și cercetarea în administrația publică*, Ed. Accent, 2004

Bibliografie recomandată:

1. Foundations of Evaluation and Advanced Evaluation courses' website
<http://eval.cgu.edu>

2. GAO Designing Evaluations. PEMD-10.1.4.
http://www.gao.gov/policy/10_1_4.htm
3. Trochim, William M. The Research Methods Knowledge Base, 2nd Edition.
Internet WWW page: <http://trochim.human.cornell.edu/kb/index.htm>
4. UNDP Results-oriented Monitoring and Evaluation
<http://www.undp.org/eo/documents/mae-toc.htm>
5. UNESCO Evaluation Manual
http://www.unesco.org/ios/eng/evaluation/tools/outil_e.htm

Unitatea 1. Definiții, concepte, clasificări

Obiective:

1. Prezentarea definițiilor;
2. Cunoșterea conceptelor de bază;
3. Înțelegerea legăturii cu sistemul general de management.

Concepte cheie: program, proiect, evaluare, monitorizare, evaluare sumativă, evaluare formativă, impact.

Evaluarea de programe – explicitarea conceptelor

Studiul evaluării este relativ nou, îndeosebi în România. Una dintre primele înregistrări ale unei evaluări la nivel internațional este evaluarea eficacității terapeutice a sucului de lămâie în rândul marinarilor realizat de marina britanică în secolul al XVIII¹-lea.

Scurt istoric

Evaluarea a debutat ca un domeniu practic și a devenit o disciplină recunoscută a cercetării științifice începând din anii 1960. Pe parcursul evoluției s-au remarcat o serie de dispute privind terminologia, metodologia și etica evaluării. În 2004, FitzPatrick, Sanders și Worthen au identificat aproape 60 de modele apărute între 1960 și 1990 (J.L. Fitzpatrick, Sanders, J.R., și Worthen, B.R., 2004). Anul 1965, a însemnat startul masiv în Statele Unite a unor programe destinate combaterii sărăciei (War on Poverty – război împotriva sărăciei, denumirea generală a setului de programe) (Sorin Dan Șandor, 2005: 73).

Marea Societate. Revoltele din Watts. Războiul împotriva sărăciei

¹ Eficacitatea sucului de lămâie în combaterea scorbutului la marinari – comandat de marina britanică în secolul XVIII! Francezii pretind că au realizat prima cercetare de acest gen chiar mai devreme când armatele normande au realizat o evaluare privind eficacitatea relativă a diferitelor tipuri de arcuri în “Models for the evaluation of elearning”, http://wiki.ossite.org/index.php?title=Models_for_the_evaluation_of_elearning

Un pachet de reforme în educație, sănătate, învățământ, protecție socială și protecția mediului făceau parte din planul președintelui Johnson de a reconstrui America ca pe o Mare Societate (The Great Society)². Inițial, acesta are suportul total al opiniei publice. Marea Societate urma să reprezinte cea mai complexă reformă de la Noua Înțelegere (New Deal) promovată de Ronald Reagan. În 1960, în pofida climatului de prosperitate, aproape un sfert din familiile americane trăiau sub limita sărăciei. Regiuni întregi nu beneficiaseră de prosperitatea economică din perioada postbelică. Mai mult, evoluția tehnologică din industrie îi lăsa pe cei nepregătiți fără locuri de muncă. În 1964, 44% dintre persoanele peste 65 de ani nu aveau asigurare de sănătate. Starea precară de sănătate, datorată înaintării în vârstă determina intrarea lor automată în rândul celor săraci. În realitate, mai mult de unul din trei Americani sub 65 de ani trăiau sub limita sărăciei. Prin urmare, președintele Johnson a considerat că “Războiul împotriva sărăciei”(War on Poverty) trebuia să ocupe centrul preocupărilor pentru construcția Marii Societăți. Un imbold semnificativ în inițierea Războiului împotriva sărăciei l-au constituit Revoltele din Watts. Revoltele din Watts (Watts’ Riots³) au fost o serie de conflicte civile de mari dimensiuni, care au izbucnit în cartierul Watts din sudul orașului Los Angeles din Statele Unite ale Americii. Acestea au început în 11 August 1965 și au durat 6 zile. În urma lor, au fost uciși 34 de oameni, 1100 au fost răniți, 4000 de persoane au fost arestate, 600 de clădiri au fost incendiate și s-au produs pagube de aproximativ 100.000.000 de dolari. Majoritatea daunelor s-au înregistrat în cazul afacerilor care au cauzat resentimente în cartier datorită nedreptăților sociale percepute. Domiciliile nu au fost atacate, însă unele au luat foc din cauza apropierea de alte clădiri incendiate. O comisie guvernamentală a investigat revoltele. Principalele cauze au fost stabilite ca fiind: șomajul, școlile slabe și sărace precum și alte condiții inferioare de viață.

Costurile cauzate de războiul din Vietnam, alături de costurile programelor de reformă, au determinat o mare presiune asupra economiei americane. Odată cu scăderea în popularitate a războiului din Vietnam, președintele Johnson și-a pierdut capitalul politic necesar pentru continuarea reformelor.

² după “*John Gardner- Engineer of the great Society*” în <http://www.pbs.org/johngardner/chapters/4.html>

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Watts_Riots

Criticii Marii Societăți pretind că aceste programe de reformă au avut efecte departe de cele așteptate, dacă nu chiar inverse, în pofida unor investiții publice de mari dimensiuni. S-au creat doar noi sisteme birocratice care au înghițit banii, fără a produce rezultatele scontate. Exemplul cel mai vehiculat este reforma privind asistența socială care a produs o fragmentare a orașelor, cu consecințe dintre cele mai nocive. Aceasta a fost făcută responsabilă pentru crearea dependenței de asistență socială în rândul săracilor, pentru crearea unor cercuri vicioase ale sărăciei.

Sume substanțiale au fost investite pentru eradicarea unor probleme sociale, însă rezultatele dorite s-au lăsat așteptate. S-a ajuns la concluzia că nu existau suficienți bani pentru rezolvarea tuturor problemelor existente. De asemenea, s-a observat că pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă comunitățile, banii nu reprezintă singura problemă. Evaluarea programelor s-a lansat prin asumarea acestor două constrângeri (Michael Quinn Patton, 1997) dar și prin adoptarea sistemului de bugetare Planning-Programming Budgeting System (PPBS), care încuraja monitorizarea și evaluarea programelor. Opinia publică a devenit din ce în ce mai precaută, cerând dovezi pentru succesul programelor care urmau a fi susținute din bani publici. În aceste condiții, evaluarea a cunoscut un adevărat boom, numărul celor care o consideră esențială pentru reușita unui program crescând spectaculos.

După cum se anticipa (Chelimski, Shadish, 1997) evaluarea se diversifică metodologic neîncetat, depășește granițele naționale, și devine extrem de utilă într-o sferă din ce în ce mai largă de preocupări.

Materia primă a evaluării

Materia primă a evaluării este constituită din proiecte, programe și politici publice. Proiectele reprezintă unitatea cu gradul cel mai scăzut de generalitate. Un proiect este efortul organizat de a pune în practică o idee. Desigur, ne referim în acest studiu mai ales la proiectele de dezvoltare socio-economică. Printre elementele esențiale ale unui proiect se numără: scopul, obiectivele, actorii implicați (inițiatori, beneficiari direcți și indirecti, finanțatori, etc.) activitățile, calendarul, resursele și efectele multiplicatoare. Proiectele

pot fi inițiate și implementate de diferite entități printre care: instituțiile administrației publice, organizațiile non-guvernamentale și chiar firmele din sfera privată. De regulă proiectele reprezintă punerea în aplicare a obiectivelor specifice ale unor programe. Programul este unitatea cu gradul de generalitate mai ridicat decât proiectul, însă cu o structură asemănătoare. Implementarea unui program se realizează prin implementarea mai multor proiecte, care detaliază și pun în aplicare unul sau mai multe dintre obiectivele programului. Politica publică reprezintă unitatea cu gradul cel mai ridicat de generalitate, ce corespunde unei direcții strategice de acțiune într-un anumit domeniu. Un exemplu de politică publică, specifică administrației publice din România este dezvoltarea capacității administrative; un program subsecvent acestei politici este Modernizarea Administrației Publice Locale, iar unul dintre proiectele care pun în aplicare acest program este Evaluarea Programelor în Administrația Publică. Proiectul este impelmentat la nivelul unei primării și detaliază și aplică unul dintre obiectivele programului: creșterea responsabilității pentru cheltuirea banilor publici. Programele și proiectele pot fi finanțate de instituții ale administrației publice centrale și locale, de organizații internaționale (Uniunea Europeană, Banca Mondială, etc.), organizații non-profit și alte entități. De obicei, finanțatorul este cel interesat de rezultatele proiectului, de evaluarea îndeplinirii obiectivelor propuse. În numeroase cazuri, instituțiile publice co-finanțează sau sunt parteneri în proiectele de dezvoltare care afectează grupurile de oameni, comunitățile din raza lor de acțiune. Mai mult, un management performant presupune organizarea activității instituțiilor publice pe bază de proiecte, pentru a fi mai ușor administrată, îmbunătățită, urmărită și verificată. Este o tendință susținută și încurajată în întreaga Uniune Europeană. Nevoia de evaluare în sistemul administrativ este în continuă creștere. Reforma administrației publice, dezvoltarea capacității administrative presupune dezvoltarea capacității de evaluare. Aceasta poate fi realizată prin crearea unui cadru legislativ, a unei capacități instituționale și prin dezvoltarea resursei umane în domeniul evaluării.

Definiții ale evaluării

Evaluarea proiectelor și programelor în administrația publică este o etapă specifică, extrem de utilă în planificarea și managementul proiectelor, o tehnică de cercetare și un instrument pentru realizarea politicilor publice, utilizat cu succes de către responsabili de managementul instituțiilor și al organizațiilor, de coordonarea proiectelor și a programelor derulate din fonduri publice sau private. Înalți funcționari publici, politicieni, manageri, directori de instituții și organizații, directori de programe și coordonatori de proiecte utilizează diferite modele de evaluare pentru a sesiza, în timp util, efectele intervențiilor pe care le implementează sau intenționează să le implementeze. Scopul este de a sesiza și a contracara la timp efectele nedorite asupra grupurilor de oameni, comunităților și societății, precum și pentru a încuraja elementele pozitive ale programelor și proiectelor. Mai mult, scopul implicit al evaluării este de a colecta sistematic informații despre rezultate, output și administrarea proiectelor pentru îmbunătățirea implementării și generarea unor decizii performante în viitor. Pe scurt, diferitele modele de evaluare sunt utilizate pentru a minimiza pierderile și a maximiza beneficiile intervențiilor asupra grupurilor sociale de mici sau mari dimensiuni.

De-a lungul evoluției sale, evaluarea a primit numeroase definiții. O sinteză a definițiilor evaluării date de diferite dicționare relevă anumiți termeni-cheie: determinarea meritului, a valorii, estimare, prețuire etc. Evaluarea de proiecte sau programe este strâns legată de sensul acestor termeni, fără a se rezuma însă la ei. În definițiile evaluării apar de asemenea ca o constantă o serie de elemente legate de metodologie.

În cartea sa despre „Analiză și cercetare în administrația publică”, Dan Șandor descrie sintetic faptul că evaluarea programelor se referă la o analiză sistematică pentru a vedea măsura în care proiectele și programele au fost implementate conform intențiilor și și-au atins obiectivele.

Comisia Europeană propune cinci criterii relevante în evaluare: relevanță, eficiență, eficacitate, sustenabilitate și impact⁴. Pornind de la acestea, putem defini evaluarea ca fiind procesul prin care, cu ajutorul unor metode și instrumente specifice, putem măsura gradul în care proiectele au obiective și rezultate relevante, resursele sunt

⁴ www.evaled.info

consumate economic, pentru a atinge obiectivele propuse, dacă proiectul are șanse de a continua și după încheierea finanțării, măsura în care activitățile își ating grupul țintă și dacă impactul lor este resimțit pe termen lung.

Cheia unei înțelegeri corecte este diferența între sistematic și continuu din care rezultă diferența între evaluare (sistematică dar secvențială- realizată în anumite momente din viața unui program) și monitorizare (proces continuu de colectare a datelor în timpul implementării unui program). La fel trebuie înțeleasă și definiția dată de N.C Allum, M.W. Bauer, G. Gasgell - *Quality, Quantity and Knowledge interests, Avoiding confusion in Bauer and Gasgell, Qualitative research*. “Termenul de evaluare se referă la activitatea de colectare, analiză și raportare sistematică a informațiilor care pot fi utilizate pentru schimbarea atitudinilor și pentru îmbunătățirea unui proiect sau program.”(Allum, 2000: 3)

Sintetizând, putem reliefa următoarele elemente esențiale ale unei evaluări:

- Evaluarea este un instrument util în managementul politicilor, programelor și proiectelor;
- Implică aprecieri pe baza unor criterii;
- Evaluarea este utilă în oricare dintre stadiile dezvoltării unui program:
 - În stadiul de design;
 - Înainte de implementare- evaluarea ex-ante;
 - În timpul implementării- evaluarea concomitentă;
 - Ulterior implementării- evaluarea ex-post;
- Evaluarea este un process explicativ: pornește de la anumite întrebări pentru care găsește răspunsuri;
- Este mai comprehensivă decât monitorizarea;
- Evaluarea este o activitate sistematică și implică analize științifice (colectarea de date, analiza lor, compararea lor pe baza anumitor criterii);
- Evaluarea stă la baza luării unor decizii în legătură cu programul evaluat : modificarea designului sau a modului de implementare. Deciziile se pot referi la continuarea, modificarea sau chiar stoparea programului.

În opinia unuia dintre autorii clasici în domeniul evaluării, Michael Quinn Patton, “Evaluarea este colectarea sistematică de informații despre activitățile, caracteristicile și

rezultatele programelor pentru a fi utilizate de anumite persoane cu scopul de a reduce nesiguranțele, pentru a spori eficacitatea și a lua deciziile oportune în legătură cu programele respective”(Michael Quinn Patton, 1997: 23). Această definiție, dacă nu este înțeleasă adecvat poate produce confuzii. Cheia unei înțelegeri corecte este diferența între sistematic și continuu din care rezultă diferența între evaluare (sistematică dar secvențială- realizată în anumite momente din viața unui program) și monitorizare (proces continuu de colectare a datelor în timpul implementării unui program).

Pentru a înțelege ce este evaluarea, trebuie făcută distincția între aceasta și alți termeni cu utilizare paralelă, intersanjabili. Diferite autorități sau agenții dau sensuri diferite aceluiași termen. Pentru a ne încadra în contextul general al integrării europene și pentru că ne referim la evaluarea de programe în sfera publică, vom adopta terminologia utilizată de către Comisia Europeană în domeniul evaluării de programe.

Monitorizarea

Monitorizarea se referă la cuantificarea pe tot parcursul implementării proiectului sau programului a evoluției privind atingerea obiectivelor, consumarea resurselor, atingerea grupului țintă, cuantificarea sistematică a schimbărilor generate de implementarea programului sau proiectului. În urma monitorizării se poate sesiza în mod permanent raportul input – output, venituri-cheltuieli, activități planificate- activități realizate, grup țintă propus-grup țintă atins, înregistrându-se eventualele discordanțe. Evaluarea explică de ce respectivele discordanțe există (dacă există). Monitorizarea este descriptivă, în timp ce evaluarea este explicativă. Legătura dintre monitorizare și evaluare este foarte strânsă. Evaluarea nu poate fi realizată (sau poate fi realizată extrem de dificil), dacă nu există un sistem coerent de monitorizare. Acest sistem presupune de regulă un set de indicatori și un plan de monitorizare. Deasemenea anumite resurse trebuie alocate procesului de monitorizare. De obicei, resursele umane pentru monitorizare sunt mobilizate din echipa de implementare a proiectului. Dar nu este exclus, mai ales în cazul unor proiecte de mari

dimensiuni, ca monitorizarea să fie asigurată de persoane specializate din afara echipei de implementare a proiectului.

Auditul

Auditul reprezintă o verificare a prevederilor financiare ale unui proiect și a măsurii în care acestea sunt îndeplinite în conformitate cu criteriile legale și financiare specifice. Auditorii Comisiei Europene și agenții lor atribuie termenului de *audit* o sferă mult mai largă de semnificații: verificarea necesității proiectului, a măsurii în care activitățile și rezultatele proiectului sau programului justifică investiția financiară, a existenței și vizibilității în practică a unei plus-valori generate de proiectul sau programul respectiv (Hughes, 2000: 3).

Scopul evaluării

Evaluarea reprezintă un proces prin care se măsoară performanța unui program și se identifică soluții la problemele existente. Mai exact, evaluarea poate avea, printre altele, scopul de a analiza rezultatele unui program, de a le compara cu costurile sale, de a ajuta autoritățile să răspundă în fața cetățenilor pentru acțiunile lor, de a ajuta la procesul de alocare a resurselor și de a ajuta la îmbunătățirea managementului programelor.

Datele rezultate în urma evaluării sunt utile atât pentru îmbunătățirea procesului de implementare a programelor, cât și a celui de luare a deciziilor. Prin evaluare este determinată eficacitatea proiectelor și programelor, prin răspunsul pe care îl dă întrebărilor: ce funcționează?, pentru cine? și în ce condiții? Evaluarea susține deasemenea procesul de planificare a activităților viitoare, de repartizare a resurselor umane, financiare etc.

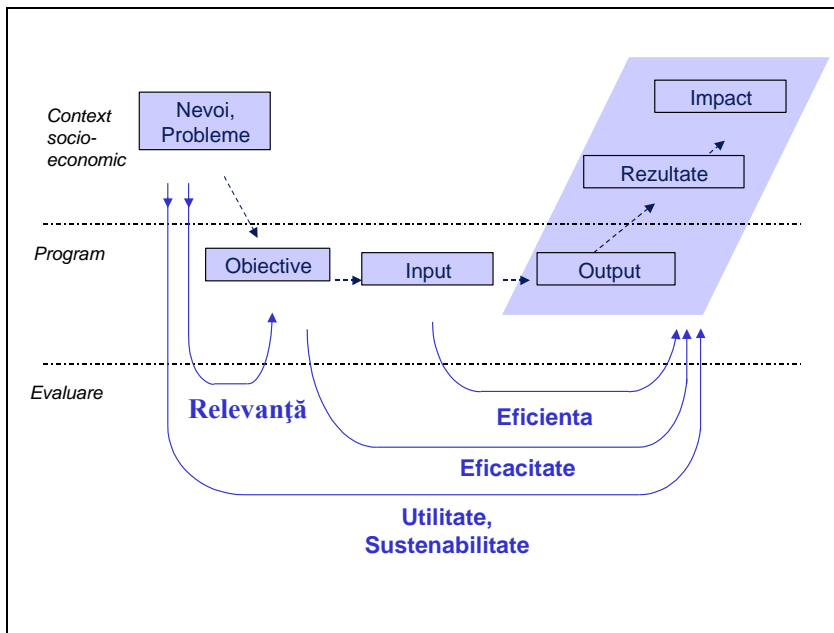
Criterii de evaluare

Pe ce se bazează aprecierile evaluatorilor? Răspunsul este simplu: criteriile de evaluare.

Abordarea UE are la baza 5 criterii:

- Relevanță
- Eficacitate
- Eficiență
- Impact
- Sustenabilitate

Figura 1 . Principalele criterii de evaluare

Sursa: Tavistock Institute et al, *The Evaluation of Socio-Economic Development: The GUIDE*, 2003

Relevanța se referă la măsura în care programul analizat reușește să răspundă nevoilor reale ale actorilor implicați. De asemenea are în vedere eventualele schimbări de context

care ar putea avea ca rezultat anumite modificări în tipul nevoilor la care programul ar trebui să se adreseze sau schimbări în ierarhia acestora. Un program este relevant dacă pe tot parcursul implementării sale ține cont de aceste modificări de context, are flexibilitatea necesară de a se replia de câte ori este necesar pentru a răspunde nevoilor la care își propune să răspundă. Iar un program devine irelevant în momentul în care, pe parcursul existenței sale, eșuează în acoperirea nevoilor pe care-și propune să le acopere sau le acoperă în mod defectuos, raportat la planul inițial. Un aspect al relevanței este și necesitatea ca anumite programe să fie susținute din bani publici. Care sunt aceste programe? Care sunt motivele pentru care statul trebuie să se implice în implementarea sa? Sectorul privat sau non-profit nu a reușit să acopere nevoile actorilor implicați? De ce? Pentru a afla dacă un program este relevant și în ce măsură, trebuie apreciate toate aceste elemente.

Eficacitatea are în vedere măsura în care programele își ating obiectivele propuse. De asemenea, gradul în care rezultatele proiectului corespund nevoilor identificate în faza de design este o măsură a eficacității unui program.

Eficiența ia în calcul un aspect suplimentar, esențial în existența proiectelor și programelor: cel financiar. Mai mult, eficiența are în vedere și următoarele aspecte:

- Ar fi putut fi obținute aceleași rezultate cu mai puține resurse?
- Sunt costurile unitare prea ridicate?
- Chiar dacă obiectivele sunt atinse, este proiectul/programul prea costisitor pentru a putea fi continuat?

Impactul reprezintă efectul net pe care un program îl produce. Datorită variabilelor externe, distorsionante, impactul unui proiect este greu de calculat cu exactitate. Este greu să diferențiezi efectul unui program într-un context socio-economic este extrem de complex. Totuși folosind metode adecvate este posibil, cu o marjă de eroare asumată să dăm răspunsul la următoarele întrebări:

- Ce schimbări au rezultat în urma programului?
- Există alte beneficii ale programului, alături de cele preconizate?

O altă accepțiune a impactului este aceea în care impactul prezintă efectele unui program pe termen lung.

Sustenabilitatea se referă la continuitatea programului după întreruperea finanțării din sursa inițială.

- Efectele programelor sau programele însele continuă după încheierea implementării?
- Pot fi identificate surse alternative de finanțare?

Sustenabilitatea dă, alături de celelalte criterii măsura performanței unui proiect sau program.

Alături de aceste criterii mai pot fi menționate și altele, la fel de importante pentru aprecierea performanțelor unui program. Cele la care ne vom referii în continuare sunt echitatea și implicarea comunității.

Echitatea se referă la aspecte precum: accesul la serviciile furnizate de proiect indiferent de: vârstă, sex, condiții materiale și sociale. De regulă sunt promovate proiecte care descurajează discriminarea de orice tip.

Participarea comunității este un alt criteriu de care se ține cont în evaluarea anumitor proiecte. Desigur, este vorba despre proiectele care permit aceasta.

Toate aceste criterii, alături de altele pe care nu le-am menționat, dar care pot fi la fel de importante, sunt utilizate în precesul de evaluare. Însă, în funcție de programul sau proiectul evaluat, se poate apela doar la o parte dintre acestea.

Pe lângă luarea în considerare a cât mai multe dintre criteriile enumerate, evaluarea ar trebui să fie analitică, sistematică, de încredere, orientată pe probleme sau pe utilizatori, în funcție de modelul de evaluare utilizat.

Unitatea 2. Tipuri și sisteme de evaluare

Obiective:

1. Prezentarea principalelor tipuri și sisteme de evaluare;
2. Cunoșterea aplicabilității practice a noțiunilor studiate;
3. Înțelegerea legăturii cu sistemul general de evaluare.

Concepte cheie: evaluare sumativă, evaluare formativă, evaluare reactivă, evaluare prestabilită, evaluare centralizată, evaluare descentralizată.

Tipuri și sisteme de evaluare

Există numeroase criterii în funcție de care putem clasifica tipurile de evaluare: după scopul evaluării, după momentul de timp în care se desfășoară evaluarea, după unitatea de analiză, după poziția membrilor echipei de evaluare, etc.

După scopul evaluării:

- a. **Evaluarea sumativă**, care analizează rezultatele la un anumit moment de la începerea programului cu scopul de a stabili performanța programului și de a estima valoarea sa
- b. **Evaluarea formativă** se face de obicei în timpul implementării (este o evaluare intermediară) cu scopul de a analiza situația și de a ușura îmbunătățirea programului.

Această terminologie a fost utilizată pentru prima dată de Michael Scriven, (1991), ulterior fiind preluată de toate sursele relevante în domeniu.

Robert Stake oferă în *Standards-Based and Responsive Evaluation* o definiție extrem de sugestivă a evaluării sumative și formative: “Când bucătarul gustă supa, este evaluare formativă, iar când oaspeții gustă supa, este evaluare sumativă” (Robert Stake, 2003: 52).

Robert Stake, evaluator de programe educaționale în Statele Unite ale Americii în perioada anilor '60-'70, este unul dintre primii susținători ai metodelor calitative în evaluarea programelor sociale. Stake percepe evaluarea ca serviciu și ca reflectare de valori.

Stake recomandă evaluarea selectivă, pe care o definește ca fiind “o abordare care sacrifică o anumită precizie a selectărilor în speranța de a crește valoarea descoperirilor pentru persoanele din afara și din interiorul programelor” (Shadish Jr., Cook, Leviton 1999: 278). Tot la Stake se regăsește diferențierea între **evaluarea prestabilită**, recunoscută prin: afirmarea obiectivelor, utilizarea testelor obiective, utilizarea standardelor deținute de responsabilii programelor și a rapoartelor de tip cercetare și **evaluarea reactivă**, caracterizată prin următoarele elemente:

- Pune un accent mai mare asupra activităților unui program, decât asupra intențiilor sale.
- Răspunde necesităților publicului.
- Perspectivele valorice ale actorilor sunt luate în considerare în menționarea eșecurilor și a succeselor unui program.

Termenul “reactiv” (provenit din relația stimul – răspuns) asociat procesului de evaluare promovează ideea evaluatorului-stimul în contrast cu evaluatorul-răspuns. Unul dintre principalele dezavantaje ale evaluării prestabilite este faptul că cercetătorii (tradițional cantitativiști) se concentrează asupra unor variabile care nu pot fi controlate de management, prin aceasta pierzând din utilitate. Stimulii standardizați generați de evaluarea prestabilită s-au dovedit adesea mai puțin relevanți decât stimulii care apar spontan în cadrul programului (cum ar fi reacțiile actorilor, discuțiile ulterioare desfășurării unei activități, etc.).

Câteva trăsături esențiale ale evaluării reactive sunt: accentul pus pe observație și flexibilitate, preferința pentru metodele calitative și accentul pe îmbunătățirea practicilor locale.

Evaluarea reactivă are o serie de avantaje și dezavantaje. Printre avantaje se numără: relevarea unor variabile importante ale programului, încurajarea eforturilor de schimbare ale celor implicați într-un program, încurajarea creșterii controlului local. Totuși, “evaluarea prestabilită ar trebui preferată evaluării reactive atunci când este

important să știm dacă anumite scopuri au fost atinse, dacă anumite promisiuni au fost ținute și când urmează să fie investigate ipoteze sau aspecte predeterminate. ...ne putem aștepta ca măsurătorile prestabilite să fie mai obiective și mai de încredere.” (Shadish Jr., Cook, Leviton 1999: 283) În concluzie, trebuie avute în vedere ambele tipuri de evaluare în funcție de program.

Evaluarea reactivă are o serie de elemente comune cu evaluarea formativă, în timp ce evaluarea prestabilită se suprapune parțial evaluării sumative⁵.

Tablelul 1. Puncte comune între evaluarea reactivă și formativă pe de o parte și evaluarea prestabilită și sumativă pe de altă parte

Evaluarea reactivă	<ul style="list-style-type: none"> • Flexibilitatea metodologică • Preferința pentru metode calitative • Concentrarea pe activități • Accentul pe îmbunătățirea practicilor • Se realizează de regulă pe parcursul unui program 	Evaluarea formativă
Evaluarea prestabilită	<ul style="list-style-type: none"> • Preferința pentru metode cantitative • Concentrarea pe obiective și pe gradul de realizare a acestora • Se realizează, de obicei, la finalul unui program 	Evaluarea sumativă

Caracterizată de anumiți critici ca fiind “atractivă superficial” (Shadish Jr., Cook, Leviton 1999: 317), distincția reactiv-prestabilit rămâne valabilă în teoria evaluării deoarece elucidează anumite aspecte ale procesului de evaluare care, neconceptualizate rămân în penumbră: importanța flexibilității metodologice, utilitatea metodelor calitative, accentul care trebuie pus și pe activități, nu numai pe obiective etc. Ambele sunt considerate relevante și utile pentru sectorul public.

După momentul evaluării:

⁵ Este vorba de conceptele promovate de Michael Scriven.

- c. Evaluarea ex-ante**
- d. Evaluarea interim**
- e. Evaluarea ex-post**

Evaluarea ex-ante

Exaluarea ex-ante (Tavistock Institute, 2003: i, ii) este un tip de evaluare realizat în cea dintâi etapă a ciclului unui program sau proiect (faza de planificare și design), înainte de a fi luată decizia de implementare a sa, înainte de a se manifesta presiunea termenelor limită. Evaluarea ex-ante presupune o analiză SWAT, în cadrul căreia vor fi luate în considerare caracteristicile definatorii ale localității, regiunii, statului în care se implementează proiectul, o analiză a nevoilor și anumite simulări ale efectelor socio-economice. Acest tip de evaluare asigură relevanța și coerența programului în funcție de context.

În cazul în care este vorba de un program care urmează a fi pus în aplicare prim mai multe proiecte, iar acestea vor fi selectate prin licitație, evaluarea ex-ante a programului ajută la determinarea criteriilor de selecție a proiectelor și la selectarea proiectelor care urmează a fi finanțate. De asemenea cu noul statut al României de stat membru al Uniunii Europene trebuie acordată o atenție specifică respectării regulamentelor și standardelor Uniunii Europene de calitate în furnizarea de bunuri și servicii.

Evaluarea interim

Evaluarea interim se realizează în cea de-a doua etapă a ciclului unui proiect sau program, în timpul implementării. Scopul acestei evaluări este îmbunătățirea designului și a procesului de implementare a unui proiect sau program. Evaluarea interim are elemente comune cu evaluarea formativă în sensul că: urmărește gradul de realizare a obiectivelor până în momentul evaluării, gradul de respectare a calendarului, încadrarea în buget, gradul de utilizare a celorlalte resurse, etc. Prin comparația cu situația inițială, în cursul evaluării interim, pot fi semnalate anumite schimbări relevante în contextul socio-economic care pot afecta programul. Tot în cursul evaluării interim trebuie sesizată orice deviere de la normele europene în furnizarea de bunuri și servicii.

Evaluarea interim utilizează informațiile obținute în urma monitorizării și în urma evaluării ex-ante. De regulă evaluarea interim presupune analize ale rezultatelor intermediare ale proiectului, însă este recomandabilă și o analiză detaliată a impactului probabil care încă nu a avut timp să se manifeste, însă este inerent. Pe baza concluziilor evaluării interim poate fi îmbunătățit atât designul cât și managementul programelor analizate, pot fi prevenite eventuale impacturi negative.

Evaluarea ex-post

Evaluarea ex-post vizează analiza întregului program în principal din perspectiva rezultatelor comparate cu obiectivele inițiale cât și din perspectiva impactului pe care îl are. Există numeroase elemente comune între evaluarea ex-post și evaluarea sumativă. Pe lângă metode de evaluare precum analiza rezultatelor și a impactului, evaluarea ex-post mai poate utiliza următoarele metode: benchmarking, analiza cost-beneficiu și cost-eficiență, analiza proceselor și analiza multi-atribut.

Scopul evaluării ex-post este multiplu: cuantificarea rezultatelor și efectelor intenționate sau nu ale unui program, analiza calitativă și cantitativă a performanțelor, învățarea unor lecții pentru îmbunătățirea managementului unor programe viitoare, compararea performanțelor programului evaluat cu performanțele altor programe similare, etc.

După poziția membrilor echipei de evaluare

După poziția membrilor echipei de evaluare există două tipuri esențiale de evaluare:

a. Evaluarea internă

b. Evaluarea externă

a. Evaluarea internă este evaluarea realizată de personal specializat din interiorul instituției care implementează programul. De regulă, instituția implementatoare are personalul calificat și datele necesare pentru realizarea evaluării. Totuși, în România există numeroase instituții (dacă ne referim la sectorul public) sau organizații (dacă luăm în calcul și sectorul non-profit) care nu beneficiază de o capacitate internă de evaluare (nu

au persoane specializate în domeniul evaluării), deși au specialiști pe diferite sectoare relevante pentru proiectul evaluat. Aceste instituții vor apela, chiar și pentru evaluarea internă a programelor la serviciile unor experți în evaluare din exterior, de preferință independenți (fără alte conexiuni cu proiectul evaluat sau cu echipa de implementare a proiectului).

Scopul evaluării interne este furnizarea unei analize din perspectiva implementatorului care are acces la date mai ușor decât orice alt actor implicat (fie el finanțator sau evaluator extern). Prin urmare acest tip de evaluare este extrem de bogat în date, iar raportul de evaluare este unul foarte explicit și explicativ. Cei care au implementat proiectul cunosc cel mai bine teoria, procesele și rezultatele acestuia și motivele pentru care s-au implementat anumite modificări în designul inițial, eventual motivele pentru care nu a fost respectat calendarul inițial, s-a depășit bugetul sau, dimpotrivă, nu s-au utilizat resursele, care au fost elementele distorsionante apărute pe parcurs și ce efecte au avut aceste elemente asupra programului.

Evaluare internă este foarte potrivită pentru evaluarea formativă, ajutând la controlul calității evaluării și la dezvoltarea capacității interne de evaluare. Dezavantajele evaluării interne sunt: lipsa unor expertize sectoriale și lipsa independenței.

c. **Evaluarea externă** reprezintă evaluarea realizată de către evaluatori independenți, de regulă din afara instituției sau organizației care implementează programul sau care se numără printre actorii care participă la realizarea programului. Avantajele principale ale acestui tip de evaluare sunt independența și potențialul unei game largi de expertiză. Evaluarea este potrivită mai ales evaluărilor sumative. Dezavantajele acestui tip de evaluare sunt posibilele presiuni care pot limita independența, faptul că nu ajută la dezvoltarea capacității interne de evaluare și costurile ridicate pe care le presupune.

Alte tipuri de evaluare

Alături de tipurile de evaluare amintite anterior, în literatura de specialitate sunt menționate și o serie de alte tipuri de evaluare, printre care evaluarea participativă și evaluarea bazată pe teorie.

În **evaluarea participativă**, perspectiva evaluatorului este pe poziție de egalitate cu perspectivele actorilor implicați în program. Intenția este de a avea un proces de evaluare cu concluzii și recomandări relevante și utile pentru proiectele viitoare ale actorilor

implicați. Acest tip de evaluare se potrivește atât cu evaluarea sumativă cât și cu cea formativă. Implicarea tuturor participanților pe poziții de egalitate aduce de obicei un plus semnificativ de informație în procesul de evaluare. Evaluarea participativă este adesea prezentată ca un tip modern de evaluare și este prezentată în opoziție cu evaluarea tradițională (Sorin Dan Șandor, 2005 :81)

Evaluarea bazată pe teorie aplicată de anumiți cercetători în domeniul abuzului de substanțe care creează dependență (Chen, 1990) sau în evaluarea inițiativelor comunitare comprehensive (Weiss, 1995). Acest tip de evaluare se caracterizează prin faptul că nu permite realizarea unor analize statistice ale datelor obținute, de cele mai multe ori datorită diversității acestora. Prin urmare, vor fi utilizate preponderent metode calitative de cercetare. Utilitatea acestui tip de evaluare este evidentă mai ales în cazul evaluărilor unor inițiative comunitare, ale căror efecte nu pot fi analizate statistic, dar care pot furniza informații despre eficacitatea acestui tip de inițiativă. Anumiți cercetători (Schorr, Kubisch, 1995) susțin că, prin combinarea datelor legate de rezultatele unui program cu informații privind desfășurarea procesului de implementare a proiectului, putem obține informații valoroase privind efectele programului și impactul acestuia.

Evaluarea bazată pe teorie pornește de la premisa că orice program de intervenție socială are la bază o teorie despre cum funcționează un anumit proces, în ce condiții va atinge eficiența și eficacitatea maximă etc. Această teorie poate fi implicită sau explicită. Teoria unui program este, în linii mari, echivalentă cu modelul logic al acestuia care explică modul său de funcționare. Acest tip de evaluare oferă numeroase informații edificatoare pentru modul de implementare a unor programe complexe similare, indicând riscurile, elementele-cheie și lecțiile învățate pe parcursul implementării.

Evaluarea impactului. În cadrul analizelor de impact, se măsoară pe de o parte efectele nete ale intervenției (impactul net), iar pe de altă parte se cuantifică efectele programului sau proiectului pe termen mediu și lung. Principala problemă a determinării impactului net este diferențierea efectelor datorate programului și a cele datorate altor cauze. Impactul net poate fi determinat atât înaintea implementării (preconizarea impactului), în timpul implementării și ulterior acesteia. Impactul pe termen mediu și lung poate fi anticipat anterior implementării și în timpul acesteia, și poate fi calculat ulterior

implementării. Indiferent dacă este vorba de determinarea impactului net sau a efectelor pe termen mediu și lung, evaluarea impactului poate fi extrem de utilă pentru îmbunătățirea designului proiectelor actuale și viitoare, pentru fundamentarea deciziilor privind continuarea sau stoparea anumitor inițiative. O abordare detaliată a analizelor de impact va fi prezentată în a doua parte a lucrării.

Sisteme de evaluare: Evaluarea centralizată și evaluarea descentralizată

Problema care se ridică în cazul sistemelor de evaluare este un loc comun în problematica administrației publice: care este nivelul optim de centralizare/descentralizare în activitatea de evaluare a programelor. Ca și în cazul serviciilor publice, există avantaje și dezavantaje, fie că se optează pentru centralizare, fie că se alege descentralizarea ca model de organizare a sistemului de evaluare a programelor în România. În timp ce o centralizare excesivă imprimă lipsă de flexibilitate și induce lipsa discreției administrative, descentralizarea poate atrage după sine lipsa coerenței, utilizarea deficitară a metodologiei, etc. Din acest motiv se optează de cele mai multe ori pentru o soluție intermediară: nici centralizare, dar nici descentralizare excesivă. O atenție deosebită trebuie acordată nevoilor fiecărui domeniu de activitate. Chiar dacă inițial dezvoltarea unui sistem de evaluare este legată de un anumit minister, ulterior, trebuie analizată nevoia de evaluare și la nivelul celorlalte ministere. Mai mult, deși o atenție deosebită va fi acordată evaluării programelor cu finanțare europeană (PHARE, SAPARD, Fonduri Structurale, etc), nu trebuie ignorate și celelalte programe finanțate din surse interne, dar și din alte surse externe. Sistemul de evaluare va câștiga astfel în complexitate.

Irlanda este un exemplu în care au fost încercate ambele modele. **Modelul centralizat** a fost adoptat în intervalul 2000-2006. Activitatea de evaluare a fost organizată și coordonată de către Unitatea de Evaluare a Ministerului Finanțelor. În acest interval s-a asigurat o concentrare a eforturilor de evaluare pe programele operaționale. A fost o abordare consecventă și s-au semnalat costuri reduse. Un alt avantaj al sistemului centralizat de evaluare este faptul că Unitatea de Evaluare e exterioară Autorității de Management care implementează programul operațional respectiv. **Modelul**

descentralizat a fost implementat în intervalul 1994-1999. Evaluarea reprezenta în această perioadă responsabilitatea fiecărei Autorități de Management responsabile cu un Program Operațional. Și această abordare are o serie de avantaje: permite Autorităților de Management să conceapă evaluările conform propriilor nevoi, iar acestea pot apela la Unitatea Centrală de Evaluare pentru expertiză tehnică.

Modelul propus pentru România de către specialiștii din Unitatea Centrală de Evaluare pentru perioada 2007-2013 este o combinație între modelul centralizat și cel descentralizat.

Unitatea 3. Metode de cercetare utilizate în evaluare

Obiective:

4. Prezentarea principalelor metode de cercetare utilizate în evaluare;
5. Cunoșterea aplicabilității practice a noțiunilor studiate;
6. Înțelegerea legăturii cu sistemul general de evaluare.

Concepte cheie: metode calitative, metode cantitative, metode mixte de cercetare utilizate în evaluare.

Metode de cercetare utilizate în evaluare

Pentru fiecare tip de evaluare a fost dezvoltată o gamă largă de metode de cercetare în conformitate cu scopul evaluării, cu tipurile de întrebări la care evaluarea urmează să răspundă, cu contextul organizațional și socio-economic, cu bugetul disponibil, cu capacitatea de cercetare și cu alți factori semnificativi. Evaluarea unui proiect sau program presupune utilizarea atât a metodelor calitative de cercetare cât și a celor cantitative. Abordarea cel mai des utilizată este cea a metodelor multiple-o combinație funcțională între cele două tipuri de metode. Un anumit grad de cuantificare este necesar în toate studiile de evaluare pentru a aprecia succesul intervențiilor și amplitudinea efectelor adverse. În același timp, metodele calitative de cercetare sunt extrem de utile în rafinarea instrumentelor de cercetare și în aprofundarea informației colectate.

În sociologie în particular și în științele socio-umane în general, termenii *cantitativ* și *calitativ* ajung să desemneze două mari paradigme.

Diferența între calitativ și cantitativ se face atât la nivel epistemologic general, cât și privind anumite aspecte precum: rolul cercetătorului, relația cu subiectul, relația teoretic-empirică, metodele principale utilizate și natura datelor obținute (Rotariu și Iluț 2001 : 25) În *Ancheta sociologică și sondajul de opinie: Teorie și practică*, Traian Rotariu și Petru Iluț demască „falsa opoziție” dintre cele două mari paradigme (Rotariu și Iluț 2001 : 24). De ce opoziție și de ce falsă?

Ideea de opoziție între *cantitativ* și *calitativ* are la bază distincția dintre abordarea pozitivistă și cea fenomenologică, dintre *Erklaren* și *Verstehen* (Iluț 1997: 40). *Erklaren*-explicația obiectivă, din afară și *verstehen*-înțelegerea subiectivă-din interior. Modelul cantitativist presupune descrieri și explicații de tip pozitivist, dintr-o perspectivă exterioară, obiectiv-structurală. Spre deosebire de acesta, modelul calitativist are la bază subiectivitatea umană. Socialul este construit prin interacțiunea simbolurilor și reprezentărilor individuale sau de grup, iar cunoașterea este de tip comprehensiv. Una dintre diferențele majore dintre cele două modele, la nivel metodologic este faptul că modelul cantitativ utilizează metode structurate, în timp ce modelul calitativ se bazează pe metode și tehnici nestructurate.

Există numeroase motive pentru care opoziția dintre *cantitativ* și *calitativ* este un construct artificial. Dând un răspuns la întrebarea: Ce este abordarea calitativă a socio-umanului?, P. Iluț generează o definiție a calitativului axată pe 12 dimensiuni (Iluț 1997: 63): orientarea generală epistemologică, nivelul realității vizat, natura realității vizate, relevanța punctului de vedere în explicarea și înțelegerea realității, relația dintre cercetător și subiect, relația dintre teorie și cercetarea empirică, selecția unităților de cercetat efectiv din populația vizată, timpul afectat culegerii datelor, metodele principale utilizate, natura datelor obținute, stilul raportului de cercetare (al textului elaborat), preponderența în disciplinele socioumane (în sens restrâns). Astfel, abordarea calitativă a socio-umanului este modelul care are la bază orientarea epistemologică fenomenologico-comprehensivă, idiografică, care se aplică la nivel microsocial, local, contextual, care vizează realitatea procesuală și construită social de actor, care utilizează punctul de vedere al subiecților în explicarea și înțelegerea realității, în care relația dintre cercetător și subiect este una apropiată, iar relația teoretic-empiric este una de emergență a teoriei pe parcursul cercetării empirice. Același model calitativist utilizează ca unități de cercetat întreaga populație sau o eșantionare teoretică, datele sunt culese pe parcursul unei perioade lungi, continue, iar metodele principale utilizate sunt: observația participativă, interviul intensiv, (auto)biografiile, analiza calitativă a documentelor. Datele obținute sunt complexe, de profunzime, este utilizat un limbaj natural, metaforic, cu puține date statistice și reprezentări grafice și e utilizat cu preponderență în antropologie culturală și istorie. Pentru a reliefa cât mai clar specificitatea modelului calitativ, autorul îl prezintă în

comparație, deci *nu opoziție* cu cantitativismul. Urmând aceeași arhitectură a definiției, orientarea generală epistemologică a modelului cantitativ este una pozitivist-explicativistă. Cercetarea cantitativă se aplică preponderent nivelului macrosocial, global, formal, vizează realitatea statică și exterioară actorului social, utilizează perspectiva cercetătorului, între cercetător și subiect există o relație distantă („din exterior”). În cercetarea cantitativă teoria este verificată prin cercetarea empirică (ipotezele sunt testate), selecția unităților de cercetat din populația vizată se face preponderent prin eșantionare statistică, culegerea datelor se face episodic, și se întinde pe perioade scurte de timp, metodele principale utilizate sunt: experimentul, ancheta cu chestionar standardizat, analiza cantitativă a documentelor și observația sistematică din exterior. Datele obținute în urma cercetărilor cantitative sunt „tari” (valide, de mare fidelitate), însă nu surprind la fel de multe detalii ca și cercetarea calitativă și nu ating profunzimea colecțiilor de date calitative. Totuși, datele cantitative sunt generalizabile, pot sta la baza construcției unor noi axiome, teorii. Raportul de cercetare în cazul modelului cantitativist este consistent în cifre, tabele, grafice și comentarii în limbaj natural, iar frecvența cea mai mare a utilizării acestui model este întâlnită în sociologie și psihologie socială.

Evident rămâne faptul că cele două paradigme sunt puse față în față cu scopul de a face o comparație și nu pentru a sublinia un raport de opoziție.

În *Ancheta sociologică și sondajul de opinie: teorie și practică*, Rotariu și Iluț expun cel puțin patru motive pentru care opoziția cantitativ-calitativ este un construct artificial:

1. Tot ceea ce este subsumabil comprehensiunii poate servi ca punct de plecare în proiectarea unor cercetări pozitivistice (prin experiment, anchetă cu ajutorul chestionarului, sau prin observație neparticipativă). Mai mult, “aceiași bagaj comprehensiv este inevitabil prezent în faza de analiză și interpretare calitativ-globalistă a unor date statistice” (Rotariu și Iluț 2001 : 25) .
2. Intuiția se poate înscrie alături de procesele de cunoaștere (inducție, deducție, asociere și imaginație) ca un “plus semnificativ” încă neexplicat psiho-fiziologic (Rotariu și Iluț 2001 : 25). Științele tari nu exclud intuiția (“intuiționismul” în matematică), deci comprehensiunea nu poate fi opusă modelului pozitivist de știință și exclusă din modelul cantitativist.

3. Diverse alte dimensiuni ale comprehensiunii (e.g. empatia) pot fi cercetate în cadrul raționalului și descrise și explicate în termeni cantitativiști.
4. Expresiile subiectivității umane (cuvintele rostite, gesturile, comportamentele, atitudinile, valorile, credințele) pot fi analizate nu doar prin metode intensive, specifice arsenalului metodologic calitativ ci și cu ajutorul unor metode și tehnici specifice modelului cantitativist (este ceea ce se întâmplă în general în sondaje, în cadrul întrebărilor de opinie). Iar metodele intensive de cercetare nu pot pretinde că au acces la perspectiva actorului în esența sa, depășind “interpretat-construitul”.

Prin urmare, relația dintre cantitativ și calitativ este înțeleasă inexact de către cei care pretind că este vorba despre un raport de opoziție. Această iluzie este indusă de cele mai multe ori de prezentarea lor “față în față” nu pentru că s-ar opune, ci pentru că sunt complementare, iar explicația uneia, facilitează comprehensiunea celeilalte.

Metodele mixte de cercetare - o nouă paradigmă sau un magnet semantic?

În *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research* publicată în 2003, Tashakkori și Teddlie (editori) lansează noua paradigmă a metodelor mixte de cercetare. Pe parcursul a douăzeci și șase de capitole, Tashakkori și Teddlie, alături de alți autori, analizează, nu de puține ori critic, noua paradigmă. Fundamentele acestei noi paradigme se regăsesc în lucrarea publicată de cei doi autori în 1998: *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches*. Mai mult, după cum se observă din analiza de mai sus, această paradigmă a fost anunțată în publicațiile autorilor români Traian Rotariu și Petru Iluț care încă din 1997 susțineau în existența unei opoziții reale între calitativ și cantitativ (Rotariu și Iluț, 1997). Dincolo de reiterarea realității inexistenței unui conflict între cele două paradigme ale cercetării clasice, Tashakkori și Teddlie aduc două contribuții fundamentale prin popularizarea noii paradigme a metodologiei mixte: crearea unei tipologii a metodelor mixte de cercetare și a modelelor mixte de cercetare, precum și prezentarea unui ghid practic de utilizare a lor. Metodele mixte de cercetare presupun combinații ale abordărilor cantitative și calitative în metodologia unei cercetări (spre exemplu în etapa colectării datelor), în timp ce

modelele mixte de cercetare combină cele două abordări pe tot parcursul unui studiu (Tashakkori, Teddlie, 1998: ix). În cartea publicată în 2003, *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*, Tashakkori și Teddlie aduc elemente noi, de rafinament care clarifică dimensiunile noii paradigme. Cercetarea prin metodele mixte sau cu metode multiple (multimethod) cum mai este numită, poate fi definită succint ca fiind practica utilizării mai multor tipuri de metode de colectare a datelor (atât de natura cantitativă, cât și de natură calitativă) în același studiu sau program de cercetare (spre exemplu, măsurarea variabilelor atât cu ajutorul anchetei sociologice cu chestionar standardizat, cât și prin analiza calitativă a datelor, testarea ipotezelor atât prin metode experimentale, cât și prin metode non-experimentale, sau utilizarea metodelor calitative de cercetare empirică pentru a detalia informațiile furnizate printr-un sondaj de opinie (Tashakkori, Teddlie, 1998: 557).

Metodele de cercetare diferă nu numai prin tipul datelor pe care le pot oferi, ci și prin vulnerabilitatea lor la diferite tipuri de erori. Abordarea metodelor mixte poate fi considerată o strategie pentru eliminarea sau cel puțin reducerea gradului de vulnerabilitate la eroare a ambelor tipuri de metode. În ce măsură această paradigmă reprezintă o noutate, rămâne de văzut. Promotorii săi recunosc că metodele implicate de noua abordare sunt, în general, metodele utilizate în cercetarea contemporană în științele socio-umane. În acest sens, metodele mixte nu sunt o noutate (Tashakkori, Teddlie, 1998: 578). Ceea ce este nou este designul unei sinteze sistematice a celor două modele diferite de cercetare (cantitativ și calitativ) cu scopul de a crește nivelul cunoașterii în științele sociale. A spune că metodele analizei statistice și cele ale analizei calitative a unui studiu de caz sunt complementare, nu este ceva nou. Cum nu este nou faptul că asocierile și corelațiile statistice pot sugera adesea noi direcții pentru cercetarea calitativă. Testarea ipotezelor prin metode de analiză cantitativă nu excludea nici până acum utilizarea în paralel sau ulterior a unor metode calitative de cercetare pentru a întări sau detalia concluziile. După cum susțin chiar promotorii „noui paradigme”, încă din 1970 cercetarea multimetodă sau cu ajutorul metodelor mixte era utilizată sub denumirea de triangulație (Tashakkori, Teddlie, 1998: 579)

„Războiul” paradigmatic în evaluarea de programe

Domeniul evaluării programelor preia această falsă opoziție. Paradigmele dominante în metodologia evaluării de programe a anilor '70-'80 sunt cantitativ *versus* calitativ. Începând cu deceniul nouă, această luptă pierde teren (Shadish Jr, Cook și Leviton, 1991).

Natura specifică a investigațiilor calitative derivă din deschiderea acestora, din legătura strânsă a evaluatorului cu programul, din utilizarea observației și mai ales a interviului nestructurat care comunică respect respondenților prin transformarea opiniilor proprii (exprimate în propriile lor cuvinte) într-o sursă importantă de date pentru evaluare (Patton, 2002). Metodele cantitative implică analiza statistică a unor date obiective, de regulă cifre. Acestea sunt obținute prin numărarea beneficiarilor unui program, sau prin analiza secundară a unor date. Metodele calitative utilizează informațiile obținute în urma unor discuții, în urma unor observații participative sau non-participative care sunt analizate și organizate tematic ulterior, urmând a fi raportate într-un stil narativ. Metodele cantitative sunt utilizate pentru a insera diverse opinii și experiențe în categorii predeterminate, pentru a ajunge la rezultate semnificative din punct de vedere statistic și generalizabile. Cu ajutorul metodelor calitative pot fi studiate în profunzime diverse probleme ale unui program. Ele generează date detaliate, de multe ori în propriile cuvinte ale participanților dintr-un anumit program și nu există metode cantitative adecvate pentru a descrie comportamentul variabilelor investigate. Studiile metodologice orientate spre cantitativ, apreciază metodologia calitativă ca având prea puțin impact asupra rezultatelor cercetării, și că este utilă doar în fazele incipiente, exploratorii ale unei cercetări. Din această perspectivă, metodele calitative de cercetare sunt necesare pentru a produce ceea ce numim de obicei familiarizarea cu subiectul investigației, pregătind astfel terenul pentru cercetarea cantitativă. Aceasta presupune faptul că validitatea cercetării este dată în științele sociale exclusiv de datele experimentale, de statisticile oficiale și de eșantionarea aleatorie.

Criticii metodelor cantitative susțin că metodologia cantitativă nu este singurul mod în care poate fi demonstrată validitatea rezultatelor unei cercetări (Silverman, 2001: 32). Experimentele, statisticile oficiale și sondajele de opinie pot fi inadecvate pentru

cercetarea anumitor probleme din științele sociale. Aceștia acceptă faptul că în anumite circumstanțe metodele cantitative pot aduce informații noi cercetătorilor, dar, în același timp, pot lăsa în umbră anumite aspecte esențiale.

Inițial, evaluarea programelor a fost dominată de paradigma naturalistă a metodologiei ipotetico-deductive care pune accentul pe cantitativ, pe designul experimental și pe analiza statistică. În 1995, la Conferința Internațională de Evaluare din Vancouver William Shadish Jr, Thomas D. Cook și Laura C. Leviton anunță victoria paradigmei calitative (Patton, 1997: 266). Thomas D. Cook și Donald T. Campbell militează în acest sens încă din 1979 în *Quasi-experimentation: Design and Analysis Issues for Field Settings*. Totuși, validitatea metodelor experimentale și a metodelor cantitative utilizate în mod adecvat nu a fost contrazisă. Acum însă, metodele calitative și-au câștigat drepturi egale celor cantitative. În 1991, Președintele Asociației Americane pentru Evaluare, Lee Sechrest, pune preferința pentru metodele calitative pe seama simplității acestora comparativ cu metodele cantitative mult mai dificil de abordat. Totuși, Sechrest recunoaște necesitatea metodelor calitative, însă doar în combinație cu cele cantitative.

Paradigma metodologică alternativă (calitativă) își are originile în antropologie, în sociologia calitativă și în fenomenologie. Doctrinar, această paradigmă a fost plasată sub girul *Verstehen*-ului. Principalul motiv îl reprezintă faptul că “oamenii au scopuri și emoții, își fac planuri, construiesc culturi și susțin anumite valori, iar comportamentul lor este influențat de aceste valori, planuri și scopuri” (Patton, 1997: 271).

Tradiția *Verstehen* pune accent pe capacitatea umană de a cunoaște și înțelege alteritatea prin introspecție empatică și prin reflecții având la bază descrieri detaliate rezultate din observația directă, interviuri nestandardizate și studii de caz.

Paradigma alternativă cantitativului/experimentalului acordă o atenție crescută semnificației comportamentului uman, contextului interacțiunii sociale și legăturii dintre stările subiective și comportament.

În domeniul evaluării paradigma alternativă câștigă din ce în ce mai mulți adepți. Unul dintre cei dintâi care se face auzit este Robert Stake.

Analiza cantitativă a documentelor

Datele culese trebuie să aibă o legătură directă cu proiectul sau programul care urmează a fi analizat. Informația necesară poate fi adunată în mai multe moduri. Un prim pas îl poate constitui revizuirea unor cercetări sau studii realizate anterior.

În cazul evaluării unui program pot exista cercetări anterioare care să furnizeze informații legate de programe similare, activități cotidiene și diverse caracteristici ale unui anumit grup de persoane. Alteori nu există asemenea informații. În acest din urmă caz se va apela la alte metode de colectare a datelor consecutiv operațiunilor preliminare de analiză a situației.

Uneori evaluările anterioare pot fi utilizate ca surse importante de date. Uneori, pentru comparația dintre prezent și trecut se va recurge la memoria persoanelor implicate sau afectate de diverse intervenții sociale. Un caz particular îl constituie problematica schimbării instituționale. Pentru aprecierea schimbării instituționale se vor căuta indicatori utilizați în anii precedenți privind modul de acțiune al instituțiilor. Este dificil de definit în avans obiectul investigațiilor. Aceasta presupune de obicei studiul unor documente mai vechi sau discuții cu diferite persoane care pot duce la identificarea schimbărilor și a elementelor constante.

O sursă de date necesare pentru realizarea unui studiu de evaluare este cercetarea arhivelor, a datelor provenite din recensăminte și a celorlalte date statistice existente. Este necesară colectarea unui set de principal de date cantitative care să se refere la calitatea vieții, nivelul veniturilor, al cheltuielilor etc. la nivel de comunitate. Aceasta mai ales când sunt studiate diferite comunități pentru a asigura comparabilitatea tematică între acestea. Alături de datele obținute prin cercetarea cărților și a articolelor publicate, o atenție deosebită ar trebui acordată informațiilor oferite de lucrările de la diverse conferințe, de rapoartele tehnice realizate în urma anumitor proiecte, intervenții sau cercetări. Este extrem de important ca rezultatul analizei documentelor să includă referiri la toate studiile empirice realizate, cu scopul unei abordări comparative privind domeniul, metodele și validitatea evaluării. Analiza documentelor va furniza informații referitoare la probleme și variabile sociale relevante pentru proiectul sau programul respectiv care este în curs de implementare sau în fază de proiectare. Însă, din moment ce

fiecare proiect și program este unic, trebuie adunate informații suplimentare depre situația concretă. Pentru fiecare program evaluat vor fi necesare date legate de variabile precum: participarea anterioară sau implicarea prezentă în programe similare, stilul de viață, angajarea, atitudinile, valorile sociale și credințele care caracterizează comunitățile, organizarea socială a acestora, dinamica populației, coordonatele demografice ale comunității și regiunii.

Analiza cantitativă a documentelor are avantajul de a fi mai puțin costisitoare în termeni de timp și alte resurse decât sondajele de opinie, dar potențialul de eroare este mai ridicat. Prin utilizarea bazelor de date existente, analistul poate formula modele despre performanța unui program, impactul social potențial la nivelul grupurilor și al comunităților, etc. Informația care contrazice modelul construit, determină revizuirea acestuia, mai ales dacă datele care nu se potrivesc modelului sunt considerate relevante. Analiza documentelor este preferată ca metodă primară de culegere a datelor pentru evaluare. Aceasta datorită virtuților sale privind economia de resurse. Totuși ea este de obicei utilizată împreună cu alte metode, atât cu scopul completării informației, cât și cu scopul examinării validității datelor.

Pentru a observa utilizarea metodelor de cercetare în evaluarea de proiecte, am început prin a analiza o parte din studiile de evaluare a impactului derulate de experții Băncii Mondiale în intervalul 2003-2005⁶. Am realizat un eșantion aleatoriu, stratificat, de evaluari, după următoarele variabile: domeniul proiectelor evaluate (dezvoltare economică, educație, infrastructură) și numărul beneficiarilor acestora (sub 50.000 indivizi, între 50.001 și 100.000 și peste sau egal cu 100.001 indivizi) (Tabelul 22). Am selectat aceste variabile pentru că: domeniul - dă specificitatea analizelor la care se pretează un proiect în cursul evaluării și numărul indivizilor din grupul țintă al proiectului ilustrează de regulă dimensiunea proiectului. Iar metodele de cercetare utilizate în evaluarea proiectelor sau programelor pot varia în funcție de aceste două variabile. Aceasta este ipoteza de la care am pornit. Scopul a fost obținerea unei selecții omogene de studii de evaluare. Ulterior am notat care este metoda de cercetare utilizată cu predilecție (și am numit-o *metoda principală*), precum și metodele utilizate în completarea acesteia (*metoda secundară* și *metoda terțiară*). Ulterior am notat apariția

⁶ www.worldbank.org/oed/ (februarie 2005)

fiecărei metode de cercetare în studiile de evaluare, precum și poziția (primară, secundară sau terțiară) pe care o ocupă în studiul de evaluare. Am sesizat utilizarea în principal a trei metode de cercetare-analiza documentelor, sondajul de opinie și interviul individual-metode pe care le-am luat în calcul pe tot parcursul analizei realizate.

După cum reiese din Tabelul 2 și 3, în eșantionul de 40 de studii de evaluare a impactului social realizate de către Banca Mondială, 45% (18) utilizează analiza cantitativă a documentelor ca metodă principală, iar alte 20 % (8) ca metodă secundară.

Tabelul 2. Metoda principală de cercetare utilizată în evaluările realizate de Banca Mondială

	Frecvența	Procentul
analiza doc	18	45,0
sondaj	9	22,5
interview ind	7	17,5
alta	6	15,0
Total	40	100,0

Este interesat de notat faptul că, deși ca metodă primară este preferată analiza documentelor, urmată de ancheta sociologică, în topul metodelor secundare (de suport) ancheta este devansată de interviu. Este o dovadă a utilității paradigmei multimetodă.

Tabelul 3. Metoda secundară de cercetare utilizată în evaluările realizate de Banca Mondială

	Frecvența	Procentul
analiza doc	8	20,0
sondaj	10	25,0
interview ind	12	30,0
focus	2	5,0

group		
Delphi	8	20,0
Total	40	100,0

Metode cantitative utilizate în evaluarea de proiecte

Conjuncția copulativă „și” din „Ancheta sociologică și sondajul de opinie” (Rotariu și Iluț, 1997, 2001) atrage atenția asupra unor deosebiri între ancheta sociologică și sondajul de opinie, chiar dacă anumiți cercetători tind să pună semnul egalității, echivalenței și chiar al identității între cele două noțiuni. Diferențele între o anchetă sociologică și un sondaj de opinie sunt ilustrate cât se poate de clar în cartea profesorilor Traian Rotariu și Petru Iluț (*Ancheta sociologică și sondajul de opinie: teorie și practică*). Se remarcă astfel existența a cel puțin șapte note distinctive între cele două forme de cercetare:

1. O primă caracteristică specifică a *sondajului de opinie* spre deosebire de *ancheta sociologică* se detașează din semnificația termenului la nivel semantic. *Sondajele de opinie* au în centru pe de o parte *sondajul*, iar pe de altă parte *opinia*. Termenul *sondaj* este sinonim cu sintagma *cercetare selectivă*, iar sensul să se poate reduce în mod strict la operația de selectare a indivizilor care urmează a fi chestionați (Rotariu și Iluț, 2001: 52). Aspect prin excelență subiectiv al realității sociale, prin opinie se înțelege o stare sau o predispoziție mentală față de un anumit referent (Șandor, 2005: 58). Opinia are la bază diverse credințe, valori, atitudini, sentimente și aprecieri personale ale celor care o exprimă. De multe ori, *sondajul de opinie* este utilizat intersanjabil cu sintagma *sondaj de opinie publică*. Dan Șandor prezintă un model al formării și manifestării opiniilor în sfera publică, și mai concret în sistemul administrativ și politic (Șandor, 2005: 59):

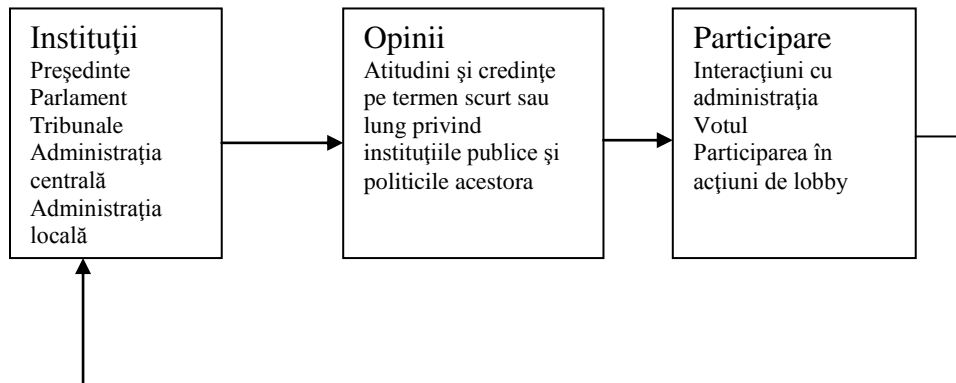

Figura 2. Nivelul de manifestare al opiniilor în sistemul administrativ și politic. (Sursa: Sorin Dan Șandor, (2004), *Analiză și cercetare*, Cluj-Napoca: Accent, p.59, adaptare după Robert G. Lehn, *American Institutions, Political Opinion & Public Policy*, Dryden Press, 1976, p. 32)

Detaliind noțiunea de opinie publică, sunt subliniate trei aspecte fundamentale: intensitatea opiniei, importanța subiectului, și stabilitatea opiniilor (Șandor, 2005: 59). Aceste elemente dau măsura în care opinia publică este relevantă. Opinia publică este însă considerată complexă și greu de definit operațional (Rotariu și Iluț, 2001: 52).

2. O altă caracteristică specifică a sondajului de opinie în comparație cu ancheta sociologică este specificul problemelor cercetate. În cazul sondajului de opinie publică, problemele sau temele abordate au un caracter de interes general (opțiuni politice, atitudini față de probleme instituționale, etc.), pe când ancheta sociologică poate fi centrată pe probleme care preocupă un grup mai restrâns (e.g. beneficiarii unui program sau proiect, o anumită categorie ocupațională, etc). Din acest motiv, în evaluarea de programe vom vorbi mai degrabă de anchetă sociologică decât de sondaj de opinie.

3. Sondajul de opinie este o subspecie a anchetei sociologice, care se remarcă printr-un puternic caracter descriptiv. De cele mai multe ori, sondajele de opinie nu stau la baza unor cercetări explicative.

4. Spre deosebire de anchetă, sondajul de opinie necesită, de regulă, un timp mai scurt de desfășurare. Întrebările din chestionarele folosite sunt de cele mai multe ori clar structurate și relativ simple. Eșantioanele selectate asigură o reprezentativitate rezonabilă pentru evaluările cu caracter general urmărite. Ancheta sociologică,

dimpotrivă, necesită un timp mai îndelungat de organizare și desfășurare, întrebările din cadrul chestionarului specific anchetei pot fi structurate, semistructurate și chiar nestructurate, iar eșantionarea se face după proceduri mai complexe.

5. Rezultatele sondajului sunt prezentate într-o formă ușor accesibilă.

Ancheta sociologică are următoarele caracteristici (Hyman, 1973): presupune un număr mare de cazuri, selectarea acestora trebuie făcută după criterii riguroase de eșantionare; datele trebuie colectate în situații normale, cât mai apropiate de viața de zi cu zi; colectarea se face în conformitate cu proceduri standardizate iar datele sunt într-o formă măsurabilă cantitativ, cea mai simplă fiind prezența sau absența unui atribut.

În evaluarea de proiecte și programe pentru administrația publică cel mai adesea este utilizată ancheta sociologică. Aceasta poate avea ca populație statistică cetățenii-clienți ai unei anumite instituții (administrația financiară, poliția, cu sistemul educațional, etc.), beneficiarii unui program sau proiect. Populația statistică poate consta și în membrii unei unități administrativ-teritoriale sau ai unui grup dintr-o anumită comunitate, țintă a unor intervenții susținute din bani publici.

Toate acestea de mai sus sunt mai mult problematice din care pot fi puse întrebări. Putem pune întrebarea într-un mod apropiat de formularea propusă sau pentru fiecare dintre ele putem formula mai multe întrebări, astfel încât să înțelegem mai bine fenomenul.

Sondajul de opinie este utilizat ca sursă principală de culegere a datelor în 22.5 %(9) din cazuri(Tabelul 1), ca metodă secundară în 25%(10) din cazuri(Tabelul 2), iar ca metodă terțiară, tot în 25%(10) dintre cazuri dupa cum reiese din Tabelul 3.

Tabelul 4 . Metoda terțiară de cercetare utilizată în evaluările realizate de Banca Mondială

	Frecvența	Procentul
analiza doc	10	25,0

sondaj	10	25,0
interviu ind	4	10,0
focus group	6	15,0
Delphi	8	20,0
observația	2	5,0
Total	40	100,0

Dacă prin analiza documentelor este încurajată utilizarea datelor deja existente, din motive de economie și eficiență, analiza va evidenția de cele mai multe ori curențe în datele avute la dispoziție ca o consecință a unor studii anterioare. Datele obținute prin sondajul de opinie aplicat în cadrul studiului de impact trebuie interpretate prin prisma și în contextul datelor regăsite în arhive, datelor provenite din recensăminte și al celorlalte date statistice existente.

Scopul unui astfel de sondaj ar fi :

1. să verifice valabilitatea datelor obținute inițial, pe un eșantion mai larg și mai reprezentativ
2. adresarea unor întrebări în legătură cu probleme care nu au fost abordate anterior

Astfel se obțin date predominant cantitative (legate de nivelul de angajare a forței de muncă, sursele de venit).

Dacă se utilizează sondajul de opinie, trebuie avute în vedere următoarele elemente:

- utilizarea întrebărilor potrivite
- construcția eșantionului
- alegerea celor mai relevante tehnici de analiză a datelor

Întrebările ar trebui să se concentreze pe problemele sociale cu care are legătură proiectul. Trebuie să existe o legătură directă între variabilele cu ajutorul cărora se măsoară impactul și întrebările chestionarului. Numărul și conținutul întrebărilor trebuie să se plezească pe importanța relativă a variabilelor. Accentul trebuie pus pe claritatea formulării întrebărilor. Încă din această etapă, o importanță semnificativă o are influența

variabilelor externe. Validitatea concluziilor depinde de măsura în care poate fi anticipată și controlată influența acestora. Claritatea și relevanța întrebărilor, precum și ordinea în care întrebările sunt prezentate poate avea un impact semnificativ asupra validității analizei. Problema variabilelor externe și a oportunității întrebărilor poate fi rezolvată prin pre-testarea instrumentului. În acest context, unii cercetători vorbesc despre procesul de clarificare sau de curățare a instrumentului. Înainte de a începe construcția unui chestionar în vederea utilizării lui pentru evaluarea impactului social al unui proiect sau program, specialistul în științe sociale trebuie să țină cont de două realități: realizarea unor cercetări noi presupun, de regulă mult timp, și în al doilea rând, este recomandabilă utilizarea cercetărilor anterioare. Studiile cantitative trebuie corelate cu tehnicile inductive de analiză a informației existente, cu analiza informației calitative și cu observația.

Analiza statistică a informației cantitative

Nivelul de măsură a caracteristicilor utilizat (nominal, ordinal, interval sau raport) va determina tipul instrumentelor utilizate pentru măsurarea variabilelor. Pentru că marea parte a caracteristicilor măsurate în științele sociale sunt nominale, sunt utilizate, de obicei, metode de analiză statistică elementare referitoare la asociere și semnificație. Și pentru evaluarea impactului social (EIS) metodele descriptive predomină, în defavoarea celor inferențiale. Unde este posibilă aplicarea unui chestionar, se poate recurge la metode de analiză statistică mai sofisticate.

Anumite informații de natură cantitativă vorbesc de la sine. Este cazul în care un grup de participanți într-un anumit proiect obțin o creștere semnificativă a veniturilor în comparație cu un grup de control comparabil. În alte cazuri, pentru a ajunge la concluzii pertinente este necesară o analiză statistică sofisticată. Teoretic limitele de încredere între care pot fi păstrate prin analiza statistică ar trebui să arate cât sunt de pertinente rezultatele. La nivel practic erorile sistematice nedetectate la nivelul datelor pot depăși cu mult incertitudinile luate în calcul. Rezultatele vor mima rigura științifică, fără a o atinge. Totuși, tehnicile pur calitative pot avea un grad ridicat de subiectivitate. O comparație între tehnicile calitative și cantitative este adesea necesară. La fel cum pot ajuta la explicarea rezultatelor, inconsistențele evidențiate prin triangulația rezultatelor

generate prin diferite metode de analiză pot ajuta și la identificarea erorilor sistematice și a unor false interpretări care altfel ar trece neobservate.

Acolo unde potențialul pentru erori sistematice este ridicat, metodele cantitative care presupun analize statistice sofisticate pot avea un raport cost-eficiență mai scăzut, iar în final să fie mai puțin relevante decât o combinație a unor metode cantitative și calitative mult mai simple. Pentru a determina cât de mare și cât de semnificativ este impactul unui proiect, cel mai important lucru este formularea întrebărilor semnificative, implicarea persoanelor potrivite, inclusiv a evaluatorilor potriviți.

Studiu de impact care utilizează analiza statistică

Copestake coordonează în anul 2000 *Studiul de impact a microcreditelor asupra sărăciei în Zambia*. Acest studiu a avut la bază trei surse de date :

- Un sondaj de opinie cu un chestionar aplicat pe un eșantion din participanții la program .
- Un al doilea sondaj de opinie cu un chestionar aplicat pe o populație mai largă de firme și gospodării.
- Un set de focus-group-uri calitative în cascadă.

Analiza programului a avut trei scopuri:

- Identificarea caracteristicilor primitorilor de credite (gen, nivel de sărăcie, vechimea afacerii) pentru a estima nivelul atins de program
- Identificarea și estimarea impacturilor directe ale împrumuturilor asupra debitorilor, asupra afacerii lor și asupra gospodăriilor acestora
- Identificarea efectelor indirecte ale programului

Studiul de impact a comparat datele obținute din sondajul aplicat participanților cu datele furnizate de trei surse secundare:

- Un sondaj de opinie oficial pentru determinarea nivelului actual al sărăciei în raport cu limita sărăciei calculată în funcție de consum
- Un studiu participativ de evaluare a gradului de urbanizare și un sondaj de opinie național aplicat pe întreprinderi mici și mijlocii

Unde a fost posibil chestionarul utilizat pentru studiul eșantionului participant în program a preluat întrebări utilizate în aceste surse secundare. Acesta acoperea:

- Caracteristici ale respondenților
- Activitățile gospodariilor și afacerilor pe parcursul unei perioade standard de o lună.

Respondenții au fost, de asemenea, rugați să estimeze care ar fi fost răspunsurile lor în aceeași lună, anul trecut / cu un an înainte. Chestionarul a inclus de asemenea întrebări deschise și întrebări de opinie, în timp ce informațiile despre împrumuturile primite au fost obținute direct din documentele proiectului.

Regresia a fost utilizată pentru a evalua impactul direct al programului asupra afacerilor celor care au primit credite. Acesta a scos în evidență următoarele aspecte:

- Diferența între profitul mediu obținut de către firmele care au apelat la credit și cel obținut de către grupul de control nu a fost semnificativă statistic.
- Diferența privind rata de creștere a profiturilor a fost semnificativă statistic.
- Profitul celor care au apelat la credite corelează cu trainingul oferit ca parte a programului.

Datele cantitative au fost completate cu cele obținute în urma întrebărilor calitative prin care respondenților li s-au cerut să explice motivele pentru schimbările profitabilității principalei lor afaceri de-a lungul ultimului an. O proporție mai mare a celor care au luat credit (comparativ cu cei care nu au luat) ale căror profituri s-au mărit au atribuit această creștere, creșterii nivelului investițiilor, banilor reinvestiți și diversificării producției.

Acest caz ilustrează avantajele utilizării mai multor metode de cercetare în studiile de evaluare, și implicit, de impact. O abordare pozitivistă a fost utilă în identificarea și cuantificarea celor mai importante impacturi. Analiza interpretativă (atât a datelor obținute prin metode cantitative cât și calitative) a fost necesară pentru a explica rezultatele, pentru a relata efectele variației în jurul mediei și pentru a plasa rezultatele analizei într-un context mai larg. Studiul de caz ilustrează de asemenea importanța comparațiilor înainte și după intervenție.

Pentru a avea un rezultat optim, metodele de cercetare se utilizează în combinații de două, trei sau chiar mai multe.

Tabelul 5. Număr de metode de cercetare utilizate

Numărul metodelor utilizate cumulativ	Frecvența
2	10
3	20
4	6
5	4
Total	40

Dintr-un eșantion de 40 de studii de evaluare a impactului social, observăm că în 75% din cazuri(30) utilizează combinații de doua sau trei metode. Nu există nici un caz de EIS care are la baza o singură metodă, 10%(4) utilizând cinci metode.

Metode calitative utilizate în evaluarea de proiecte

Selectarea unei metodologii pentru evaluarea unui proiect sau a unui program își pune amprenta asupra întregului proces de evaluare. De cele mai multe ori, selecția se făcea din rândul metodelor cantitative. Recent cercetătorii metodelor de evaluare au observat anumite limitări ale tehnicilor cantitative privind răspunsul care trebuia dat anumitor întrebări de evaluare. În acest referat voi sublinia anumite diferențe existente între metodele cantitative și calitative de cercetare utilizate în procesul de evaluare. Tendința actuală este de a combina cele două abordări metodologice. Metodele calitative de colectare a datelor la care mă refer cu predilecție sunt: interviurile individuale, observația participativă și analiza documentelor. Toate acestea participă uneori la construcția unui studiu de caz.

Utilizarea metodelor calitative în evaluarea de programe

Prin utilizarea metodelor calitative în evaluarea de programe, se obțin o serie de descrieri ale organizării și funcționării programului, ale experiențelor pe care le au cei

implicați în program. Scopul acestor descrieri este oferirea unei imagini despre programul respectiv. Prin utilizarea metodelor calitative se încearcă găsirea unui răspuns la următoarele tipuri de întrebări:

1. Cum funcționează programul?
2. Care este perspective participanților în programul respective? Cât sunt ei de mulțumiți cu desfășurarea sau cu rezultatele programului? Care este rolul fiecărui actor implicat? Care sunt principalele nemulțumiri și care sunt cauzele acestora?
3. Cum s-au desfășurat anumite activități ale programului?

Se urmărește descrierea tuturor aspectelor care pot fi relevante pentru înțelegerea unui program.

Din totalitatea informațiilor colectate prin interviuri, studii de caz, observații de teren, vor fi ulterior selectate pentru raportul de evaluare acele informații care oferă un răspuns pentru întrebările evaluării.

Observația

Observația este o metodă cu multiple avantaje în evaluarea de proiecte. Caracterul său non-invaziv este esențial în obținerea unor informații nedistorsionate, spre deosebire de cele obținute prin interviu sau prin sondajul de opinie unde efectul de dezirabilitate socială este mai pregnant.

Evaluatorul poate realiza observația și poate beneficia de informațiile culese prin această metodă în cursul participării în implementarea unui proiect, cu ocazia întâlnirilor și interacțiunilor ocazionate de derularea proiectului. Datele astfel obținute trebuie notate imediat, înregistrările fiind indicat să fie făcute într-un jurnal de observație care urmează a fi analizat ulterior. Acest tip de date pot fi extrem de utile în evaluările de proces. De asemenea, evaluatorul poate colecta o serie de date prin analiza activităților specifice unui program. În cursul interacțiunilor cotidiene, un număr de detalii aparent ne semnificative se pot dovedi ulterior ca fiind esențiale. Ele pot atrage atenția

evaluatorului asupra unor aspecte care urmează a fi analizate formal ulterior. De exemplu, dacă în cazul evaluării activității unui centru de zi pentru copii proveniți din familii defavorizate, evaluatorul observă materialele didactice care se presupune că sunt utilizate zilnic în stare perfectă (neatinse, neuzate) își poate pune întrebări în legătură cu utilizarea efectivă a materialelor în timpul activităților zilnice. Dacă, în aceeași situație, evaluatorul observă o atitudine de mirare a copiilor care intră în sala de mese la vederea fructelor și a fețelor de masă, evaluatorul poate investiga ulterior condițiile în care copii iau masa de obicei, precum și dacă sunt hrăniți corespunzător.

În evaluarea programelor observația nu este folosită la adevărata sa valoare. O primă cauză este explicarea problemelor prin cauze sociale sau economice (de genul: sărăcia este datorată situației economice generale, salariilor mici, educației reduse, provenienței dintr-o familie cu mijloace reduse, etc.). În anumite cazuri astfel de explicații nu sunt suficiente, comportamentul putând fi cauza reală, iar pentru studiul comportamentelor observația este cea mai bună metodă.

O a doua cauză este costul în timp și forță de muncă pentru a face suficiente observații referitoare la un grup mare de oameni sau la o comunitate. Cercetările efectuate pe astfel de teme durează perioade mari de timp, exact ceea ce lipsește de obicei într-o evaluare. Ca să dăm un exemplu, cercetarea unui clasic al observației, William Foot Whyte, *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum* (1943) a durat 5 ani!

Interviul individual

Interviul individual este cel mai adesea utilizat în evaluarea unor programe de mici dimensiuni, când sunt implicați un număr relativ restrâns de indivizi-cheie în implementarea unui program. Când utilizează acest tip de interviu, evaluatorul urmărește fie clarificarea modului de funcționare a programului, fie determinarea unor soluții pentru realizarea de schimbări în modul de funcționare (Chen, 2005: 79). Interviul individual este o încercare de a obține informații pentru evaluarea unui program prin intermediul unor întrebări și răspunsuri din cadrul unor convorbiri între evaluator și participanții într-un anumit program.

La baza interviului, fie că este individual, fie că este de grup, stă un ghid de interviu care precizează mai mult sau mai puțin exact întrebările care urmează a fi utilizate în cursul interviului. Spre exemplu, pentru evaluarea unui program al cărui obiect îl constituie un Centru de Zi pentru educarea copiilor preșcolari proveniți din familii defavorizate, putem recurge la un interviu semi-structurat. Interlocutorii vor fi părinții copiilor-beneficiari direcți ai programului. În acest caz, putem utiliza următorul ghid de interviu:

Ghid de interviu utilizat în evaluare:

Ghid de interviu pentru evaluarea Centrului de Zi pentru educarea copiilor preșcolari proveniți din familii defavorizate

Vârsta interlocutorului _____

Sexul interlocutorului _____

Data _____

Bună ziua, numele meu este _____.

Scopul acestui interviu este să aflăm părerea dumneavoastră despre acest CZ unde vă aduceți zilnic copilul. Sunt interesat în special de problemele pe care le-ați întâmpinat și de recomandările pe care le aveți.

Dacă sunteți de acord, voi înregistra această convorbire, pentru a putea evita orice denaturare a conversației noastre. Tot ce vom vorbi aici rămâne confidențial, doar un rezumat al părerilor tuturor persoanelor implicate în program, fără referință la numele acestora, va fi făcut public.

Pentru început vă rog să ne spuneți dacă **aveți vreun copil care frecventează centrul de zi** și dacă da, **cum a fost ales copilul dvs. pentru programul Centrului de Zi?** (Notă: în funcție de răspuns se pot adresa alte întrebări pentru clarificare).

Aveți cunoștință să fi existat probleme în selecția participanților în program? (Notă: dacă da, se continuă cu întrebări cum ar fi: Care au fost acestea?, Știți de ce au apărut?, Cum au fost rezolvate? Sau Ce sugestii aveți pentru rezolvarea unor astfel de probleme?).

Cât de mulțumit sunteți de serviciile oferite? (Notă: se poate continua cerând detalii despre serviciile la care se referă, și poate fi utilizată o scală de la 1 la 10 pentru evaluarea fiecărui serviciu).

Care este programul zilnic al copiilor? (Notă: după ce se primește răspunsul se poate continua cu întrebări cum ar fi: Cum ați aprecia prestația educatorilor?, Cum apreciați comportamentul personalului auxiliar?).

Cum colaborați cu personalul angajat al Centrului de Zi? (Notă: se vor cere detalii și explicații; se poate continua seria întrebărilor cu: Ați participat la ședintele cu părinții? Cât de des? Dar la serbări? Ce alte activități implică participarea dumneavoastră?).

Ce credeți că nu este bun în programul centrului de zi? Notă: se vor cere detalii și explicații; se poate continua cu întrebarea Care sunt soluțiile pe care le propuneți pentru eventualele probleme?

Care ar fi elementele pozitive ale acestui program? De ce credeți acest lucru? (Notă: se va insista pe explicarea motivelor pentru care acestea au fost menționate).

Dacă ați mai avea un copil între 3 și 6 ani l-ați înscrie la Centrul de Zi?

Ce părere aveți despre întregul program? (Notă: se va insista pe aspectele care nu au apărut mai devreme în discuție).

Ce alte lucruri ar merita știute despre program? (Notă: se vor cere detalii și explicații).

Focus grupul (FG)

FG este un interviu structurat aplicat asupra unui grup special constituit cu ocazia interviului. Se folosește mult în domeniul marketingului, în care se urmărește aflarea opiniilor despre anumite produse sau servicii și pentru a completa anumite cercetări sociologice (pentru triangulare). O variantă este cea în care sunt convocați experți (metoda Delphi), în care se urmărește ajungerea la o soluție sau la evaluarea unor situații.

Principalul scop al FG este surprinderea cât mai detaliată a atitudinilor, credințelor, sentimentelor, experiențelor și reacțiilor respondenților într-o manieră mai

puțin specifică celorlalte metode calitative de cercetare fie că este vorba de observație, interviu individual sau studiu de caz). Particularitatea FG este interacțiunea.

În comparație cu interviul individual, care intenționează cunoașterea atitudinilor individuale, FG agregă o multitudine de perspective și procese emoționale într-un context de grup.

Față de observație, FG poate furniza o cantitate mai mare de informații într-o perioadă mai scurtă de timp, economisind astfel resurse (timp, bani, personal). În timp ce în cadrul observației cercetătorul așteaptă ca lucrurile să se întâmple, în cadrul FG el conduce direcția investigației în sensul dorit, prestabilit prin ghidul de FG. În acest sens, FG nu este un eveniment spontan, ci organizat.

FG poate fi utilizat în etapele preliminare sau exploratorii ale unei evaluări, în timpul acesteia, pentru a valida opiniile obținute în interviurile individuale, și informațiile provenite din studiul documentelor sau ulterior implementării unui program pentru a evalua impactul sau pentru a da noi direcții de evaluare. FG poate fi utilizat ca metodă de evaluare de preferință în combinație cu alte metode de cercetare pentru verificarea validității evaluării.

Organizarea interviurilor FG necesită mai multe resurse și o mai bună planificare decât celelalte tipuri de interviu. Selectarea participanților, pregătirea și adunarea lor în locuri dotate cu toate dispozitivele tehnice necesare ia de obicei mult timp.

Numărul recomandat de persoane participante la FG este de obicei între șase și zece (MacIntosh, 1981), însă anumiți cercetători utilizează până la 15 persoane (Goss, 1996), pe când alții se opresc la patru (Kitzinger, 1995). Numărul grupurilor variază deasemenea, mergându-se de la câte o întâlnire cu cele câteva grupuri formate, (Burgess 1996), la mai multe întâlniri cu un singur grup până la mai multe întâlniri cu mai multe grupuri.

FG durează de obicei între o oră și două ore.

Sunt preferate locațiile neutre pentru a evita orice tip de dezirabilitate și asocierile cu influențele pozitive și negative pe care le-ar putea genera un anumit context. Dealtfel, FG utilizate pentru evaluarea unui program pot fi organizate într-o varietate de locuri: săli închiriate, săli de ședință (în care, eventual, subiecții ca grup pre-determinat se întâlnesc și cu alte ocazii, în timpul implementării programului)etc.

Selecția participanților pentru FG nu este nici ea un proces simplu. Dacă un grup e prea eterogen, sub aspectul genului sau al categoriei sociale sau ocupaționale, diferențele dintre participanți pot avea un impact considerabil asupra contribuțiilor acestora în cadrul FG. Deasemenea, dacă un grup e omogen din perspectiva anumitor caracteristici, diverse opinii sau experiențe ar putea fi omise. (Morgan 1988).

Odată ce profilul participanților a fost stabilit, următoarea provocare e reprezentată de localizarea lor. Recrutarea participanților poate necesita timp, mai ales dacă tema în discuție nu prezintă beneficii imediate sau nu este într-un alt fel atractivă pentru participanți. Acesta nu este însă cazul în evaluarea de programe, mai ales atunci când prin FG se testează satisfacția beneficiarilor față de un anumit program, sau în cazurile în care, programele sunt susținute de către anumiți finanțatori, iar actorii implicați și-au asumat obligația transparenței.

Odată ce întâlnirea a fost stabilită, rolul moderatorului devine esențial. El oferă informații și explicații clare în legătură cu scopul întâlnirii, îi ajută pe participanți să se simtă în largul lor și înlesnește interacțiunea dintre ei. În timpul întâlnirii moderatorul trebuie să anime dezbaterile prin întrebări deschise, prin provocarea participanților la a-și exprima opiniile. Rolul moderatorului se referă și la concentrarea continuă a atenției participanților asupra subiectului. De asemenea, moderatorul trebuie să asigure fiecărui participant șansa de a interveni și în același timp, moderatorii trebuie să evite manifestarea propriilor opinii (Kreuger 1988), pentru a nu influența anumiți participanți.

Moderatorul trebuie să posede calități deosebite de comunicare interpersonală, să fie un bun ascultător neprejudiciat și adaptabil. Astfel va fi încurajat un dialog deschis, interactiv, eficient.

Nivelul controlului impus de moderatorii depinde de tipul proiectului, de tipul și scopul evaluării. Dacă sunt implicați doi sau mai mulți moderatorii trebuie să existe un acord prealabil în legătură cu aportul fiecăruia. E recomandabil ca unul dintre moderatorii să supervizeze interacțiunea grupului, iar celalalt să ia notițe în legătură cu aspecte ale discuției care nu pot fi înregistrate, precum și cu opinii sau reacții care trebuie clarificate ulterior.

În evaluarea de programe, metoda poate fi folosită în următoarele scopuri:

1. Să înțelegem de ce a apărut o anumită problemă în mediul din care sunt selectați participanții și în ce măsură programul respectiv o acoperă;
2. Pentru identificarea nevoilor recunoscute, dar și a celor latente și a satisfacției față de modul în care programul răspunde la așteptările lor;
3. Găsirea unor posibile soluții pentru eventualele probleme ale programului;
4. Pentru a afla posibilele reacții față de anumite soluții propuse de diferiții actori implicați în program;
5. Aflarea atitudinilor față de anumite instituții sau programe sau a încrederii în acestea.

În evaluarea unui program, pot fi utilizate mai multe focus grupuri, rezultatele fiind ulterior corelate. Este chiar recomandabil ca în momentul în care avem de a face cu grupuri eterogene pe care vrem să le studiem, să construim mai multe focus grupuri. Este bine să evităm să reunim în același grup șefii și subordonații, persoane cu mai multă educație și persoane mai slab educate, etc. pentru că diferă modul în care se pun problemele, există sentimente de teamă sau respect care pot împiedica prezentarea unor puncte de vedere. De asemenea, populația studiată poate fi împărțită și pe fațete ale problemei studiate. De exemplu, dacă dorim să vorbim despre educația contraceptivă în rândul tineretului ar fi bine să vorbim separat cu băieții și fetele.

Metodele de colectare a informației cel mai des întâlnite în cazul evaluării programelor, precum și tipul de informații obținute pot fi descrise astfel:

Tabelul 6. Metode de colectare a informației

Surse de date	Descriere	Informații obținute
Arhive: - Recensământ - Indicatori statistici - Baze de date ale instituțiilor - Alte cercetări	Date deja existente aflate în arhivele instituțiilor publice sau private	Date cantitative care ne ajută să aflăm care este starea actuală de fapt; pot apărea și indicații ale unor anumite nevoi
Comunicare non-	Aceste tehnici utilizează forme	Date calitative: valori,

interactivă: - Sondaje de opinie - Surse cheie - Tehnica incidentului critic - Grup Delphi	sau protocoale structurate, o varietate de scale și de modalități de răspuns	percepții, opinii, observații, judecăți de valoare
Comunicare interactivă: - Forumuri cetățenești - Tehnica grupului nominal - Focus grupuri	Aceste tehnici presupun un număr mai mic sau mai mare de persoane implicate în diferite grade de interacțiune	Date în principal calitative: opinii, judecăți ca expert; percepții și perspective de grup, valori și importanță a nevoilor; Consens asupra scopurilor sau acțiunilor; Informație asupra cauzelor; Decizii asupra priorităților

Sursa : Adaptare după Belle Ruth Witkin, James W. Altschuld, (1995) *Planning and Conducting Needs Assessments. A Practical Guide*, Sage Publications, p. 48 în Șandor, Sorin Dan (2005) *Analiză și cercetare*, Cluj-Napoca, Accent, p.54

În practică se folosesc cel mai des sondajele de opinie în rândul beneficiarilor, acestea fiind percepute ca fiind mai profesionale și mai ușor de administrat. Din păcate instrumentul folosit, chestionarul, este lipsit de finețe și rezultatele obținute nu sunt întotdeauna cele mai bune. De asemenea, este greu să surprinzi nevoile latente (care nu au fost conștientizate încă) printr-un sondaj.

De aceea este preferabil ca în limita timpului, a banilor și a personalului pe care le avem la dispoziție să încercăm să îmbinăm cât mai bine cât mai multe dintre metodele menționate mai sus.

Analiza documentelor

Analiza documentelor este sursa de informații cel mai adesea exploatată de către evaluatori mai ales din motive de economie de resurse: timp, bani, personal. În cadrul procesului de evaluare, analiza documentelor se poate referi la analiza rapoartelor, evidentelor contabile și nu numai, a planurilor anuale, a tuturor detaliilor legate de un anumit proiect sau program. Proveniența documentelor poate fi diversă: organizația finanțatoare, implementatoare, contractantă sau subcontractantă.

Marele avantaj este faptul că datele sunt deja adunate, nu mai este necesară organizarea unui sondaj de opinie, sau a altor metode de colectare a datelor.

Una dintre problemele care apar în cazul utilizării metode de analiză a documentelor este faptul că ele nu conțin întotdeauna totalitatea informațiilor necesare legate de rezultatele unui proiect sau program. Tocmai de aceea, în cadrul unui proces de evaluare, este necesară utilizarea mai multor metode de colectare a datelor. Informațiile obținute din analiza de documente pot fi completate prin utilizarea interviului, observației și chiar a chestionarului acolo unde este necesar.

Documentele unui program trebuie privite critic, din punctul de vedere al informației conținute. O atenție deosebită trebuie acordată atât cantității informației, cât și calității acesteia. Harry P. Hatry oferă o clasificare a principalelor probleme care pot apărea în procesul de analiză a documentelor și a metodelor de ameliorare a acestora (Tabelul 7).

Tabelul 7. Clasificarea principalelor probleme care pot apărea în procesul de analiză a documentelor și a modalităților de ameliorare a acestora

	Problema	Modalități de ameliorare
1.	Date lipsă sau incomplete	<ul style="list-style-type: none">• Cercetarea documentației conexe• Intervievarea personalului implicat în program pentru acoperirea a cât mai multe lipsuri.• Reevaluarea obiectivelor și intențiilor evaluării (eventuala modificare sau anulare a unora dintre ele)• Excluderea datelor lipsă sau estimarea cât mai

		exactă a valorilor lipsă
2.	Date disponibile într-o formă extrem de agregată	<ul style="list-style-type: none"> • Cercetarea înregistrării datelor, dacă acestea există și sunt disponibile • Realizarea unor colecții de date noi, originale • Renunțarea la datele detaliate care nu sunt disponibile
3.	Date care nu sunt comparabile	<ul style="list-style-type: none"> • Realizarea , acolo unde este posibil, a operațiilor prin care datele pot deveni comparabile • Concentrarea atenției asupra procentelor și mai puțin asupra valorilor absolute. • Renunțarea la aceste date, atunci când problema este insurmontabilă.

Sursa: Joseph S. Wholey (Editor), Harry P. Hatry (Editor) și Kathryn E. Newcomer (Editor) (2005), *Handbook of Practical Program Evaluation* 2nd Edition, p.398

După colectarea tuturor informațiilor relevante se recurge la clasificarea acestora și stabilirea categoriilor necesare pentru a oferi un răspuns cât mai clar și în același timp comprehensiv pentru întrebările evaluării. De exemplu, una dintre aceste întrebări se poate referi la satisfacția beneficiarilor față de un anumit program. Pentru început se adună toată informația necesară, urmând ca aceasta să fie subdivizată în categorii, modele și teme care o fac mult mai accesibilă, ușor de înțeles și de utilizat. Evaluatorul începe, de obicei prin lectura materialelor adunate (interviuri, studii de caz, observații de pe teren), și prin atașarea de note pe marginea acestora (Wholey, Hatry, Newcomer, 2005).

Metode complexe de cercetare

Studiul de caz

Studiul de caz este metoda utilizată cu predilecție de Robert Stake. Cazul poate fi orice “sistem delimitat care este interesant. O instituție, un program, o responsabilitate, o colecție sau o populație poate reprezenta cazul” (Stake, după Shadish Jr, Cook, Leviton,

1995: 286). El face o clasificare a caracteristicilor specifice studiilor de caz și identifică următoarele categorii (Stake, după Shadish Jr, Cook, Leviton, 1995: 287):

1. Descrieri care sunt complete, holistice și care implică miriade de variabile care nu sunt foarte clar izolate;
2. Date care se pot aduna, cel puțin în parte, prin observații personale;
3. Un stil de scriere informal, probabil narativ, posibil cu citate ad-literam, ilustrații și chiar aluzii și metafore;
4. Comparațiile sunt mai degrabă implicite decât explicite;
5. Temele și ipotezele pot fi importante, dar ele rămân subordonate pentru înțelegerea cazului.

Metoda studiului de caz este utilizabilă în evaluarea de programe mai ales când sunt îndeplinite următoarele condiții (Shadish Jr, Cook, Leviton, 1995: 320):

1. Evaluatorul optează pentru un spectru larg al analizei, mai degrabă decât pentru fidelitate;
2. Anterior evaluării, sunt cunoscute prea puține probleme și întrebări legate de obiectul evaluării;
3. Evaluarea va fi folosită în principal de cititori care, neavând experiența programului, doresc o informație contextuală extensivă pentru a decide în ce măsură programul acoperă nevoile identificate;
4. Studiile de caz vor fi considerate ca fiind suficient de credibile de către client;
5. Descoperirea este o prioritate mai mare decât confirmarea.

De multe ori, studiul de caz nu este menționat printre metodele clasice de colectare a datelor în cercetările sociale. “Acest lucru se întâmplă datorită faptului că nu avem de a face cu o metodă în sine, ci mai degrabă cu o metodă care folosește la rândul ei alte metode, cum ar fi: analiza documentelor, observația participativă sau non-participativă sau interviul” (Șandor, 2005: 54).

Principalul punct forte al studiului de caz, recunoscut chiar de către criticii lui Stake este facilitarea generalizării naturaliste, mai avantajoasă pentru elaborarea unor teorii și pentru studii exploratorii, decât pentru confirmarea unor teorii sau testarea unor ipoteze (Shadish Jr, Cook, Leviton, 1995: 321).

În funcție de tipul și de scopul evaluării, studiile de caz pot fi exploratorii, explicative și descriptive (Șandor, 2005: 54). Studiile de caz exploratorii sunt cele prin care se investighează o problemă prea puțin cunoscută pentru a fi formulate întrebări și a fi definite probleme premergător evaluării. Cele explicative încearcă identificarea unor relații (de exemplu cauză-efect) care explică fenomenul studiat. Studiile de caz descriptive sunt cele care se raportează la o teorie și încearcă să vadă în ce măsură cazul studiat corespunde respectivei teorii.

În „*How to Use Qualitative Methods in Evaluation*”, Michael Q Patton prezintă un proces pentru construcția unui studiu de caz care poate fi utilizat pentru evaluarea de programe. Pasul 1 al modelului constă în adunarea tuturor datelor disponibile despre programul pe care dorim să îl analizăm. Aceasta este material primă a studiului de caz. Pasul 2 este organizarea datelor brute adunate la pasul 1, clasificarea lor astfel încât să fie ușor accesibile. Pasul 3 reprezintă descrierea cazului, în stil narativ. Studiul de caz este așadar, o imagine descriptivă a programului care este evaluat, care face accesibilă cititorului informația necesară pentru a înțelege programul respectiv. Informațiile cuprinse în studiul de caz sunt prezentate fie cronologic, fie tematic, uneori fiind posibilă și utilă utilizarea ambelor criterii. Studiul de caz prezintă o imagine comprehensivă, holistică a programului (Patton, 1987: 149).

Fie că trebuie evaluat un program având ca obiect înființarea unui centru de zi, fie că evaluăm un proiect prin care s-a înființat un muzeu, sau unul privind ordinea și curățenia publică, metodele de cercetare sunt extrem de utile.

Programele publice, prin natura lor și prin impactul social pe care îl au, impun utilizarea metodelor complexe de cercetare.

Una dintre acestea este studiul de caz, care implică utilizarea interviului, observației, analizei documentelor și chiar a anchetei sociologice sau a sondajului de opinie. Primul pas în realizarea studiului de caz și a unei evaluări este adunarea a cât mai multe informații despre program. Acest lucru poate fi realizat pornind de la o fișă a proiectului în care apar principalele categorii de informații necesare în procesul de evaluare (ANEXA 1).

Metodele de cercetare din arsenalul paradigmei calitative sunt frecvent utilizate pentru completarea informațiilor cerute în fișa de proiect. Spre exemplu, pentru descrierea contextului unui program sau proiect pot fi utilizate, preferabil complementar, următoarele metode de cercetare: interviul, observația, analiza calitativă a documentelor; pentru analiza structurii organizationale utilizăm de regulă analiza calitativă a documentelor și interviul individual; pentru analiza documentelor programului putem apela la analiza calitativă a documentelor, iar pentru descrierea activităților unui program cele mai complete informații ne pot fi aduse de către utilizarea în paralel a interviului individual (cu coordonatorul proiectului), a focus-grupului (în care pot participa reprezentanți ai tuturor părților implicate în program), a analizei calitative a documentelor proiectului (cerere de finanțare, plan metodologic, plan strategic și operațional) și a observației participative. Metodele calitative sunt de un real folos și în studiul actorilor implicați, a resurselor angajate, a rezultatelor așteptate și a celor efectiv realizate.

Prin urmare, metodele calitative de cercetare sunt arhiprezente în arsenalul evaluării de programe. În cazul proiectelor de mari dimensiuni, informațiile aduse de acestea sunt completate prin date obținute în urma aplicării metodelor cantitative de cercetare.

Eșantionarea

Eșantionarea unei populații implicate într-un anumit proiect este întotdeauna dificilă din mai multe motive: participarea într-un anumit proiect nu este întotdeauna bine delimitată, rolul de beneficiar primar, secundar, terțiar într-un proiect nu este întotdeauna clar. Un proiect sau program poate fi conceput pentru a se adresa unui anumit grup țintă. Mai ales în cazul proiectelor din zona publică, grupul țintă nu conștientizează întotdeauna și nu își asumă prin urmare rolul de beneficiar. Pentru o eşantionare reușită, trebuie identificat un eşantion echilibrat de indivizi aleși în funcție de gradul de participare în proiect, de rolul pe care îl au, de rezidență și de caracteristicile demografice: vârsta, sex, etc. Regulile de eşantionare trebuie urmate cu consecvență pentru a avea un studiu valid din punct de vedere științific. Cunoașterea tehnicilor de eşantionare pentru EIS presupune cunoașterea problematicii eşantionării în general și specificitatea grupurilor afectate de un anumit program, al cărui impact social intenționăm să îl calculăm.

Prin urmare, pentru eşantionare contează atât tipul evaluării, numărul indivizilor din grupul țintă cât și domeniul proiectului sau programului. Este dificil de adoptat o metodă specifică de eşantionare, valabilă pentru EIS. În evaluarea satisfacției beneficiarilor față de un program în care sunt implicați se vor construi eşantioane aleatorii (dacă dimensiunea programului nu permite o cercetare exhaustivă). În evaluarea sumativă sau formativă se vor construi de multe ori eşantioane nealeatorii pentru a se aplica măsurători înainte, pe parcursul și ulterior intervenției și a putea compara rezultatele obținute în cazul grupurilor de control și a celor experimentale. Construcția eşantionului diferă în funcție de natura programului sau proiectului analizat. Este interesant de observat cum numărul metodelor de cercetare utilizate depinde de numărul indivizilor care fac parte din grupul țintă (T8 și T9), dar și de domeniul specific în care se încadrează proiectul/programul analizat.

Tabelul 8. Asocierea între numărul metodelor utilizate și numărul indivizilor din grupul țintă

		nr indivizi gr.țintă			Total
		>50.000	între 50.001 100.000	> sau siegal cu 100.001	
număr metode utilizate	2	8		2	10
	3	6	8	6	20
	4		6		6
	5			4	4
Total		14	14	12	40

Tabelul 9. Testul hi-pătrat. Asocierea între numărul metodelor utilizate și numărul indivizilor din grupul țintă al proiectului

	Valoare	Grade de libertate	Semnificația
Pearson	30,381	6	,000

Hi-Pătrat			
Nr. de cazuri valide	40		

O legătură interesantă se stabilește și între numărul de indivizi din grupul țintă și metoda principală utilizată (T10 și T11) și nu la fel de semnificativă între domeniul proiectului și metoda principală (T12 și T 13). Chiar dacă în acest din urmă caz, legătura nu este atât de puternică, se poate identifica un model după care se face alegerea metodelor de cercetare: pentru proiectele cu un număr mare și foarte mare de indivizi în grupul-țintă (peste 50.000), remarcăm o predilecție pentru analiza documentelor și sondaj ca metode principale de cercetare a impactului social. Pentru proiecte care au un grup țintă mai mic sau egal cu 50.000, se preferă analiza de documente combinată cu interviul individual. Este absolut firesc dacă avem în vedere amploarea mai redusă și, în același timp, bugetul mai redus al acestora.

Tabelul 10. Asocierea între numărul indivizilor din grupul țintă al proiectului și metoda principală utilizată în evaluările Băncii Mondiale

		metoda principală				Total
		analiza doc	sondaj	interviu ind	alta	
nr indivizi gr.țintă	<50.000	5		3	6	14
	între 50.001 și 100.000	5	9			14
	> sau egal cu 100.001	8		4		12
Total		18	9	7	6	40

Tabelul 11. Testul hi-pătrat. Asocierea între numărul indivizilor din grupul țintă al proiectului și metoda principală utilizată în evaluările Băncii Mondiale

	Valoare	Grade de libertate	Semnificația
Pearson	33,938	6	,000
Hi-Pătrat			
Nr. de cazuri valide	40		

Pentru analiza impactului social al unui proiect economic se va opta ca metodă principală de colectare a datelor pentru analiza documentelor. La fel pentru un proiect educational. Pentru un proiect legat de infrastructură se va opta fie pentru analiza documentelor, fie pentru sondaj sau interviu individual ca metodă principală de cercetare. (T12) Totuși nu se poate spune că există o relație de asociere între domeniul proiectului și metoda principală(T13).

Tabelul 12. Asocierea între domeniul proiectului evaluat și metoda principală utilizată în evaluările Băncii Mondiale

	metoda principală				Total	
	analiza doc	sondaj	interviu ind	alta		
domeniu proiect	economic	7	3		3	13
	educațional	6		3	2	11
	infrastructura	4	4	4		12
	altul	1	2		1	4
Total		18	9	7	6	40

Tabelul 13. Testul hi-pătrat. Asocierea între domeniul proiectului evaluat și metoda principală utilizată în evaluările Băncii Mondiale

	Valoare	Grade de libertate	Semnificația
Pearson	13,615	9	,137
Hi-Pătrat			
Nr. de cazuri valide	40		

Se remarcă o asociere și între metoda secundară de colectare a informației și domeniul specific proiectului (T14 și T15). Astfel, pentru un proiect de natură economică, se va prefera ca metodă secundară interviul individual, pentru unul de natură educațională, sondajul de opinie, iar pentru un proiect legat de infrastructură, metoda Delphi (T14).

Tabelul 14. Asocierea între domeniul proiectului evaluat și metoda secundară utilizată în evaluările Băncii Mondiale

		metoda secundară					Total
		analiza doc	sondaj	interviu ind	focus group	Delphi	
domeniul proiectului	economic	3		8		2	13
	educațional	2	7	2			11
	infrastructura	2	2		2	6	12
	altul	1	1	2			4
Total		8	10	12	2	8	40

Tabelul 15. Testul hi-pătrat. Asocierea între domeniul proiectului evaluat și metoda secundară utilizată în evaluările Băncii Mondiale

	Valoare	Grade de libertate	Semnificația

Pearson Hi-Pătrat	32,509	12	,001
Nr. de cazuri valide	40		

O asociere aproape la fel de semnificativă se remarcă și în privința legăturii dintre domeniul proiectului și metoda terțiară (vezi T16 și 17), și între metoda principală și cea secundară (T18 și T19).

Tabelul 16. Asocierea între domeniul proiectului și metoda terțiară utilizată în evaluările Băncii Mondiale

		metoda terțiară						Total
		sondaj	interviu ind.	focus group	Delphi	observația	alta	
domeniul proiectului	economic	2		3	4		4	13
	educațional	2	2	2			5	11
	infrastructură	6	2		2	2		12
	altul			1	2		1	4
Total		10	4	6	8	2	10	40

Tabelul 17. Testul hi-pătrat. Asocierea între domeniul proiectului evaluat și metoda terțiară utilizată în evaluările Băncii Mondiale

	Valoare	Grade de libertate	Semnificația
Pearson Hi-Pătrat	24,862	15	,052
Nr. de cazuri valide	40		

Tabelul 18. Asocierea între metoda principală și metoda secundară utilizată în evaluările Băncii Mondiale

		metoda secundară					Total
		analiza doc	sondaj	interview ind.	focus group	Delphi	
metoda principală	analiza doc		7	7		4	18
	sondaj	2		5	2		9
	interview ind		3			4	7
	alta	6					6
Total		8	10	12	2	8	40

Tabelul 19. Testul hi-pătrat. Asocierea între metoda principală utilizată și metoda secundară utilizată în evaluările Băncii Mondiale

	Valoare	Grade de libertate	Semnificația
Pearson Hi-Pătrat	51,349	12	,000
Nr. de cazuri valide	40		

Aceași asociere semnificativă se remarcă și între metoda principală și metoda terțiară.(T20și T21).

Tabelul 20. Asocierea între metoda principală și metoda terțiară utilizată în evaluările Băncii Mondiale

	metoda terțiară	Total
--	-----------------	-------

		sondaj	interview ind	focus group	Delphi	observația	alta	
metoda principală	analiza doc	6	4		1		7	18
	sondaj				7	2		9
	interview ind	4					3	7
	alta			6				6
Total		10	4	6	8	2	10	40

Tabelul 21. Testul hi-pătrat. Asocierea între metoda principală utilizată și metoda terțiară utilizată în evaluările Băncii Mondiale

	Valoare	Grade de libertate	Semnificația
Pearson Hi-Pătrat	78,452	15	,000
Nr. de cazuri valide	40		

Rezumând, în funcție de natura proiectului al cărui impact se dorește a fi calculat, în funcție de numărul indivizilor care constituie grupul țintă (ca un indicator al amplitudinii proiectului) putem avea o serie de combinații. Din metaanaliza celor 40 de studii EIS, se configurează modelele din tabelul 22.

Tabelul 22. Analiza metodelor de cercetare utilizate în 40 de studii de evaluare selectate de pe site-ul Grupului pentru Evaluare Independentă a Băncii Mondiale (www.worldbank.org/oed/ -februarie 2005)

	Domeniul proiectului	Numarul indiv. în gr.țintă	Met.princ.	Met. sec.	Met. terț.
		<=50.000	Analiza doc/alta	Analiza doc./Delphi	Focus Group
	Economic	Între 50.001 și 100.000	Sondaj/ Analiza doc.	Interviu individ/ Analiza doc.	Sondaj

		>/=100.001	Analiza doc.	Interviu individ/ Delphi	Sondaj
	Educațional	</=50.000	Analiza doc/interviu ind/ alta	Sondaj/ Analiza doc.	Focus Group
		Între 50.001 si 100.000	Analiza doc	Interviu individ/ Analiza doc.	Sondaj
		>/=100.001	Analiza doc/interviu ind	Sondaj/ Interviu individ	Sondaj/ Interviu individ
	Infrastructura	</=50.000	Analiza doc/interviu ind	Delphi/Sondaj/ Analiza doc	Alta
		Intre 50.001 si 100.000	Analiza doc. / Sondaj	Analiza doc.	Sondaj/Delphi
		>/=100.001	Analiza doc/interviu ind	Delphi/Sondaj	Sondaj/ Interviu individ

Prin urmare, ipoteza de la care am pornit se confirmă doar parțial: domeniul de intervenție nu dictează metodele utilizate în evaluare, dar numărul indivizilor din grupul țintă are un impact major asupra metodologiei utilizate. Fie că este vorba de un proiect de dezvoltare economică, fie că este vorba de un proiect educațional sau de infrastructură, metodele selectate nu prezintă diferențe semnificative. Aceste diferențe apar când este vorba de dimensiunea grupului țintă. Un proiect de mici dimensiuni (sub 50.000 de persoane) este mai permisiv și presupune, de regulă utilizarea complementară a mai multor metode.

Surse de documentare

Sursele de date secundare

Printre cele mai utilizate surse de date secundare se numără datele obținute prin recensământ, datele oferite de statisticile oficiale, datele geografice, datele oferite de diferite institute, organizații non-guvernamentale sau fundații (ICCV, SOROS, MMT, INSOMAR, ISOP etc.), datele oferite de diverse instituții publice centrale sau descentralizate (direcții, inspectorate, agenții etc.) sau provenite din diverse cercetări publicate sub formă de articole sau cărți. O altă sursă de date secundare sunt arhivele. Aceste surse de date pot fi utilizate în coroborare cu informațiile oferite în cadrul unor interviuri de persoane care au o legătură directă cu producerea sau administrarea lor. O atenție deosebită trebuie acordată verificării încrucișate a memoriei celor intervievați, precum și potențialelor surse de eroare sau influență a datelor.

Date primare

Sondajele de opinie și interviurile de diverse tipuri reprezintă exemple de date primare, colectate pentru a verifica datele din alte surse. Dacă un evaluator al impactului social susține că impactul unui proiect este diferit într-o anumită zonă, în comparație cu alte zone, va trebui să apeleze la aceste surse de date primare, pe care își va fundamenta în cele din urmă concluziile. Datorită unui background specific, și a structurii unice, fiecare comunitate poate reacționa în modul sau propriu la diferitele proiecte care aduc schimbarea.

Managementul datelor insuficiente

Datorită resurselor limitate de cele mai multe ori, specialiștii sunt nevoiți să dezvolte strategii pentru a face față situației în care datele sunt insuficiente. Următoarele trei elemente trebuie luate în considerare de câte ori resursele se dovedesc insuficiente pentru a obține toate datele necesare. Ele asigură o prioritizare absolut necesară:

1. Este mai importantă identificarea celor mai probabile impacturi sociale, decât măsurarea exactă a impacturilor evidente.

2. Este de preferat o abordare „conservatoare” în descrierea impactului social probabil.
3. Cu cât avem date mai insuficiente sau de o calitate mai îndoielnică, cu atât pentru utilizarea lor este necesar un personal mai specializat.

Standarde de verificare și de documentare

Preocupările privind lipsa datelor, precizia informației și schimbarea sistemelor sociale în procesul de adaptare la noi condiții de mediu face importantă fixarea standardelor de verificare și documentare în vederea realizării evaluării impactului social.

Primul standard care trebuie respectat este acuratețea factuală. Toate datele utilizate în EIS trebuie să fie verificabile. Al doilea standard este validitatea externă. Pot fi datele rezultate din evaluarea impactului social al unui program fie generalizate pentru alte programe și comunități similare?

Cheia verificării acurateții datelor și rezultatelor este validarea repetată (incruciată), sau verificarea dacă prin investigarea unor situații similare se obțin rezultate asemănătoare. Spre exemplu, această validare poate fi făcută prin compararea datelor obținute din două sau mai multe focus-group-uri, sau analizând seturile de date din surse diferite și comparând rezultatele. Dacă analizele ajung la aceleași concluzii, EIS poate fi considerată validă.

Sursele de documentare, metodele de cercetare și ipotezele utilizate pot fi o sursă suplimentară a verificării validității EIS. Cercetători independenți ar trebui să poată utiliza aceleași seturi de date, aceleași metode și aceleași ipoteze și să ajungă la aceleași rezultate. Documentarea riguroasă în EIS reprezintă un element important al validității EIS.

Unitatea 4. Metode și modele de evaluare a programelor

Obiective:

1. Prezentarea principalelor metode și modele de evaluare a programelor;
2. Cunoșterea aplicabilității practice a noțiunilor studiate;
3. Înțelegerea legăturii cu sistemul general de evaluare.

Concepte cheie: evaluarea procesului, evaluarea rezultatelor, evaluarea nevoilor.

Metode și modele de evaluare a programelor

Un prim pas în înțelegerea metodelor de evaluare este realizarea distincției între tipuri de evaluare, metode de evaluare și tehnici de evaluare. Tipurile de evaluare reprezintă perspectivele teoretice din care poate fi abordată evaluarea. Aici se încadrează, în funcție de diferitele tipuri de clasificare, următoarele: evaluarea formativă, sumativă, reactivă, prestabilită, ex-ante, interim, ex-post, analiza impactului, evaluarea bazată pe teorie etc.

Metoda reprezintă, ca și în cercetare, o modalitate generală, strategică (din punct de vedere metodologic și nu teoretic) de abordare a realității. Spre exemplu putem realiza o *evaluare formativă* utilizând ca metodă de evaluare *evaluarea procesului* sau *evaluarea rezultatelor intermediare*. Printre cele mai utilizate metode se numără: analiza nevoilor, analiza SWOT, analiza cost-beneficiu, analiza cost-eficiență, evaluarea rezultatelor și evaluarea proceselor.

Metode și tipuri de evaluare

Există metode care uneori sunt considerate tipuri de evaluare, la fel cum există tipuri de evaluare considerate uneori metode. Schematic, inventarul celor mai des utilizate metode și tipuri de evaluare este reprezentat în tabelul următor. În prima coloană sunt reprezentate tipurile de evaluare (explicitate mai sus), în a treia coloană sunt enumerate

metodele de evaluare, iar în coloana a doua apar tipurile care uneori sunt consirate metode și metodele apreciate uneori ca fiind tipuri.

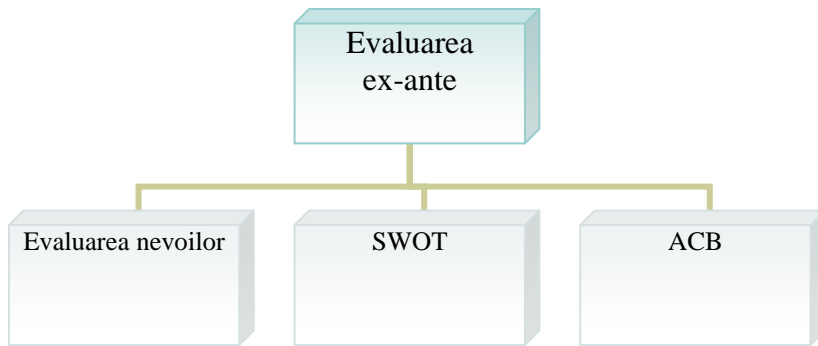
Tabel.20

TIPURI DE EVALUARE	METODE DE EVALUARE
1. evaluarea formativă	a. evaluarea procesului
2. evaluarea sumativă	b. evaluarea rezultatelor
3. evaluarea reactivă	c. evaluarea nevoilor
4. evaluarea prestabilită	d. analiza SWOT
5. evaluarea ex-ante	e. analiza cost-beneficiu (ACB)
6. evaluarea interim	f. analiza cost –eficiență
7. evaluarea ex-post	
8. evaluarea participativă	
9. evaluarea bazată pe teorie	
10. evaluarea impactului	

Pentru realizarea fiecărui tip de evaluare, pot fi utilizate una sau mai multe metode de evaluare.

Spre exemplu, pentru evaluarea ex-ante poate fi utilizată una sau mai multe din următoarele metode: Evaluarea nevoilor, analiza SWOT, ACB.

Figura 3. Metode de evaluare compatibile cu evaluarea ex-ante

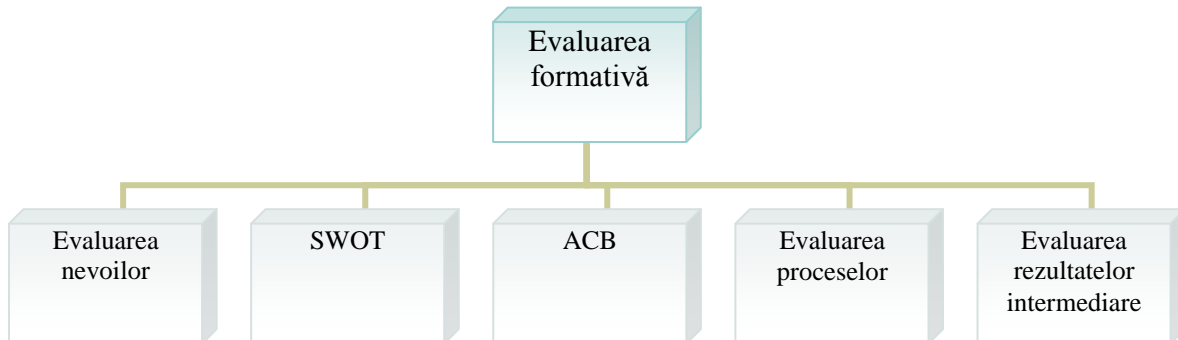

Prin evaluarea nevoilor vom putea determina relevanța proiectului. Desigur, nu este vorba doar de nevoile beneficiarilor, ci de nevoile tuturor celor implicați în proiect. Vom identifica și ierarhiza nevoile grupului țintă, ale implementatorilor, ale finanțatorilor și ale societății în general. După o corectă ierarhizare a acestor nevoi în funcție de obiectivele proiectului, vom putea aduce îmbunătățiri designului proiectului.

Prin analiza SWOT pot fi identificate punctele tari, cele slabe, oportunitățile și amenințările semnificative pentru programul sau proiectul evaluat. Analiza SWOT se referă în principal la contextul proiectului.

Analiza cost-beneficiu se referă la dimensiunea financiară a proiectului. Răspunde la întrebări precum: Care sunt costurile și care sunt beneficiile preconizate ale proiectului? Aceasta în cazul unei evaluări ex-ante. În cazul unei evaluări interim sau ex-post putem vorbi despre costurile și beneficiile realizate până într-un anumit moment al programului, respectiv până la finalul implementării.

Figura 4. Metode de evaluare compatibile cu evaluarea formativă

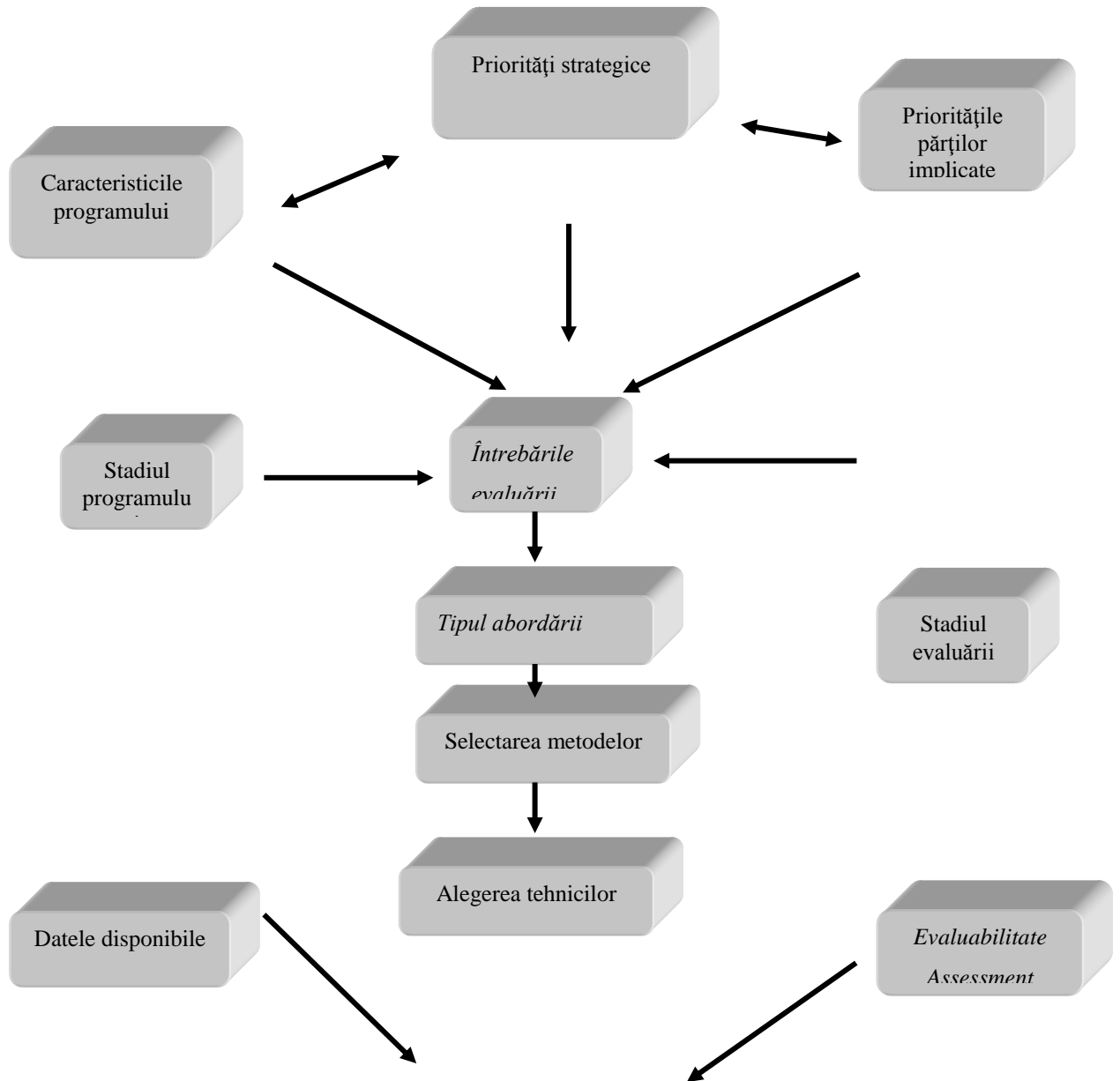

Evaluarea procesului (sau a implementării), care se concentrează asupra modului în care programul a fost implementat și asupra proceselor și procedurilor prin intermediul cărora acesta funcționează;

Evaluarea rezultatelor are în vedere analiza raportului obiective-rezultate. Aici vor fi analizate atât rezultatele intenționate, cât și rezultatele neintenționate ale programului.

Metodele, ca și tipurile de evaluare, se selectează în funcție de prioritățile strategice și de cele ale părților implicate, de caracteristicile programului, de stadiul de implementare al programului, de datele disponibile, de stadiul evaluării și de măsura în care programul poate fi evaluat. Figura următoare este ilustrativă în acest sens.

Figura 5 . Alegerea metodelor

Sursa: Tavistock Institute et al, The Evaluation of Socio-Economic Development: The GUIDE, 2003, p.104

Modele utilizate în evaluarea de programe

Cercetarea privind modelele de evaluare a programelor și proiectelor a cunoscut o dezvoltare deosebită în ultimii ani, însă a fost mereu în atenția cercetătorilor și practicienilor. Designul modelelor de evaluare și selectarea modelului potrivit pentru evaluarea unui anumit proiect sau program au devenit scopul a numeroase investigații. Demersul este specific autorilor clasici în domeniul evaluării (Michael Quinn Patton, Michel Scriven, Peter H. Rossi), cărora li s-au alăturat o serie de autori proveniți mai ales din mediul academic (Daniel Stufflebeam, Egon Guba, Yvonna Lincoln, Ernest R. House, Kenneth R. Howe, Hanne Foss Hansen etc).

Instrumentarul este vast: evaluarea formativă, evaluarea sumativă, cea care pune un accent pe beneficiari, pe experți sau pe diverși participanți în proiect, evaluarea realistă, cea bazată pe teorie sau orientată pe utilizarea practică sunt doar câteva exemple.

Un model de evaluare stipulează întrebarea la care un anumit tip de evaluare încearcă să răspundă și stabilește criteriile luate în considerare pentru evaluare (Hansen, 2005). Literatura de specialitate oferă o mare varietate a abordărilor privind modelele de evaluare. Hansen (2005) și Scriven (2003) propun unele dintre cele mai noi tipologii ale modelelor de evaluare. Acestea au în vedere șase categorii de modele de evaluare, care se regăsesc și în contribuțiile altor autori: Birkmayer și Weiss, Pawson, Jorgensen și Stame (2004).

Modelele orientate spre rezultate (modelul scopului îndeplinit și modelul efectelor produse) se înscriu în evaluarea sumativă. *Modelul scopului îndeplinit* este modelul clasic în care rezultatele sunt evaluate strict prin prisma scopului și a obiectivelor prestabilite ale unui program. Întrebarea de bază este în acest caz: În ce măsură au fost realizate obiectivele?, iar criteriile de evaluare sunt derivate din scopul și obiectivele programului. *Modelul efectelor produse* urmărește identificarea tuturor consecințelor pe care un program sau un proiect le produce sau ar putea să le producă. Acest model este însă adesea criticat pentru inexistența unor criterii clare de evaluare. Evaluatorul poate reduce această problemă prin aplicarea modelului la o analiză înainte și

după intervenție. Întrebarea fundamentală în cazul acestui model este: „Care sunt efectele evidente ale programului?”, iar criteriile de evaluare sunt deschise, din moment ce toate consecințele ar trebui dezvăluite.

Modelele explicative sunt modele orientate pe proces și corespund evaluării formative. Acest model de evaluare urmărește evoluția proiectului din momentul designului, pe parcursul implementării și până după implementare. Întrebările: „Cât de mulțumitor este nivelul activităților?”, „Există probleme de implementare?” sunt specifice acestui tip de model, iar performanța este analizată pe tot parcursul proiectului, de la idee până la finalizare și la impactul asupra grupului țintă, și reacțiile acestuia.

Modelele sistemice, materializează o abordare sistemică în câmpul evaluării. Acestea analizează input-ul, structura, procesele și output-ul în termeni de rezultate. Evaluarea poate fi organizată pe compararea dintre input-ul, procesul și output-ul planificat și cele realizate efectiv sau pe anumite tipuri de benchmarking care compară rezultatele unui anumit proiect cu rezultatele unor proiecte similare implementate de organizații similare într-un context comparabil, care sunt considerate excelente. Întrebarea fundamentală în acest caz este dacă a funcționat programul ca un întreg, iar performanța este analizată fie comparând input-ul, procesul și output-ul realizat cu cele preconizate, fie comparându-le cu cele dintr-un alt proiect considerat reper de bună practică.

Modelele economice (cost-eficiență, cost-eficacitate și cost-beneficiu) au la bază, până la un anumit nivel, perspectiva sistemică. Ele sunt diferite de modelele sistemice pentru că raportează rezultatele la costurile implicate de proiect. *Modelul cost-eficiență*, are ca interogație de bază gradul în care productivitatea este la un nivel satisfăcător. Criteriul de evaluare este comparația dintre rezultate obținute și cheltuielile implicate. *Modelul cost-eficacitate* este preocupat de măsura în care proiectul sau programul a fost construit și implementat eficace, iar criteriul de performanță pune față în față efectele proiectului cu resursele implicate. *Modelul cost-beneficiu* are ca preocupare principală măsura în care utilitatea proiectului este mulțumitoare, iar criteriul de evaluare este utilitatea raportată la costuri.

Modelele centrate pe actorii implicați (modelul orientat pe beneficiar, modelul orientat pe participanți, modelul orientat pe opinia experților) au la bază criterii de

evaluare propuse de participanții la proiect, fie că este vorba de inițiatori, implementatori, contractori, subcontractori sau de beneficiari. *Modelul orientat pe beneficiar* are ca întrebare de bază nivelul de satisfacție al beneficiarului, iar criteriile de evaluare sunt formulate de beneficiari. *Modelul orientat pe participant* își propune să afle dacă participanții la proiect sunt mulțumiți, și tot participanții sunt cei care stabilesc criteriile de evaluare. *Modelul orientat pe opinia experților* își propune să investigheze măsura în care calitatea profesională a proiectului este satisfăcătoare. Criteriile de evaluare sunt stabilite în cazul acestui model de către experții într-un anumit domeniu.

Modelele centrate pe teorie evaluează validitatea teoriei programului care stă la baza unei anumite intervenții. În literatura de specialitate există câteva variante pentru modelele care intră în această categorie: fie teoria programului este reconstruită și comparată cu analiza empirică a programelor (Birkmayer și Weiss, 2003), fie observația empirică este utilizată pentru analiza relațiilor dintre context, mecanisme și rezultat, după cum este sugerat în abordarea „sintezei realiste” (Pawson, 2002). Modelele centrate pe teorie sunt considerate a fi o extensie a modelelor orientate spre rezultate (Hansen, 2005). Însă, modelele clasice orientate spre rezultate au în vedere obiectivele și efectele concrete ale intervențiilor, iar scopul evaluării este analiza rezultatelor acestora, în timp ce, în cazul modelelor centrate pe teorie accentul se pune pe „cutia neagră” deschisă prin teoria programului care relevă mecanisme care ridică întrebări asupra unui conglomerat de activități și intervenții.

Întrebările specifice acestui model sunt : „Ce funcționează și în ce context? Există erori detectabile în teoria programului? Pentru evaluare, teoria programului este reconstituită și evaluată pe baza analizelor empirice-criteriul de evaluare cel mai sigur în acest caz.

Există un număr din ce în ce mai mare de modele propuse în literatura de specialitate. Din perspectiva actualului proiect de cercetare, pe lângă modelele propuse mai sus, rețin atenția și următoarele modele de evaluare, atât prin actualitatea lor, cât și prin posibilitatea de a fi aplicate în administrația publică românească.

Modelul CIPP (Stufflebeam, 2002)-context, input, proces, produs (rezultat)-transpune evaluarea bazată pe rezultate într-o evaluare a eficacității și sustenabilității, facilitând în același timp metaevaluarea și sinteza. Întrebării de la care pornește acest tip de evaluare, „Este programul un succes?” îi sunt subsumate întrebări care verifică

impactul, eficacitatea și sustenabilitatea: „A fost atins grupul țintă?”, „Au fost acoperite nevoile grupului țintă?”, Beneficiile obținute în urma proiectului sunt sustenabile?” Procesul prin care au fost obținute aceste beneficii este adaptabil pentru alte contexte?” etc. Criteriile de evaluare sunt derivate din scopul și obiectivele programului.

Modelul constructivist (Egon Guba & Yvonna Lincoln, 2001) are la baza trei abordări fundamentale: ontologică, epistemologică și metodologică:

- Abordarea ontologică a constructivismului este relativismul, potrivit căruia, efortul uman de organizare a experienței într-o formă inteligibilă este un construct, independent de orice realitate fundamentală. Relativismul pornește de la premisa că nu există un adevăr obiectiv. Aceasta nu înseamnă că orice acțiune este validată, după cum reiese din criteriile epistemologice și metodologice;
- Abordarea epistemologică a constructivismului este subiectivismul tranzacțional, conform căruia realitatea și adevărul depind de nivelul informării și al sofisticării informațiilor deținute de indivizii aflați în poziții de decizie;
- Abordarea metodologică a constructivismului este hermeneutica-dialectică, potrivit căreia, opiniile actorilor implicați într-un proiect sunt într-o primă etapă teoretice, iar apoi primesc sens practic prin confruntarea cu realitatea empirică.

Potrivit acestui model, întrebările de baza sunt: “Cine este clientul pentru această evaluare?”, “Cine sunt ceilalți actori implicați?”, “Care este perspectiva fiecăruia?”, “Care sunt așteptările lor?”, “Care este nivelul de satisfacție al actorilor implicați față de procesul și rezultatele proiectului?” etc. Criteriile de evaluare sunt stabilite prin cooperare de actorii implicați în proiect.

Modelul calitativ (Michael Q. Patton, 2003) propune utilizarea metodelor calitative (observație, interviu individual, focus-group, metoda Delfi) pentru evaluarea de programe, cu precădere în anumite situații, când este necesară aprofundarea unor aspecte ale programului evaluat. În cazul acestui model de evaluare întrebările sunt de natură calitativă: “Cum au fost indeplinite obiectivele programelor?”, “De ce nu au fost realizate anumite obiective?”, etc. Criteriile de evaluare sunt stabilite prin obiectivele proiectului.

Modelul centrat pe utilizarea practică a evaluării (Michael Q. Patton, 2002) respectă principiile evaluării formative. Conform acestui model, procesul de evaluare debutează în momentul designului unui proiect și se încheie ulterior implementării

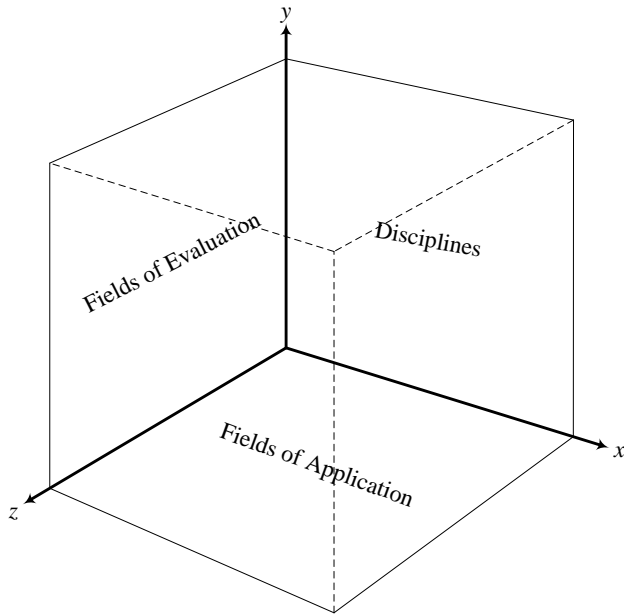
acestui. Accentul se pune pe utilizările posibile pe care diferiții actori-utilizatori le pot da evaluării. În funcție de acestea, mai exact de scopul și obiectivele evaluării se profilează structura evaluării. Întrebările principale în cadrul acestui model sunt: “Cine sunt utilizatorii evaluării?” “Care sunt obiectivele lor?”, “Care sunt informațiile de care au aceștia nevoie?” etc. Criteriile de evaluare sunt stabilite de către utilizatorii evaluării.

Modelul transdisciplinar privește evoluția evaluării de la stadiul de practică la cel de disciplină specializată (Scriven, 2003). Scriven identifică principalele trei dimensiuni ale evaluării care stau la baza evaluării: epistemologică, politică și științifică (Scriven, 1993). Dimensiunea epistemologică are la bază obiectivismul. Evaluarea are valoare în măsura în care se bazează pe logică, rațiune și afirmațiile făcute corespund realității. Dimensiunea politică se traduce prin „orientarea evaluării spre consumator” (Scriven, 1993: 9), iar Stufflebeam consideră că această abordare este extrem de dificilă, impunând implicarea unor experți credibili și foarte bine pregătiți (Stufflebeam, 2001). Caracterul științific al evaluării se regăsește în posibilitatea disciplinei de a avea un sistem metodologic și de a-l îmbunătăți și aplica în alte discipline și în domenii interdisciplinare.

Grafic, dimensiunile modelului transdisciplinar poate fi reprezentat tridimensional, fiecare dintre dimensiuni fiind reprezentată pe una dintre axe:

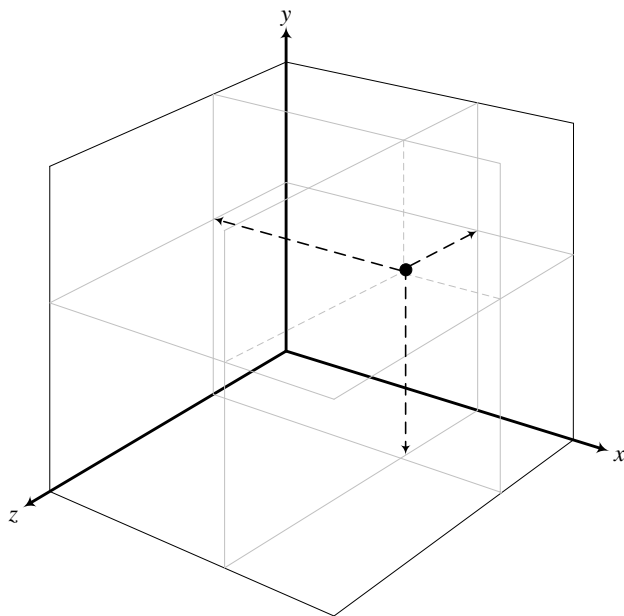
Planul vertical dintre axele x și y reprezintă disciplinele (dimensiunea științifică), planul situat între axele y și z reprezintă domeniile evaluării (dimensiunea epistemologică), iar planul orizontal descris de x și z reprezintă domeniile de aplicare a evaluării (dimensiunea politică), ca și în Figura 5 (Coryn, Hattie, 2006). Oricărei evaluări îi corespunde un anumit punct sau volum.

Figura 6. Modelul Transdisciplinar

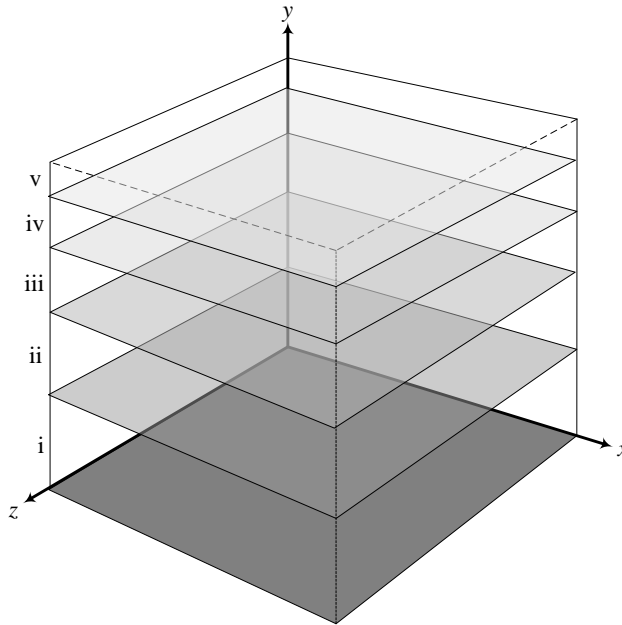
Cu ajutorul acestui model poate fi reprezentată orice evaluare. Evaluarea unui program în domeniul sănătății publice ar putea fi reprezentat, ținând cont de cele trei dimensiuni.

Figura 7. Reprezentarea spațială a evaluării unui program de sănătate publică, conform Modelului Transdisciplinar

Asociind Modelul Transdisciplinar cu “casa evaluării” descrisă de M. Scriven (Scriven, 1991: 13), acesta poate fi îmbunătățit și dezvoltat după cum reiese din Figura 7.

Figura 8. Modelul Transdisciplinar și “Casa Evaluării”

(i) Planul orizontal reprezentând baza cubului se referă la dimensiunea aplicativă a evaluării. Aceasta este urmată în sens ascendant de planurile corespunzătoare (ii) dezvoltării instrumentelor, (iii) metodelor, (iv) teoriei și (v) metateoriei –care corespunde “podului” din “casa evaluării”. Desigur aceste trepte nu trebuie privite restrictiv, ci pot fi nuanțate în funcție de scopul cercetării.

Banca Mondială (BM) utilizează la scară largă în special modelele economice de evaluare, fapt explicat de profilul organizației. Însă, scopul principal al BM este combaterea sărăciei, de aceea evaluările centrate pe rezultate și cele orientate pe proces sunt frecvent utilizate. În acest sens, tendința imprimată de Michael Q. Patton care are în centru metodele calitative de cercetare are o rezonanță aparte. Cu un întreg departament pus în slujba evaluării, Banca Mondială realizează astfel de studii pentru fiecare dintre proiectele pe care le finanțează. Experții BM realizează evaluările după metodologii clar specificate. Pe site-ul BM apar actualmente 134 documente care pot fi accesate și care conțin elemente ale modelelor de evaluare. Pe site sunt făcute publice metodologia utilizată, colecții de date și sursele acestora și, selectiv, anumite studii de evaluare

organizate după modelul de evaluare utilizat și după țara în care au fost realizate. Atrag atenția numeroase studii de evaluare, datorită diversității metodelor aplicate, a proiectelor investigate. Sunt prezentate o serie de manuale care explică metodologia și procesele presupuse de un studiu de evaluare. Printre cele mai recente este și cea a lui Judy Baker: *Evaluating the Impact of Development Projects on Poverty: A Handbook for Practitioners, Directions in Development*, World Bank, Washington, D.C. aparută în anul 2000. În *Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*, World Bank, Washington D.C., apare în același an *Monitoring and Evaluation*, scrisă de Prennushi, G., G. Rubio, și K. Subbarao. Trebuie menționată și impresionanta serie de articole semnate de experți ai BM printre care James J. Heckman, Jeffrey A. Smith, Nancy Clements, Christopher Taber Grossman, Jean Baldwin Karen Fulbright-Anderson, Anne C. Kubisch și James P. Connell alături de numeroși alții.

Nota distinctivă constă în faptul că totalitatea studiilor sunt realizate pe proiecte finanțate de BM, centrate pe combaterea sărăciei. Prin urmare, un accent mai mare este pus pe aspectul economic al evaluării. Dar, din perspectiva modelelor de evaluare, tocmai acest profil socio-economic al proiectelor BM avantajează utilizarea în complementaritate a trei tipuri de modele : economice (care subliniază inputul financiar), cele centrate pe rezultate și a modelului calitativ. Este firesc, având în vedere misiunea asumată de BM : reducerea sărăciei. Nu există o deosebire majoră între instrumentele propuse de BM și cele realizate de comunitatea academică. Totuși, aria extinsă de acțiune din punct de vedere geografic și cultural își pune amprenta pe metodologia utilizată de BM.

Recent, Comisia UE a propus o listă orientativă de indicatori care ar trebui urmăriți în evaluarea programelor. Printre aceștia se regăsesc: coeziunea socială (integrarea socială, dimensiunile sărăciei sau ale sărăciei extreme, riscul sărăciei și al excluziunii sociale, coeziunea socială, geografică, șomajul de lungă durată, accesibilitatea serviciilor de interes general), calitatea angajării (siguranța profesională, drepturile muncitorilor, organizarea pieței muncii, echilibrul între viața personală și cea profesională, oportunitățile de angajare și integrare prin angajare, etc.) protecția socială și serviciile sociale (nivelul protecției, accesibilitate, etc.) interesele consumatorului, educație, capital social, viața comunitară, drepturile fundamentale ale omului, etc. Deasemenea, pe site-ul

Comisiei se regăsește și un manual de implementare a studiilor evaluare (www.evaled.info). Acesta explică pas cu pas procedurile care trebuie utilizate pentru evaluarea proiectelor derulate din Fondurile Structurale. Totuși, el trebuie particularizat pentru fiecare țară în parte, și nu este oportun a fi aplicat ca atare. Modelele de evaluare promovate de Comisia Uniunii Europene sunt modele mixte, situate la intersecția între modelele economice (care subliniază inputul financiar), cele centrate pe rezultate și modelele calitative.

Organizațiile non-profit, mai ales cele care oferă granturi sunt de regulă interesate în evaluarea centrată pe rezultate și pe proces. Principalii finanțatori și-au dezvoltat propriul arsenal de instrumente și modele pentru evaluare. Astfel, Fundația Ford, USAID, Rockefeller etc. au publicat pe paginile web propriile instrumente de evaluare a programelor, însoțite de numeroase studii de caz. Unul dintre scopurile acestora este desigur afirmarea legitimității acțiunilor pe care le întreprind. De remarcă însă că evaluările respectă metodologia propusă de cercetarea academică și utilizată de organizațiile internaționale. Desigur, modelele de evaluare și metodele și tehnicile de cercetare utilizate în științele sociale nu trebuie reinventate. Aplicarea lor este însă dirijată de interesele celor care le finanțează și de profilul cultural al cercetătorilor care au conceput instrumentul și care realizează efectiv studiul .

În privința modelelor de evaluare a programelor, literatura românească în domeniu este relativ săracă. Există studii referitoare la modele de evaluare, dar cel mai adesea este vorba de evaluări tehnice, economice sau specifice altor domenii (construcții, protecția mediului, software, etc.) și nu de evaluări ale unor programe, cu atât mai puțin ale unor programe finanțate sau co-finanțate din bani publici: modele de evaluare ale riscului de țară, **modele de evaluare** a siguranței structurilor construcțiilor, **modele de evaluare** a dispersiei poluanților în atmosferă, **modele de evaluare** a costului testării software, etc. Totuși, în materie de evaluare, în România, începând cu anul 2002 apar primele referiri la studii de evaluare. Acestea sunt fie contribuțiile cercetătorilor sau colaboratorilor Institutului de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), fie ale unor cercetători din sfera academică, sau practicieni din domeniul profit și non-profit. Chiar dacă este vorba de

cărți, de anumite capitole din cărți, de articole, de lucrări prezentate cu ocazia unor conferințe sau de rapoarte de cercetare realizate pentru terți, majoritatea contribuțiilor românești abordează doar adiacent problematica modelelor de evaluare. Astfel, în 2002, S. Ilie scrie *Formal and informal incomes of the Romanian Households* într-un volum coordonat de Rainer Neef și M. Stănculescu: *The Impact of Informal Economies in Eastern Europe*, Ed. Ashgate U.K. În același volum apare studiul *Households economic strategies between state, market and the informal economies* al M. Stanculescu. Ambele lucrări oferă informații pentru evaluarea impactului social al unor programe, însă nu abordează probleme specifice modelelor de evaluare și nici a metodologiei evaluării. În 2003, avându-l printre co-autori pe M. Stănculescu, apare la Editura Institutul European, în ediție bilingvă, *Impactul pre-aderării. Politici de coeziune și dezvoltarea regională economică și socială a României/Pre-Accession Impact Studies. EU Cohesion Policy and Romania's Regional Economic and Social Development*. Din nou, contribuția românească este limitată la furnizarea anumitor date, și realizarea unor analize care au doar o legătură indirectă cu evaluarea. În *Quality of life in Romania si in Politica Sociala. Studii 1990-2004*, apărute în 2004 la editura Expert, Ioan Marginean identifică anumiți indicatori sociali utili într-o evaluare, fără a face referire la mixtura de modele de evaluare utilizate.

Actualmente, în România, nu există publicații sau cercetări care abordează direct problema modelelor care pot fi utilizate pentru evaluarea programelor, cu atât mai puțin pentru evaluarea unor programe sau proiecte finanțate parțial sau integral din bani publici.

Tendința pe plan internațional este de a utiliza concomitent mai multe modele de evaluare atent alese și adaptate. Studiile și rapoartele de evaluare trebuie să răspundă din ce în ce mai mult atât unor întrebări privind procesul, cât și unor întrebări privind rezultatele; interesează în același timp efectele economice și cele de impact social. Mai ales în cazul proiectelor finanțate din bani publici, tendința este de a utiliza modelele de evaluare care se concentrează pe rezultate cât și modele de evaluare care au la bază perspectiva beneficiarilor direcți ai proiectelor (cetățenii). Pentru aceasta, este necesară utilizarea

unor modele de evaluare orientate atât pe rezultate cât și pe actorii implicați în program. Acestea sunt modele complexe, obținute prin selecția, analiza și sinteza unor modele simple de evaluare.

Întrebări și exerciții pentru Modulul 1:

1. Care sunt principalele elemente ale unui proiect?
2. Explicați principalele asemănări și deosebiri între tipurile de evaluare studiate.
3. Descrieți un proiect sau program utilizând informația cuprinsă în Anexa 1 a prezentului suport de curs.

Modulul 2. Noțiuni practice

Obiective: Acest modul își propune să prezinte câteva noțiuni practice privind evaluarea programelor.

Obiectivele de bază sunt:

- Prezentarea evaluării impactului social;
- Prezentarea indicatorilor unui program.
- Prezentarea unui model de evaluare potrivit contextului instituțional românesc;

Ghid de studiu: Modulul prezintă noțiuni și metode practice de evaluare. Este foarte important să se înțeleagă importanța evaluării impactului social, cum putem folosi diferiții indicatori ai programului în evaluare și specificitatea unui model de evaluare potrivit contextului instituțional românesc.

Bibliografie obligatorie:

3. Gârboan, Raluca, *Metode și tehnici de evaluare: impactul social al programelor*, Editura Accent, Cluj Napoca, 2006
4. Șandor, Sorin Dan, *Analiza și cercetarea în administrația publică*, Ed. Accent, 2004

Bibliografie recomandată:

1. Foundations of Evaluation and Advanced Evaluation courses' website
<http://eval.cgu.edu>
2. GAO Designing Evaluations. PEMD-10.1.4.
http://www.gao.gov/policy/10_1_4.htm
3. Trochim, William M. The Research Methods Knowledge Base, 2nd Edition. Internet WWW page:
<http://trochim.human.cornell.edu/kb/index.htm>

4. UNDP Results-oriented Monitoring and Evaluation
<http://www.undp.org/eo/documents/mae-toc.htm>
5. UNESCO Evaluation Manual
http://www.unesco.org/ios/eng/evaluation/tools/outil_e.htm

Unitatea 1. Impactul social al programelor -stadiul actual al cunoașterii

Obiective:

4. Prezentarea principalelor noțiuni legate de impactul social al programelor;
5. Cunoașterea aplicabilității practice a noțiunilor studiate;
6. Înțelegerea legăturii cu sistemul general de evaluare.

Concepte cheie: evaluarea impactului social, principii ale impactului social.

Actualmente, stadiul cunoașterii în domeniul evaluării impactului social, pe plan internațional, este extrem de avansat, în pofida timpului relativ scurt (35 de ani) trecut de la apariția primelor abordări sistematice. Contribuțiile esențiale vin dinspre cercetarea academică (care colaborează strâns cu practicanții din administrațiile locale și centrale din numeroase state), dinspre sectorul non -profit și din cel privat (care finantează diverse intervenții cu impact asupra indivizilor, grupurilor, comunităților și societăților), și dinspre organizații internaționale, care, la rândul lor, implementează o serie de programe și proiecte în numeroase state și comunități (Comisia Uniunii Europene, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, OECD, USAID etc.).

Definirea impactului social

Impactul social al unui program are trei accepțiuni: efectele pe termen lung pe care programul le produce, efectele nete ale unui program și efectele unui program asupra unor grupuri de indivizi (beneficiari, actori implicați).

Aspecte tehnice

În privința aspectelor tehnice, a metodologiei utilizate, există un anumit consens. Evaluarea impactului social are la bază utilizarea metodelor clasice de cercetare

sociologică, atât cantitative (statistice), cât și calitative (observația, interviul, studiile de caz etc).

Pentru impactul social s-a dezvoltat o metodologie variată, în funcție de contextul socio-economic, cultural și organizațional în funcție de natura intervenției, de variabilele care prezintă interes, în funcție de bugetul disponibil, de capacitatea de cercetare și de o serie de alți factori. Sintetizând cele mai recente apariții în domeniu, în materie de design al evaluărilor de proiecte și programe facem distincția între principalele două tipuri de design ale evaluării: experimental și quasi-experimental. Rossi, Freeman și Lipsey prezintă un catalog al categoriilor de design al analizelor de impact organizat în funcție de strategiile de selecție a grupurilor experimentale și de control, specificitatea intervenției și strategiile utilizate pentru colectarea datelor (Rossi, Freeman, Lipsey, 1999: 261).

Principii ale impactului social

Principiile studiilor de evaluare a impactului social sunt aceleași cu principiile evaluării de programe în general.

Pentru a fi validă din punct de vedere științific, evaluarea trebuie să fie imparțială, independentă, credibilă, să asigure participarea tuturor actorilor implicați, să fie utilă, și să fie prezentată într-o manieră accesibilă.

Imparțialitatea și independența se referă la calitatea unei evaluări de a nu reprezenta părtinitor anumite interese. Procesul de evaluare ar trebui să fie independent și de managementul programului. Este destul de dificil pentru cineva implicat în designul și implementarea unui program să sesizeze eventualele erori. O opinie din exterior poate fi mai obiectivă. Prin urmare, imparțialitatea și independența pot fi asigurate prin separarea procesului de evaluare și a unității responsabile de realizarea acestuia de restul echipei de proiect. Aceasta nu înseamnă lipsa oricărei comunicări. Pentru că, atât în faza de design, cât și în etapele de implementare implicarea evaluatorilor este esențială. Ei trebuie să adune date și să le analizeze în diferitele momente de pe parcursul unui proiect. Important este ca evaluatorii să nu fie și cei care implementează proiectul sau programul respectiv. Aceasta nu presupune faptul că evaluatorii externi sunt preferați celor interni. Capacitatea

internă de evaluare este binevenită și nu contrazice acest principiu. Evaluatorii din interiorul unei instituții pot aprecia uneori cu mai multă relevanță un anumit program, decât evaluatorii externi. Doar că este important să nu fie implicată aceeași persoană atât în managementul programului, cât și în evaluarea lui. Cât despre sistemul de evaluare pentru administrația publică, acest principiu ar putea fi respectat dacă ar exista o unitate centrală de evaluare care să fie responsabilă cu raportarea rezultatelor evaluării ministerului care coordonează programul, direct ministrului sau unui comitet director din ministerul respectiv. Instituțiile administrației publice responsabile cu implementarea anumitor proiecte ar putea raporta rezultatele evaluării unității centrale de evaluare de unde ar ajunge direct la un nivel suficient de înalt pentru a sta la baza anumitor decizii.

Credibilitatea este asigurată pe de o parte prin respectarea principiilor descrise anterior (imparțialitate și independență). Însă, pentru a fi credibilă o evaluare trebuie să respecte o anumită metodologie prezentată explicit tuturor părților implicate. Mai mult, credibilitatea este dată de acuratețea datelor colectate și a procesului de analiză a acestor date. Raportul unei evaluări credibile trebuie să evidențieze atât aspectele pozitive ale derulării programului (care trebuie încurajate), cât și aspectele negative (care necesită măsuri de îmbunătățire). Pentru a avea un raport credibil, trebuie implicați evaluatori specializați, recunoscuți în domeniile de expertiză necesare pentru analiza proiectului. Pentru evaluarea unui proiect sau program educațional vom avea nevoie în echipa de evaluare de experți în domeniul educațional. Pentru evaluarea unui program de sănătate publică vom avea nevoie de experți în sănătate publică, ș.a.m.d. Alături de acești experți pe anumite domenii echipa de evaluare trebuie să cuprindă și experți în colectarea și analiza datelor. Aceștia vor aduce un plus de credibilitate prin efectuarea unor cercetări pertinente din punct de vedere metodologic.

Participarea tuturor actorilor implicați reprezintă un principiu al evaluării în sensul necesității de a fi luate în considerare, în timpul procesului de evaluare, perspectivele tuturor actorilor implicați în desfășurarea unui program. Perspectivele multiple reprezintă, alături de un plus informațional, un plus de autenticitate. Nu este vorba de implicarea tuturor actorilor în realizarea evaluării, ci doar ca input informațional.

Utilitatea evaluării și prezentarea sa într-o manieră accesibilă sunt principii ale evaluării strâns legate între ele. Dacă nu este prezentată într-o manieră accesibilă, evaluarea are puține șanse de a fi utilă. Iar utilitatea presupune, în cazul unei evaluări, măsura în care recomandările făcute în urma procesului de evaluare pot fundamenta decizii care duc la îmbunătățirea managementului programului. Prezentarea într-o manieră accesibilă a datelor rezultate în urma evaluării este o condiție *sine qua non* a utilizării respectivei evaluări. În funcție de utilizatorii evaluării, trebuie ales un anumit tip de limbaj, iar prezentarea datelor trebuie să țină cont de cunoștințele metodologice ale utilizatorilor respectivului studiu.

Cercetarea academică

Cercetarea academică are un aport rezonant la stadiul actual al cunoașterii EIS prin cercetători precum Christopher Barrow, Frank Vanclay, Hank Becker, Rabel J. Burdge, Allan Dale, Nicholas Taylor, Marcus Lane, Bryan Hobson și Colin G. Goodrich, alături de mulți alții. Aceștia promovează studiul impactului social la nivel teoretic și practic prin publicații de specialitate, prin Asociația Internațională a Evaluării Impactului (IAIA-International Association for Impact Assessment), iar în cadrul acesteia prin numeroase activități precum organizarea de cursuri, seminarii, conferințe, liste de discuții, prin editarea unor publicații de specialitate și prin actualizarea permanentă a paginii web de profil: www.iaia.org. O trăsătură distinctă a contribuțiilor recente este accentul pus pe aplicabilitatea practică a informațiilor propuse. De aceea, o bună parte a publicațiilor nou apărute se concentrează pe definiții, justificare și propun metodologii care, urmate pas cu pas, duc la realizarea studiilor de evaluare a impactului social. Un recent exemplu în acest sens este cartea lui Christopher Barrow *Social Impact Assessment: An Introduction* (Evaluarea Impactului Social: O Introducere(tr.n.), publicată în 2004, la Oxford University Press. Barrow prezintă EIS ca fiind orientate cu predilecție spre obiective practice și având cel puțin unul dintre următoarele scopuri: să ofere informații despre schimbările normelor, credințelor, percepțiilor, valorilor și efectele lor, să anticipeze posibilele impacturi ale intervențiilor sau schimbărilor de orice tip, fie ele

negative sau pozitive, să sugereze dezvoltările alternative care trebuie evitate. Pe scurt, trebuie să reducă sau să contracareze problemele și să maximizeze beneficiile (Barrow, 2003: 3).

Un alt exemplu, este contribuția lui Rabel J. Burdge, *A Community Guide to Social Impact Assessment*, Editia a 3-a, 2004. Ghidul este un instrument pentru practicienii de la toate nivelele - cercetători în științele sociale, angajați ai agențiilor statale, lideri comunitari, voluntari - pentru realizarea evaluărilor impactului social. Publicația se adresează chiar și celor fără o pregătire consistentă în domeniul științelor sociale. Burge organizează informația astfel: în prima parte a lucrării oferă informații de fond, o scurtă istorie a studiilor de impact social, un model conceptual și metode de colectare a datelor pentru măsurarea variabilelor EIS. A doua parte se referă la cinci categorii de variabile EIS - schimbările la nivel de populație, organizarea comunitară și instituțională, comunități în tranziție, impactul asupra individului și a familiei, și nevoile comunității vis-à-vis de infrastructură. În ultima parte, Rabel J. Burge oferă un ghid de lucru în care face un rezumat al variabilelor EIS și a modalităților în care datele obținute pot fi utilizate în procesul de îmbunătățire a respectivelor programe/proiecte (Burge, 2004). Tot în 2004, Rabel Burdge publică *The Concepts, Process and Methods of Social Impact Assessment*, care vine în completarea ghidului descris mai sus. Această carte urmărește dezvoltarea conceptului EIS, descrie procesele și metodele EIS, prezintă studii de caz recent realizate, descrie legătura dintre EIS și participarea publică, și spre final, prezintă EIS în context internațional.

Aici se înscrie și Frank Vanclay care împreună cu alți autori din IAIA publică în 2003 *International Principles for Social Impact Assessment*. Azi, obiectivele Studiilor de Impact Social sunt de a asigura ca dezvoltările sau intervențiile planificate care au loc, maximizează beneficiile și minimizează costurile respectivelor dezvoltări, în special costurile suportate de comunitate (Vanclay, 2003: 1). El se referă în mod deosebit la externalități, costuri care, de regulă, nu sunt apreciate adecvat. Cei care iau deciziile, autoritățile și cei care promovează dezvoltarea nu le iau în calcul, parțial pentru ca sunt greu cuantificabile și identificabile (Vanclay, 2003: 10-25).

C. Nicholas Taylor, C. Hobson Bryan și Colin G. Goodrich publică în 2004 *Social Assessment: Theory, Process and Techniques*. Noutatea pe care o aduc cei trei autori

constă în abordarea EIS la nivel strategic. Aplicarea impactului social la nivel strategic are loc în cadrul procesului de dezvoltare și implementare a programelor și politicilor. Autorii, practicieni cu experiență în EIS, susțin numeroase cursuri și seminarii de specializare pentru organizații naționale și internaționale, publice, private și non-profit. Și de aceasta dată avem de a face cu un ghid care explică etapele realizării EIS (Taylor, Nicholas, Hobson, Goodrich: 2004).

Chiar dacă provin dintr-o varietate de surse, direcții și experiențe, lucrările apărute au următoarea structură tipică:

1. Aprecieri istorice
2. Definiții ale evaluării impactului social și considerații terminologice
3. Descrierea tehnicilor și metodelor existente
4. Dezvoltarea unor noi instrumente
5. Descrierea procesului de aplicare a instrumentului
6. Identificarea metodelor de a integra EIS în activitățile de planificare și luare a deciziei.

Desigur, fiecare dintre autori accentuează cu predilecție anumite aspecte. Semnificativ este faptul că, în ciuda acestor diferențe de conținut, similaritatea definițiilor, instrumentelor și a pașilor metodologici propuși este surprinzător de mare. Consistența denotă un acord în privința nevoilor și metodelor, însă și un fenomen de repetitivitate și generalizare care impune o nevoie accentuată de a contextualiza metodologia în funcție de coordonate precum: locația geografică, evoluția istorică, tipul de cultură, etc. Repetitivitatea se explică în parte prin faptul că acest instrument de evaluare a fost utilizat, preponderent, de către entități aparținând statelor dezvoltate, cu un anumit tip de cultură, cu o tradiție democratică îndelungată, cu o structură organizațională și instituțională stabilă și clar definită. Țările în curs de dezvoltare, aflate în tranziție spre un regim democratic, cu o dinamică accentuată a organizării instituționale, din care face parte și România, sau cele mai puțin dezvoltate, care au un regim totalitar, și o organizare rudimentară a instituțiilor și organizațiilor, nu au beneficiat decât precar de propria infrastructură de cercetare în domeniul analizei impactului social. Singurele cercetări de această natură au fost realizate aici de către instituții sau organizații internaționale, iar interesul național nu a fost întotdeauna apreciat. Vanclay admite faptul că există o diferență semnificativă între evaluarea impactului social în medii diferite din

perspective gradului de dezvoltare. De asemenea Vanclay afirmă că pentru țările mai puțin dezvoltate există puțină metodologie pentru studiile de impact (Vanclay, 2003: 10). Astfel se explică, cel puțin parțial, respectiva repetitivitate a literaturii în domeniu pe plan internațional și, în același timp, precaritatea literaturii românești de profil.

Organizațiile internaționale

Banca Mondială utilizează la scară largă EIS. Cu un întreg departament pus în slujba evaluării impactului social, Banca Mondială (BM) realizează astfel de studii pentru fiecare dintre proiectele pe care le finanțează. Expertii BM analizează impactul social după metodologii clar specificate. Pe site-ul BM (www.worldbank.org) apar actualmente 134 documente care pot fi accesate și care contin elemente de calcul al impactului social. Pe site sunt făcute publice metodologia utilizată, colecții de date și sursele acestora și, selective, anumite studii de impact organizate după tipul de impact și după țara în care au fost realizate. Atrag atenția numeroase studii de impact social, datorită diversității metodelor aplicate, a proiectelor investigate. Sunt prezentate o serie de manuale care explică metodologia și procesele presupuse de un studio de impact. Printre cele mai recente este și cea a lui Judy Baker: Evaluating the Impact of Development Projects on Poverty: A Handbook for Practitioners, Directions in Development, World Bank, Washington, D.C. aparută în anul 2000. În *Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*, World Bank, Washington D.C., apare în același an Monitoring and Evaluation, realizată de Prennushi, G., G. Rubio, și K. Subbarao. Trebuie menționată și impresionantă serie de articole semnate de experți ai BM printre care James J. Heckman, Jeffrey A. Smith, Nancy Clements, Christopher Taber Grossman, Jean Baldwin Karen Fulbright-Anderson, Anne C. Kubisch și James P. Connell alături de numeroși alții.

Nota distinctivă constă în faptul că totalitatea studiilor sunt realizate pe proiecte finanțate de BM centrate pe combaterea sărăciei. Prin urmare un accent mai mare este pus pe aspectul economic al impactului social. Este firesc, având în vedere că misiunea asumată de BM este reducerea sărăciei. Nu există o deosebire majoră între instrumentele propuse

de BM și cele realizate de comunitatea academică. Aria extinsă de acțiune din punct de vedere geo-politic și cultural își pune amprenta pe metodologia utilizată de BM.

Recent, Comisia UE a propus o listă orientativă de indicatori care ar trebui urmăriți în analizele de impact. Printre aceștia se regăsesc: coeziunea socială (integrarea socială, dimensiunile sărăciei sau ale sărăciei extreme, riscul sărăciei și al excluziunii sociale, coeziunea socială geografică, somajul de lungă durată, accesibilitatea serviciilor de interes general), calitatea angajării (siguranța profesională, drepturile muncitorilor, organizarea pieței muncii, echilibrul între viața personală și cea profesională, oportunitățile de angajare și integrare prin angajare, etc.) protecția socială și serviciile sociale (nivelul protecției, accesibilitate, etc.) interesele consumatorului, educație, capital social, viața comunitară, drepturile fundamentale ale omului, etc. De asemenea, pe site-ul Comisiei se regăsește și un manual de implementare a studiilor de impact (www.evaled.info). Acesta explică pas cu pas procedura care trebuie utilizată pentru un studiu de impact în cadrul UE. Totuși el trebuie particularizat pentru fiecare țară în parte, și nu este oportun a fi aplicat ca atare.

Organizațiile non-profit

Organizațiile non-profit, mai ales cele care oferă granturi sunt de regulă interesate în EIS. Principalii finanțatori și-au dezvoltat propriul arsenal de instrumente pentru EIS. Astfel, Fundația Ford, USAID, Rockefeller etc. au publicat pe paginile web propriile instrumente de evaluare a impactului social, însoțite de numeroase studii de caz. Unul dintre scopurile acestora este desigur afirmarea legitimității acțiunilor pe care le întreprind. De remarcat însă, că studiile de impact respectă metodologia propusă de cercetarea academică și utilizată și de organizațiile internaționale. Desigur, metodele și tehnicile de cercetare în științele sociale nu trebuie reinventate. Aplicarea lor este însă dirijată de interesele celor care le finanțează și de profilul cultural al cercetătorilor au conceput instrumentul și care realizează efectiv studiul .

În *International Handbook for Social Impact Assessment* Vanclay și colaboratorii săi sesizează acest neajuns și încearcă să creeze un instrument aplicabil pretutindeni. Aceasta însă este o misiune practic imposibilă, fiind condamnată să rămână la un grad de generalitate și abstractizare prea ridicat (Vanclay, 2003: 388).

Actualmente, nu există o metodologie a studiilor de impact social adaptată specificului societății românești.

Diferența dintre EIS și alte tipuri de evaluare și analiză

EIS este metoda de măsurare a consecințelor sociale ale diverselor proiecte, acțiuni și politici. Dacă în opinia lui Howard și Rossi analiza de impact presupune cuantificarea efectelor nete ale unei acțiuni, evaluarea impactului social nu este altceva decât estimarea efectelor nete ale acțiunilor, proiectelor, politicilor și alternativelor acestora asupra calității vieții oamenilor (Rossi, Freeman, Lypsey, 1999: 261). Scopul și logica EIS se suprapun în linii mari cu elementele analizei impactului asupra mediului înconjurător: determinarea condițiilor sociale în diverse domenii sau în cadrul unor populații care pot fi afectate de respectivele proiecte sau programe. Un alt scop este anticiparea unor efecte sociale viitoare ale prezentului status quo și estimarea efectelor sociale rezultate la nivel local, regional și național, precum și descrierea alternativelor ce pot fi luate în calcul.

Întrebările de bază la care trebuie să răspundă o EIS sunt:

1. Cine va fi afectat?
2. Ce se va întâmpla cu indivizii afectați?
3. Care sunt schimbările sociale implicate de fiecare alternativă propusă?
4. Cum vor afecta schimbările respective dinamica structurii sociale?

Diferența între evaluarea impactului social și evaluarea impactului economic

Impactul social e adesea în mod eronat confundat cu impactul economic. Deși au anumite puncte comune, cele două tipuri de analiză nu se suprapun. Desigur, economia este considerată a fi o disciplină socio-umană, iar analiza economică are un instrumentar uneori comun cu științele socio-umane. Aceasta nu presupune însă limitarea sferei impactului social la impactul economic. Analiza impactului economic se referă cu precădere la măsura în care investițiile de capital și alte resurse sunt transformate în beneficii prezente și viitoare pentru societate. Un exemplu ar fi analiza măsurii în care beneficiile economice ale unui proiect sau ale unei politici depășesc costurile. Evaluarea impactului economic mai face referire la furnizarea de resurse, la prețuri, locuri de muncă, cerere și ofertă, etc. Cele două tipuri de analiză diferă substanțial în privința perspectivei de abordare a obiectului cercetării, a întrebărilor fundamentale și a metodelor de investigație. Prin urmare, aceleași date pot fi analizate și interpretate diferit din punct de vedere economic și din punctul de vedere al impactului social. Spre exemplu, în timp ce impactul economic al unui proiect de înființare a unei pârtii de schi înseamnă o creștere a locurilor de muncă, a comerțului local și a impozitelor datorate la stat, aceleași date, supuse analizei impactului social vor indica schimbări la nivelul comunității, datorate schimbării tipului de angajare a indivizilor (multe locuri de muncă sunt sezoniere), scad șansele ca un individ să găsească un loc de munca permanent și apare efectul subocupării forței de muncă.

Tendențe

Tendența pe plan internațional este de a asocia EIS cu dezvoltarea durabilă. Vanclay leagă evaluarea impactului social cu problematica dezvoltării durabile. În acest sens, definește EIS ca filosofia despre dezvoltare și democrație (care vizează) patologiile dezvoltării (e.g. impacturile dăunătoare), scopurile dezvoltării (ca diminuarea sărăciei), și procesele dezvoltării (e.g. participarea, crearea de capacitate) (Rossi, Freeman, Lypsey, 1999: 389). Studiile Băncii Mondiale confirmă această tendință. În contextul dezvoltării durabile, impactul social este corelat cu impactul economic și cu cel asupra mediului. Cele trei tipuri de impact sunt considerate a constitui evaluarea integrată a impactului, a

cărei natură variază în funcție de tipul intervenției, scopul acesteia și raportul cost-eficiență a întregului pachet de studii de impact.

Metodologia de evaluare a impactului social

Evaluarea impactului social (EIS) începe de obicei cu un proces de analiză a contextului în care este implementat proiectul, în timpul căruia sunt identificate problemele status quo-ului și sunt descrise toate alternativele posibile. Procesul de evaluare a impactului social continuă cu analiza factorului social al status quo-ului (problema de bază) și estimarea schimbării sociale induse de fiecare alternativă a acesteia. Procesul EIS se încheie când analistul redactează raportul de evaluare a impactului, iar cei care au prerogativele necesare integrează rezultatele evaluării impactului social în derularea proiectelor și/sau activităților.

Modele de evaluare a impactului social - Etape specifice

Există numeroase abordări privind etapele tipice ale unei EIS. Mai ales când este vorba despre acțiuni sau proiecte de dimensiuni mici relativ simple, în cazul în care EIS este necesară, aceasta poate fi realizată relativ rapid. Va avea la bază documentele existente și sursele de date ușor de accesat ale instituțiilor publice, ale librăriilor, ale internetului și consultări concise cu părțile implicate în proiect. Cu cât proiectul și efectele sale sunt mai complexe cu atât EIS va fi mai complex. Evaluarea impactului social presupune utilizarea metodelor clasice de cercetare sociologică, atât cantitative (statistice), cât și calitative (observația, interviul, studiile de caz etc).

Fiecare EIS implică cercetarea contextului : dimensiunile comunității, grupul de beneficiari direcți și indirecti, dimensiunile sociale, educaționale, economice și etnice, valori și nevoi. Consultarea unor experți este de obicei necesară. Interacțiunea cu comunitățile și grupurile afectate este esențială din moment ce aspectele sociale și culturale ale contextului, valorile indivizilor sunt intrinsec legate de acestia. Există multiple metode prin care această interacțiune este realizabilă, prin care se pot studia

caracteristicile grupurilor, comunităților, societăților. De la observația participativă (în care analistul trăiește în comunitate pentru a afla cum funcționează aceasta) până la interviuri de grup, individuale și sondaje de opinie. Alegerea metodelor se va face în funcție de timpul și resursele financiare disponibile, în funcție de tipul comunității și în funcție de opinia experților vis-a-vis de problemele sociale și nevoile respectivei comunități.

Chiar dacă fiecare proiect este diferit și fiecare EIS este unică, în majoritatea cazurilor sunt recunoscuți anumiți pași standard ai analizei pentru ca aceasta să-și atingă scopul. Majoritatea surselor propun într-o formă sau alta următorii opt pași⁷:

- 1. Identificarea nevoilor și a problemelor sociale**
- 2. Identificarea participanților și beneficiarilor**
- 3. Identificarea și descrierea alternativelor de acțiune**

Alternativele sunt concepute pe baza scopului și a nevoii de acțiune. Analistul EIS trebuie să determine alternativele și să adune datele necesare pentru fiecare dintre acestea. Următoarele informații de baza sunt necesare de regulă pentru identificarea fiecărei alternative:

- Locația
- Legile și regulamentele sub incidența cărora cade proiectul
- Nevoile de infrastructură
- Orarul de implementare
- Dimensiunile forței de muncă necesare
- Dimensiunea și natura facilităților (dacă este cazul)
- Nevoia de forță de muncă locală
- Resurse instituționale

- 4. Definirea condițiilor inițiale**

Ulterior stabilirii metodelor de interacțiune cu grupurile afectate și obținerii datelor de bază pentru fiecare alternativă, analistul urmează să definească condițiile existente în fiecare dintre domeniile potențial afectate. Într-un cuvânt

⁷ Validați și de către Banca Mondială

este necesară analiza contextului social. Analistul va căuta răspunsul la următoarele întrebări:

- Ce grupuri de indivizi vor fi afectate? Sunt acestea concentrate sau dispersate?
- Cum se raportează fiecare grup la mediul său de viață?
- Care este contextul istoric al fiecărui grup?
- Ce tip de valori culturale și ce atitudini caracterizează fiecare grup?
- Care sunt caracteristicile demografice și economice relevante?
- Există acces la utilități? Educație? Transport? Există modele stabile de imigrare și emigrare?

Desigur, acestea sunt informațiile minime necesare. Ele pot fi adunate din documentele publice, din cercetările anterioare publicate, prin consultarea experților și a comunității. Pentru un proiect mai complex sunt necesare cercetări suplimentare.

5. Măsurarea impactul direct al proiectului sau programului prin analiza datelor obținute cu ajutorul sistemului de monitorizare. Ce se întâmplă însă când nu există un sistem de monitorizare? La această problemă încercăm să identificăm o soluție în modelul de evaluare a impactului pe care îl propunem, adaptat la contextul instituțional românesc.

6. Aprecierea impactului indirect și cumulativ al proiectului

Acesta nu este văzut ca un pas în procesul analitic ci mai degrabă ca un aspect al mai multor pași. De cele mai multe ori impactul social nu este direct. Acesta poate deveni evident la mult timp după ce implementarea proiectului și a acțiunilor presupuse de acesta este finalizată. De asemenea este posibil ca impactul să fie resimțit în domenii și locații fără legătură directă cu proiectul.

7. Recomandarea unor alternative de acțiune

Odată cu identificarea unui impact negativ semnificativ trebuie propuse alternative care ar putea ameliora problemele. Printr-o colaborare strânsă cu coordonatorii proiectului și cu grupurile implicate trebuie văzut dacă aceste alternative pot fi puse

în practică. Înainte de aceasta, trebuie însă analizat impactul social al acestor alternative.

8. Dezvoltarea unui plan de contracarare a efectelor nedorite

Efectele sociale nedorite pot fi contracarate cu ajutorul coordonatorilor de proiect și prin implicare grupurilor afectate. În același timp trebuie dezvoltate programe de monitorizare care să asigure punerea în practică a planurilor de contracarare a efectelor nedorite.

Obținerea și utilizarea informației care duce în ultimă instanță la înțelegerea impactului intervenției necesită un design metodologic care se pliază pe tipul de impact investigat. Aceasta presupune în primul rând formularea atentă a întrebărilor de identificare a proiectului a cărui impact urmează a fi cercetat. Ulterior, e necesară definirea problemelor cheie, specificarea semnificației diferitelor tipuri de impact și identificarea cazurilor în care impactul social nu poate fi măsurat. Aceste operații sunt urmate de: identificarea metodelor și tehnicilor de colectare a datelor, obținerea datelor necesare, analiza preliminară a acestora și integrarea rezultatelor studiului de impact în intervenție.

Când măsurăm și când nu măsurăm impactul social

Impactul social nu este întotdeauna măsurabil. Membrii unei comunități nu consideră necesar ca toate motivele pro și contra unui proiect să fie reduse la valori numerice sau monetare, pentru că pot lua decizii identificând valoarea relativă și nu cea absolută a proiectelor. Totuși, pentru a populariza date legate de nivelul de trai, pentru a face comparații cu alte intervenții și pentru a identifica implicații pe care proiectele le au asupra politicilor publice este necesară o cuantificare a datelor. Aceasta nu însă când măsurarea este atât de arbitrară și artificială încât rezultatele produc mai multe întrebări decât răspunsuri.

Identificarea variabilelor unui studiu de impact social

Variabilele unui studiu de impact social, care devin indicatorii sistemului de monitorizare și evaluare sunt identificate pornind de la conceptele fundamentale specifice proiectelor și programelor, prin procesul de operaționalizare. Variabilele (indicatorii) vizează schimbările măsurabile în structura, percepțiile și atitudinile populațiilor umane, comunităților, în relațiile sociale ca urmare a implementării unui proiect, program, politică publică. Construirea unui sistem coerent și consistent de indicatori reprezintă condiția de bază pentru realizarea unei evaluări și pentru realizarea unui studiu de impact. Totuși, numărul indicatorilor utilizați în evaluare nu trebuie să fie foarte mare. O cantitate prea mare de informație poate duce la pierderea esențialului. Cercetări care abordează probleme ale schimbării la nivel de comunitate, industrializarea rurală, dezvoltare infrastructurii, dezvoltarea resurselor naturale și schimbarea socială în general, propun următoarele variabile (***, Banca Mondială, 1994) pentru identificarea impactului social al unor proiecte sau programe:

1. Caracteristicile populației
2. Structurile instituționale
3. Resursele politice și sociale
4. Schimbările la nivel individual și familial
5. Resursele comunității

Caracteristicile populației reprezintă structura demografică actuală și schimbările anticipate, diversitatea etnică și rasială, migrația cetățenilor cu rezidență temporară, precum și situația rezidenților sezonieri și dacă este cazul, a turiștilor. Percepțiile, opiniile și atitudinile grupurilor de indivizi constituie o categorie aparte de caracteristici ale populației.

Structurile instituționale se referă la mărimea, structura și nivelul de organizare a administrației locale și a legăturilor acesteia cu sistemul politic. Ele se referă, de asemenea la modelele de angajare prezente și trecute, la divestitatea industrială, la dimensiunea și nivelul de activitate al organizațiilor non-guvernamentale, religioase, a grupurilor de interes și a modurilor în care acestea comunică și se intercondiționează.

Resursele sociale și politice se referă la distribuția puterii, a prerogativelor la nivel de comunitate și regiune.

Schimbările la nivel individual și familial se referă la factori care influențează viața cotidiană a indivizilor și a familiilor: atitudini, percepții, valori, caracteristici ale familiei și ale grupurilor de prieteni. Aceste schimbări diferă de la o atitudine conservatoare la atitudini non-conservatoare de diverse tipuri. Aceste variabile stau la baza construcției indicatorilor, alegerii metodelor și a construcției instrumentelor de colectare a datelor necesare analizelor de impact.

Unitatea 2. Designul indicatorilor unui studiu de evaluare

Obiective:

1. Prezentarea celor mai importanți indicatori utilizați într-un studio de evaluare;
2. Cunoșterea aplicabilității practice a noțiunilor studiate;
3. Înțelegerea legăturii cu sistemul general de evaluare.

Concepte cheie: designul indicatorilor, indicatori de context, indicatori ai programului, indicatori sociali, etc.

Designul indicatorilor unui studiu de impact social

Indicatorii utilizați în evaluarea programelor în general și în studiile de impact social sunt percepuți ca un suport pentru monitorizarea atitudinilor grupurilor de oameni, nivelului de trai și a schimbării sociale. Este din ce în ce mai dificil de făcut distincția între schimbările imprimare de anumite intervenții sociale (programe) și cele cauzate de tendințele socio-economice. În lipsa indicatorilor este imposibil de cuantificat efectul unui program asupra grupului țintă, iar în lipsa unui sistem de indicatori riguros conceput este imposibilă calcularea efectelor nete ale unei intervenții asupra grupurilor, comunității și a societății.

Indicatorii sunt elemente care măsoară aspecte considerate esențiale pentru desfășurarea unui program. De regulă, ei au legătură directă cu obiectivele programului, cu modul de desfășurare a activităților, cu calendarul, resursele, cu grupul țintă și cu celelealte elemente ale unui program. Un indicator este o informație identificabilă și ușor de înțeles. Câteva exemple de indicatori: numărul beneficiarilor mulțumiți de un anumit program, numărul locurilor de muncă create, numărul de locuințe date în folosință, etc. Un sistem de indicatori se construiește pornind de la identificarea informațiilor necesare pentru stabilirea nivelului de performanță al unui program.

E preferabil ca un indicator să fie măsurat în mod sistematic. Colectarea datelor ar trebui făcută de către entități independente, neimplicate direct în intervenție. Datele

provin din numeroase surse, cum ar fi: documentele proiectului/programului (care stau la baza cererii de finanțare, teoria programului, etc.), input-uri, calendarul de desfășurare al programului, surse secundare (statistici oficiale, rapoarte, cercetări), surse primare (observații, anchete sociologice, interviuri) etc.

Comisia Europeană propune o clasificare complexă a indicatorilor (Comisia Europeană, 1995). Dintre criteriile propuse în această clasificare, cele mai relevante sunt:

1. După informațiile vizate:
 - a. Indicatori de context
 - b. Indicatori ai programului

Indicatori de context

Indicatorii de context sunt cei care se referă la elementele care pot influența rezultatele programului, însă nu fac parte din acesta. Spre exemplu, într-un program de reinsertie profesională, care are ca scop angajarea șomerilor în urma unui training profesional, un indicator de context este creșterea economică. Un alt indicator de context ar putea fi cererea de pe piața muncii din zona în care se implementează programul. Atât o creștere economică generală, cât și modificări majore în evoluția cererii de pe piața muncii (e.g. creșterea cererii de forță de muncă prin deschiderea unui supermarket în zonă) pot influența numărul de șomeri care vor fi angajați. Însă, angajarea acestora poate să nu se datoreze atât programului din care fac parte, cât modificărilor din context. Indicatorii de context pot avea astfel o influență majoră asupra rezultatelor programelor și proiectelor. Acestea pot fi alterate masiv sub influențe externe programului. De aceea evoluția contextului trebuie, pe cât posibil, analizată, monitorizată și anticipată.

Indicatorii programului

Indicatorii programului sunt cei care oferă informații despre un anumit program sau proiect, afectează rezultatele acestuia și reprezintă elemente intrinseci ale programului. Dacă ne referim la programul de reinsertie profesională dat ca exemplu mai sus, printre indicatorii programului se pot număra: numărul șomerilor cuprinși în grupul țintă, gradul de participare a acestora la cursurile oferite, nivelul satisfacției lor față de training-ul

urmat etc. Acestea sunt informații clare, care pot fi colectate în mod sistematic, pe tot parcursul desfășurării programului și care stau la baza sistemului de monitorizare și evaluare.

Un alt sistem de clasificare a indicatorilor ține cont de etapele specifice din desfășurarea programului. Astfel avem:

- 1) Indicatori de resurse
- 2) Indicatori de output
- 3) Indicatori de rezultat
- 4) Indicatori de impact

- 1) Indicatorii de resurse** sunt cei prin care se măsoară resursele disponibile, gradul de consum al resurselor, în orice moment al programului. Acest tip de indicatori se referă la toate tipurile de resurse: umane, organizaționale, materiale, de timp, etc. Rolul acestora este de a furniza informații legate de resursele disponibile. În cadrul monitorizării indicatorii de resurse arată în fiecare moment din viața proiectului gradul de epuizare a resurselor, iar în cadrul procesului de evaluare, indicatorii de resurse arată în ce măsură s-a consumat bugetul, dacă acesta a fost depășit, care au fost resursele necesare pentru anumite activități, etc. Exemple de indicatori de resurse: bugetul total al proiectului, numărul persoanelor implicate în implementarea proiectului, numărul instituțiilor și organizațiilor implicate, proporția finanțării din fonduri publice, autofinanțării, finanțării din fonduri europene, rata absorbției resurselor, etc.
- 2) Indicatorii de output** exprimă produsele directe ale activităților unui program. Mai exact, output-ul se referă la tot ceea ce a fost obținut prin consumarea resurselor. Exemple de indicatori de output: numărul de kilometri de stradă construită sau reabilitată, numărul de șomeri care au beneficiat de training profesional finanțat printr-un anumit program.
- 3) Indicatorii de rezultat** se referă la beneficiile imediate care sunt resimțite ca urmare a proiectului de către beneficiarii direcți sau indirecți. În același timp, indicatorii de rezultat urmăresc dacă programul și-a îndeplinit obiectivele. Spre exemplu: timpul economisit de către utilizatorii unei autostrăzi nou-construite, abilitățile dobândite de participanții la un curs de recalificare, îndeplinirea unor

atribuții de către participanții la un anumit program, etc. Rezultatele pot fi cuantificate în momentul în care serviciile sunt furnizate de către beneficiari.

- 4) **Indicatorii de impact** reprezintă consecințele ulterioare ale programului pe termen mediu și lung sau efectele sale asupra unui grup de persoane. Spre exemplu, traficul de pe o autostradă la un an după ce a fost construită, procentul șomerilor angajați la un an după absolvirea cursului de recalificare.

În funcție de principalele criterii de evaluare, indicatorii se împart în:

- 1) Indicatori de eficiență
- 2) Indicatori de eficacitate
- 3) Indicatori de performanță
- 4) Indicatori de relevanță
- 5) Indicatori de sustenabilitate
- 6) Indicatori de impact net

- 1) **Indicatorii de eficiență** se referă la măsura în care rezultatele proiectului au fost atinse cu minimum de resurse. Spre exemplu, suma investită pentru construcția unui kilometru de autostradă ar putea fi un indicator de eficiență, ca de altfel și suma cheltuită de un angajator pentru perfecționarea unui angajat.
- 2) **Indicatorii de eficacitate** sunt cei prin care se exprimă măsura în care prin rezultatele unui proiect au fost îndeplinite obiectivele. Un exemplu ar fi notele obținute la un test de aptitudini profesionale de către șomerii cuprinși într-un program de reconversie profesională, note care exprimă măsura în care șomerii au dobândit noi aptitudini (obiectiv al programului).
- 3) **Indicatorii de relevanță** se construiesc pornind de la evaluarea nevoilor pe care proiectul intenționează să le acopere. Un exemplu de indicator de relevanță este timpul necesar pentru a parcurge o anumită distanță după construcția unei autostrăzi.
- 4) **Indicatorii de sustenabilitate** se referă la măsura în care programul sau proiectul supraviețuiește după încheierea finanțării prin care a fost înființat. Spre exemplu, perioada de timp, de după încheierea finanțării, în care serviciile continuă să fie livrate.

- 5) **Indicatorii de impact net** cuantifică efectele nete ale proiectului asupra grupului țintă. Un exemplu relevant este numărul șomerilor care au fost angajați ca efect direct al unui program de reinserție profesională. Este foarte greu de cuantificat impactul net al unui proiect, pentru că, uneori, este dificil dacă nu imposibil de măsurat în ce măsură rezultatele proiectului sunt afectate de elemente ale contextului socio-economic. În ce măsură o creștere economică generală este responsabilă pentru angajarea unor șomeri cuprinși în același timp într-un program de reinserție profesională? În ce măsură s-au angajat ei datorită programului? Uneori este greu de spus. Alteori este însă posibil, cu ajutorul interviului sau a altor metode de cercetare specifice științelor socio-umane.
- 6) **Indicatorii de performanță** se referă la cuantificarea măsurii în care proiectul/programul răspunde la așteptările calitative și cantitative ale beneficiarilor sau ale actorilor implicați.

Indicatorii sociali

Termenul de “indicatori sociali” cumulează mai multe sensuri. El se referă în același timp la date statistice din sfera socio-demografică (Mary Bunch, 1995), la indici compuși din mai multe variabile privind diverse aspecte ale intervențiilor sociale, dar și la modelele care explică obținerea anumitor efecte sociale pornind de la anumite resurse.

Ca domeniu de cercetare modernă, indicatorii sociali au apărut în Statele Unite ale Americii în anii 1960. Mai exact originea acestor indicatori a fost identificată în cadrul agenției spațiale americane, NASA, care încerca să detecteze, să cuantifice și să anticipeze efectele programelor spațiale asupra societății americane. Acest proiect a scos la iveală lipsa nu numai a datelor necesare ci și a conceptelor și a metodologiei adecvate. Se presupune că Raymond Bauer, directorul proiectului, care a inventat conceptul de *indicatori sociali*. În opinia sa, indicatorii sociali sunt “ statistici, serii statistice, și toate celelalte dovezi care fac posibilă evaluarea situației prezente și anticiparea situației viitoare privind scopurile și valorile umane” (Bauer, 1966: 1). Printre predecesorii

cercetării moderne în domeniul indicatorilor sociali se numără W.F. Ogburn⁸ și Jan Drenowski⁹.

Heinz-Herbert Noll identifică patru etape principale ale dezvoltării indicatorilor sociali.

Prima etapă începe la mijlocul anilor 1960 și durează până în anii 1970. Trăsătura principală a acestei perioade este conștientizarea necesității indicatorilor sociali, dezvoltarea programelor, realizarea unor cercetări și studii sociale semnificative.

Cea de-a doua etapă coincide cu anii '70 și constă în popularizarea masivă a indicatorilor sociali la nivel internațional. Consecința imediată a fost un val semnificativ de publicații, acceptarea indicatorilor sociali ca domeniu al cercetării în științele sociale și stabilirea unor sisteme de raportare și monitorizare în numeroase țări. La fel de importantă este și crearea infrastructurii metodologice de generare a datelor cum ar fi: barometrele de cercetare a calității vieții, a nivelului de trai, a opiniei publice, etc.

A treia etapă debutează la finalul anilor '70 și continuă până la jumătatea anilor '80. Este o etapă în care interesul pentru indicatorii sociali stagnează sau chiar descrește. Aceasta se observă prin scăderea numărului de publicații în domeniu, prin întreruperea proiectelor începute și nu datorită lipsei fondurilor (caz valabil doar în Statele Unite) ci a scăderii interesului¹⁰ în domeniu. Au apărut și unele explicații ale acestui trend: criza economică de la începutul anilor 1980 care a redirecționat atenția spre problemele economice, schimbările apărute în climatul politic și în programele de politici sociale, tranziția dinspre liberalism spre ideologia conservatoare, rutinizarea ideilor, a standardelor metodologice și a ariilor de cercetare în științele socio-umane, etc.

Cea de-a patra etapă care a început în anii 1980 și continuă până în prezent reprezintă o revitalizare a practicii și a cercetării în domeniul indicatorilor sociali. Un nou val de cercetări și publicații la nivel global, noi instrumente metodologice, noi paradigme, noi

⁸ autor al cunoscutului raport "Recent Social Trends in the United States" care a fost publicat în 1933 de către președintele Comitetului pentru Tendințe Sociale, John Hoovers.

⁹ Împreună cu o comisie de experți ai ONU a încercat să îmbunătățească metodologia de cuantificare a nivelului de trai prin identificarea unor indicatori sociali.

¹⁰ OECD este un exemplu în acest sens.

instituții pentru managementul bazelor de date, pentru monitorizarea indicatorilor sociali la nivel local, regional, național și internațional, organizarea din ce în ce mai extensivă a activității guvernamentale pe bază de programe și proiecte, etc.

Scopul general al indicatorilor sociali constă în oferirea unor informații plauzibile, măsurabile și verificabile despre situația prezentă a grupurilor de mici sau mari dimensiuni, îmbunătățirea bazelor de date existente și realizarea de predicții privind starea și comportamentul viitor al grupurilor. Nevoia care a condus la dezvoltarea unor sisteme de indicatori sociali a fost cea de a monitoriza și raporta mai adecvat condițiile și procesele sociale, nevoia de a dezvolta metodele de cuantificare a acestor fenomene și a crește capacitatea de a colecta și înmagazina date (Johnston, 1988).

În accepțiunea modernă a termenului, indicatorii sociali au două funcții principale: monitorizarea schimbării sociale și cuantificarea nivelului de trai. Indicatorii sociali sunt astfel date care aduc informații noi despre structuri și procese, scopuri și realizări, valori și opinii.

Indicatorii sociali au reușit nu doar să aducă noi informații despre condițiile sociale (Innes, 1990). Modelarea efectelor sociale cu ajutorul metodelor multivariate pentru stabilirea relațiilor cauzale s-a încercat în numeroase domenii: în cel educațional (Rowley, Leckie 1977), în sănătate (Wolfson, 1994), cultură (Ekos Research Associates Inc. 1987) și asistență socială (Bronfenbrenner, U. 1979). În toate aceste cazuri, modelele au fost construite prin introducerea variabilelor relevante pentru diversele intervenții ca variabile independente (predictori).

Heinz-Herbert Noll se referă la distincția între **indicatori sociali obiectivi** care reprezintă fapte sociale independente de opiniile și evaluările personale și **indicatori sociali subiectivi** care au la bază percepții și evaluări individuale ale condițiilor sociale (Heinz-Herbert Noll, 1996). Distincția între indicatorii subiectivi și obiectivi a fost făcută anterior și de alți cercetători. Ea apare, spre exemplu și în Cătălin Zamfir (coord.), *Indicatori și surse de variație a calității vieții, Editura Academiei, 1984*. În prima

categorie, cea a indicatorilor sociali obiectivi se înscrie: rata șomajului, rata sărăciei, orele de muncă pe săptămână, rata mortalității perinatale etc. Iar printre indicatorii sociali subiectivi se numără: nivelul satisfacției față de condițiile de viață, față de locul de muncă, percepția față de justiție, față de alte instituții, etc.

Knox aduce în prim plan nivelul de analiză și de utilizare a indicatorilor (Knox, 1975). La nivel național-indicatorii sociali ajută în procesul de stabilire a priorităților naționale raportate la numărul mare de obiective, la nivelul resurselor și la natura preferințelor. La nivel regional sau local indicatorii sociali ar fi mai potriviți pentru monitorizarea schimbărilor sociale, pentru evaluarea programelor și politicilor de intervenție socială.

Utilizarea indicatorilor subiectivi sau obiectivi depinde de fenomenul care trebuie cuantificat și de cum este el definit. Luând ca exemplu conceptul de *nivel de trai*, vom observa că el este cuantificat în mod diferit în Statele Unite față de țările scandinave. În Statele Unite ale Americii nivelul de trai este înțeles din perspective calității vieții, urmând tradiția cercetărilor realizate în domeniul sănătății mintale de către W.I Thomas. Bunăstarea subiectivă este cel mai de încredere etalon de apreciere a nivelului de trai. Prin urmare indicatorii sociali subiectivi vor fi cei preferați. În țările scandinave, dimpotrivă, după tradiția inițiată de Jan Drenowski și Richard Titmus măsurarea nivelului de trai se face exclusiv prin indicatori sociali obiectivi. Nivelul de trai este definit ca resursele deținute la nivel individual, cu ajutorul cărora o persoană poate să-și controleze și să-și auto-influențeze condițiile de viață; iar resursele “sunt definite în termeni de bani, proprietăți, cunoștințe, energie fizică și psihică, relații sociale, siguranță, etc.”(Erikson, Uusitalo, 1987).

Una dintre cele mai importante aplicații ale cercetărilor realizate în domeniul indicatorilor sociali este prezentarea rapoartelor cu date agregate la nivel național sau regional din care rezultă informații privind structurile și procesele sociale, condițiile și efectele politicilor sociale. Astfel de informații sunt colectate sistematic, continuu de către instituții specializate în colectarea și prelucrarea statistică a datelor. Aceste date permit

evaluarea condițiilor de viață în diverse țări, monitorizarea eventualelor schimbări și realizarea de comparații la nivel internațional și regional.

În prezent, în Europa, există foarte puține țări în care nu se realizează cercetări sistematice ale nivelului de trai sau ale calității vieții care au la bază indicatori sociali (Tabelul 23). Cele mai celebre și longevive inițiative de monitorizare și raportare a indicatorilor sociali în mod systematic sunt cea britanică “Social Trends”, olandeză “Social and Cultural Report”, franceză “Donnés Sociales” (Noll, 1996).

Tabelul 23. Rapoarte sociale din anumite țări europene

Țara Instituția	Titlul/ Numele raportului	Prima ediție	Ultima ediție	Periodicitate
Austria Statistisches Zentralamt	Sozialstatistische Daten	1977	2002	4/5 ani
Danemarca Danmarks Statistics/ Socialforskninginstitut.	Levevilkar i Danmark	1976	2004	4 ani
Germania Statistisches Bundesamt 1985ff mit Sfb 3; 1992, 1994m. WZB u. ZUMA	Datenreport	1983	2004	2 ani
Franța Institut Nationale de la Statistique et des Economique	Données Sociales	1973	2005	3 ani
Marea Britanie	Social Trends	1970	2005	1 an

Central Statistical Office				
Ungaria Tarki	Social Report	1990 english 1992	1990 english 2004	5 ani
Italia Istituto Nazionale di Statistica	Sintesi della Vita Sociale Italiana	1990	2005	5 ani
Olanda Social and Cultural Planning Office	Social and Cultural Report	1974	2004	2 ani
Norvegia Statistics Norway	Sosialt Utsyn Leveka i Norge	1974 1993	2003 2003	3/4 ani 4 ani
Portugalia Instituto Nacional de Estatistica	Portugal Social 1985-1990	1992	2004	4 ani
Spania Instituto Nacional de Estadistica	Indicadores Sociales Panoramica Social	1991 1974	2005	3 ani
Suedia Statistics Sweden	Perspectiv pa Valfarden		2001	Fără peridiocitate
România Institutul de Cercetare a Calității Vieții	Raport anual	1991	2005	1 an

Sursa: adaptare după Heinz-Herbert Noll, 1996, *The International Experience: Social Indicators*, cercetare prezentată în cadrul "Symposium on Measuring Well-Being and Social Indicators", Toronto

Raportarea datelor adunate pornind de la indicatorii sociali se practică și în afara Europei și a Statelor Unite ale Americii. În continuare sunt prezentate câteva exemple. Începând din 1994, Biroul Australian de Statistică publică un raport anual sub denumirea de "Australian Social Trends". Comisia Economică a Națiunilor Unite a publicat începând din anii '90 câteva rapoarte similare cu numele de "Social Panorama of Latin America", iar Departamentul de studii sociale și de dezvoltare al Universității din Natal monitorizează schimbările din societatea sud-africană elaborând raportul "Indicator South Africa: The Barometer of Social Trends" o dată la trei luni. Agenția guvernamentală de planificare economică din Japonia ("Economic Planning Agency") aduce elemente noi în raportarea tendințelor sociale.

În 1975, Kenneth C. Land propune trei dintre principalele motive pentru construcția unui sistem de indicatori sociali (Land, 1975). În primul rând, Land se referă la îmbunătățirea capacității de a cuantifica schimbarea socială, prin completarea indicatorilor economici cu indicatori socio-demografici. Un al doilea scop identificat este cel de a monitoriza progresul social, atingerea anumitor scopuri stabilite. Land face referire și la un al treilea scop al indicatorilor sociali-cel de a ajuta la evaluarea programelor guvernamentale și de a contribui la stabilirea priorităților în designul politicilor sociale.

Mai recent, problema indicatorilor sociali apare în paradigma reinventării guvernământului (Ekos Research Associates Inc. 1996) potrivit căreia, guvernarea trebuie să răspundă pentru acțiunile lor.

Pentru cuantificarea impactului social al unui program pot fi utilizați indicatorii de orice tip și din orice categorie care dau informații referitoare la efectele unui program asupra unui grup de indivizi. Un indicator de impact poate fi în același timp un indicator de performanță, de rezultat sau de eficacitate.

Efecte perverse ale indicatorilor

Uneori indicatorii pot provoca efecte negative, chiar în contradicție cu scopul lor. Principalele efecte nedorite pe care le poate cauza un sistem de indicatori sunt (European Commission, 1995):

1. selectarea cazurilor cu potențial de succes
2. convergența spre medie
3. subordonarea față de sistemul de indicatori

1. Selectarea cazurilor cu potențial de succes este cazul în care performanța unui training pentru reinserție profesională se măsoară prin numărul de șomeri angajați la finalul programului. Pentru a fi asigurat succesul, sunt selectați doar șomeri considerați cu un mare potențial de a fi angajați. Acest efect este nedorit pentru că duce la concentrarea eforturilor asupra persoanelor care ar avea cel mai puțin nevoie de ajutor.

2. Convergența spre medie este o altă problemă cu care se poate confrunta un sistem de indicatori. Acest efect apare când există tendința de a încuraja serviciile mai puțin performante, în încercarea de a le încuraja și a le întări performanța. Ca urmare, o parte din fondurile care, în mod normal, ar alimenta serviciile deja performante sunt redirecționate. În consecință, performanța acestora scade, aceasta în timp ce performanța serviciilor anterior neperformante poate avea o tendință crescătoare. Acest efect este nedorit tocmai pentru că existența unui sistem de indicatori nu are ca scop scăderea performanței anumitor servicii pentru a ridica performanța altora. Scopul sistemului de indicatori este de a conduce spre excelență, și nu spre medie.

3. Subordonarea față de sistemul de indicatori produce inevitabil efecte adverse în timp. După o utilizare îndelungată orice sistem de indicatori produce efecte nedorite.

Soluția este revizuirea indicatorilor care produc probleme, analiza lor cu ajutorul unui panel de experți și nicidecum renunțarea la măsurarea performanței.

Exemple de indicatori-cheie utilizați în monitorizarea și evaluarea programelor

1. Pentru un program de reconversie profesională, adresat șomerilor și având ca obiectiv principal organizarea de cursuri de specializare în domeniul construcțiilor de imobile

Tabelul 22. Indicatori pentru un program de reconversie profesională

Tipul indicatorilor	Exemple de indicatori
1. indicatori de resurse	<p>Resurse umane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Angajați temporari în echipa de implementare a proiectului (număr angajați x umăr luni de activitate) • Numărul instituțiilor implicate în acordarea de asistență beneficiarilor • Numărul de consultanți mobilizați pentru a acorda consultanță beneficiarilor <p>Resurse financiare:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rata de absorbție a bugetului (% din fondurile alocate) • % din buget destinat măsurilor de protecție a mediului • % din buget alocat acțiunilor de promovare a sectorului de servicii • % din buget alocat publicității proiectului
2. Indicatori de output	<p>Nivelul implementării:</p> <ul style="list-style-type: none"> • numărul obiectivelor îndeplinite/ % din obiective • respectarea calendarului (%)

	<ul style="list-style-type: none"> • numărul de șomeri instruiți <p>Atragerea și selecția beneficiarilor</p> <ul style="list-style-type: none"> • % din beneficiari care aparțin grupurilor prioritare (șomeri de lungă durată, persoane cu grad redus de școlarizare) • % din beneficiari proveniți din zone dezavantajate <p>Servicii finanțate prin program:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Numărul șomerilor care au beneficiat de training • Numărul de ore de training furnizate • Numărul orelor de consiliere furnizate (dacă este cazul)
3. Indicators de rezultat	<p>Satisfacția beneficiarilor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Numărul beneficiarilor multumiți și foarte mulțumiti de training și % din totalul beneficiarilor <p>Utilizarea cunoștințelor dobândite</p> <ul style="list-style-type: none"> • Numărul beneficiarilor angajați în firme de construcții de imobile
4. Indicators de impact	<p>Succesul pe termen lung</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rata angajării (%din beneficiari care au reușit să se angajeze în domeniu) la un an după finalizarea cursului <p>Perspectiva beneficiarilor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Valoarea adăugată (e.g. venitul beneficiarilor în euro/an/angajat) la un an după finalizarea cursului.

2. Cazul unui program de construcție a unei autostrăzi

Tabelul 23. Indicators pentru un program de construcție a unei autostrăzi

1.indicatori de eficacitate	<ul style="list-style-type: none"> • Numărul de kilometri construiți • Volumul traficului de marfă și persoane • Creșterea vitezei de deplasare
2. Indicators de eficiență	<ul style="list-style-type: none"> • Costul unui km de autostradă • Costul pentru un beneficiar
3. Indicators	<ul style="list-style-type: none"> • Gradul de acoperire a nevoilor (%)

de relevanță	
4. Indicators de sustenabilitate	<ul style="list-style-type: none"> • Costul întreținerii raportat la venitul din taxa percepută pentru tranzit.
5. Indicators de impact net	<ul style="list-style-type: none"> • Creșterea costului proprietăților imobiliare din zonă • Creșterea/ dezvoltarea serviciilor • Creșterea ocupării forței de muncă • Creșterea poluării (aer, apă, sol)

Tendențe

Pe baza informațiilor existente în literatura de specialitate pot fi identificate câteva tendințe de dezvoltare ale sistemelor de indicatori. Acestea se referă în primul rând la redefinirea conceptelor de dezvoltare socio-economică, de nivel de trai sau de calitate a vieții. O a doua direcție de dezvoltare este reevaluarea și reconstrucția periodică a indicilor compoziți și promovarea unor noi indici atunci când este necesar (Pronk, Haq, 1992). Utilizarea datelor longitudinale și a analizelor dinamice este o altă tendință semnificativă alături de accentuarea perspectivei comparate asupra indicatorilor (benchmarking social). Apar statistici realizate de către organizații internaționale: Comisia Europeană, OECD, ONU, Banca Mondială etc. care cresc nivelul de responsabilizare a factorilor de decizie în domeniul politicilor sociale.

Unitatea 3. Un nou model de evaluare adaptat realităților românești

Obiective:

1. Prezentarea principalelor etape ale unei evaluări;
2. Cunoșterea aplicabilității practice a noțiunilor studiate;
3. Înțelegerea legăturii cu sistemul general de evaluare.

Concepte cheie: etapele unei evaluări, designul unei evaluări.

Un nou model de evaluare adaptat realităților românești

În urma studiului aplicabilității mai multor metode în contextul instituțional public românesc, propunem următorul model pentru evaluarea impactului unui program mai ales atunci când nu ne putem baza pe beneficiile unui sistem de monitorizare și când nu putem aplica metode experimentale. Modelul de evaluare propus cuprinde zece etape:

1. Prezentarea programului/proiectului

În administrația publică românească nu s-a realizat încă trecerea la un sistem de bugetare pe bază de proiecte și programe. De aceea există numeroase activități ale instituțiilor publice care nu au fost concepute sub forma unor proiecte sau programe, însă funcționează astfel și ar putea fi evaluate și monitorizate. Acestea sunt proiecte nestandardizate, (nu au precizate clar obiectivele, activitățile calendarul) pentru a căror evaluare este necesară standardizarea activităților unei instituții și transformarea lor în proiecte. Aceasta poate fi realizată prin completarea unei Fișe a proiectului.

Standardizarea activităților

Standardizarea activităților unei instituții este necesară ori de câte ori dorim să le transformăm în programe sau proiecte pentru a le evalua și monitoriza, sau pentru a atrage resurse financiare suplimentare. Standardizarea activităților este un prim pas necesar pentru a trece la sistemul de bugetare pe bază de programe. Procesul de

standardizare se realizează prin completarea unei fișe a proiectului. Fișa proiectului (ANEXA 1) trebuie să conțină elemente privind **contextul programului**: un scurt istoric al programului (detalii despre origine, inițiator), sumarul activităților și al metodelor de furnizare/asigurare a serviciului, informații despre programe similare organizate/realizate de către alte instituții/organizații, precum și detalii privind unicitatea programului. Un alt element al fișei programului este **structura organizațională** (organigrama, distribuția responsabilităților), **documentele programului**, din care trebuie extrase informații referitoare la: scopul și obiectivele programului, strategiile pentru atingerea scopurilor și obiectivelor programului cu planurile de implementare, rezultate pe termen scurt, mediu și lung, lista indicatorilor de performanță, rezultatele monitorizărilor anterioare, etc. Din fișa programului, nu trebuie să lipsească descrierea activităților programului unde vor fi incluse elemente referitoare la denumirea și catalogarea tuturor activităților aferente proiectului, locația activităților, calendarul inițial al activităților și eventualele modificări și stadiul actual de desfășurare a activităților. Se vor menționa toate informațiile disponibile legate de actorii implicați, de resursele angajate, de rezultatele așteptate și de cele efectiv realizate, precum și de colaboratori, evaluatori interni și externi, metode de marketing și publicitate (acolo unde este cazul). Orice fișă de evaluare este indicat să cuprindă un capitol de observații și notificări suplimentare.

Fișa proiectului trebuie completată prin interviuri repetate cu părțile implicate. Inițiatorii programului pot furniza informațiile referitoare la contextul programului. Detaliile organizatorice vor fi furnizate de cei care implementează programul. Ei vor fi și cei care pot da informații în legătură cu documentele programului, și chiar pot pune aceste documente la îndemâna evaluatorului. Documentele unui program se pot referi la: cererea de înființare a programului și/sau aplicația pentru finanțare, contractele care s-au semnat pentru acordarea finanțărilor, pentru contractarea și subcontractarea unor activități, instrumentele metodologice utilizate în vederea implementării, rapoartele și planurile anuale de activități, bugetul și execuția bugetului precum și alte evaluări realizate anterior.

După analiza tuturor acestor informații, avem deja o imagine de ansamblu asupra programului și suntem pregătiți să trecem la designul evaluării. Categoriile pe care le

propunem nu sunt fixe. În funcție de specificitatea programului investigat, de tipul și de scopul evaluării, aceste categorii de informații pot fi modificate, detaliate sau anulate.

2. Precizarea obiectivelor studiului de evaluare a impactului social

În această etapă este prezentat atât scopul, cât și obiectivele evaluării impactului social. Uneori, cuantificarea impactului net al unui program nu poate fi realizată, cel mai adesea datorită lipsei unor sisteme de monitorizare. Totuși, în aceste situații putem măsura anumite aspecte ale impactului, cum ar fi: efectele programului percepute de către un grup de persoane, actori implicați în desfășurarea programului. Este necesară prezentarea perspectivei din care este evaluat impactul social (perspectiva beneficiarilor, perspectiva tuturor actorilor implicați, perspectiva finanțatorului, a implementatorului, etc.). Tot aici trebuie precizat dacă se dorește o cuantificare a impactului direct și indirect, a celui pozitiv și negativ sau a altor tipuri specifice de impact. Prin aceste precizări se realizează o delimitare a sferei investigației.

3. Concluzii ale unor evaluări anterioare

În cazul în care s-au realizat anumite evaluări anterioare, este necesară precizarea sintetică a concluziilor acestora. Este util a fi precizate mai ales punctele tari și punctele slabe identificate anterior. În categoria evaluărilor anterioare pot intra atât procesele de acreditare, cât și evaluările și autoevaluările realizate pe parcursul programului sau proiectului.

4. Construcția unui sistem de indicatori și indici pentru măsurarea impactului social

Sistemul de indicatori și indici poate fi construit prin procesul operaționalizare a conceptelor fundamentale. Aceasta este o procedură specifică metodologiei de cercetare secifce științlor socio-umane. Primul pas este transformarea conceptelor în variabile. Variabilele obținute reprezintă indicatorii viitorului sistem de monitorizare și evaluare. Pe baza lor pot fi făcute anumite calcule și pot fi obținuți indici care să exprime, condensat, diferite tendințe. Tot în această etapă trebuie

stabilit tipul indicatorilor (de impact, de impact net, de eficiență, eficacitate, performanță, etc.).

5. Selectarea și aplicarea metodelor de cercetare utilizate în evaluarea impactului social al programului

Din arsenalul metodologic al cercetării socio-umane pot fi utilizate în evaluare atât metodele cantitative de cercetare, cât și cele calitative. Mai mult, în funcție de tipul programului și de scopul evaluării trebuie utilizate diferite combinații de metode cantitative și calitative. Prin urmare, este de preferat încadrarea în paradigma multi-metodă.

6. Interpretarea datelor și completarea sistemului de indicatori

Interpretarea datelor se face cu ajutorul metodelor statistice și/sau prin interpretarea calitativă a datelor. Scopul acestui proces este completarea și validarea sistemului de indicatori.

7. Aprecierea impactului direct și indirect și/sau pozitiv și negativ

Chiar dacă este făcută într-un mod succint, aprecierea tipului impactului pe baza sistemului de indicatori este absolut necesară.

8. Dezvoltarea unui plan de contracarare a efectelor nedorite

Acesta este un proces care este mai degrabă legat de managementul intern al instituției, dar la care evaluarea poate să aducă un input semnificativ, venind cu explicații legate de aspectele care funcționează și care nu funcționează, care au un impact pozitiv și care au un impact negativ. Totuși, planul de contracarare a efectelor negative nu face parte din evaluarea propriu-zisă.

9. Redactarea raportului de evaluare

Raportul de evaluare reprezintă sinteza studiului de evaluare. Nu face nici el parte din evaluarea propriu-zisă, ci este un document elaborat pe baza evaluării, destinat segmentului managerial al instituțiilor, finanțatorilor, celor care trebuie să ia decizii și pe care informațiile rezultate în urma evaluării i-ar putea ajuta. În raportul de evaluare

trebuie incluse elemente referitoare la scopul și metodologia evaluării, cu un accent deosebit pe concluziile evaluării și recomandările rezultate în urma evaluării.

10. Redactarea unui plan de integrare a rezultatelor evaluării impactului social în designul activităților și programelor viitoare.

Redactarea unui plan de integrare a rezultatelor evaluării impactului social în designul activităților și programelor viitoare reprezintă ca și planul de contracarare a efectelor negative și raportul de evaluare, un document suplimentar, adițional evaluării propriu-zise, însă extrem de util pentru creșterea performanței activităților pe viitor.

Întrebări și exerciții pentru Modulul 2:

1. Care sunt principalele elemente ale evaluării unui proiect?
2. Care sunt elementele specifice ale unui model de evaluare adaptat realităților românești?
3. Realizați designul unei evaluări pentru unul dintre proiectele cunoscute de dumneavoastră.

Bibliografie

1. ***, 2000, *Social Assessment and Agricultural Reform in Central Asia and Turkey*, World Bank Publications
2. ***, 1987, *A Final Report of the Rationale of the Cultural Initiatives Program and a Review of its Effectiveness*, Ekos Research Associates Inc. for the Department of Communications, Ottawa.
3. ***, 1996, *Rethinking Government 1995*, Ekos Research Associates Inc. Final Report, July 12.
4. ALLUM, N.C, M.W. Bauer, G. Gaskell, 2000, *Quality, Quantity and Knowledge interests, Avoiding confusion in Bauer and Gaskell, Qualitative research*, London, Sage
5. BARROW, C. J. 2003. *Social Impact Assessment: An Introduction*. London: Arnold.
6. BARROW, Christopher, 2001, *Social Impact Assessment: An Introduction*, Oxford University Press USA
7. BAUER, R.A. (Ed.), 1966, "Social Indicators". Cambridge, Mass., London: The M.I.T. Press.
8. BECKER, Henk A., 1997, *Social Impact Assessment: Method and Experience in Europe, North America, and Developing World*. UCL Press Limited, London
9. BECKER, Henk A. and Frank Vanclay. Eds., 2003, *The International Handbook of Social Impact Assessment*. Cheltenham, Colchester, United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
10. Benus, Jacob, dr. Nuria Rodriguez-Planas și Abt Asocietes Inc., 2002, *STUDIUL DE EVALUARE A IMPACTULUI NET a PROGRAMELOR DE MASURI ACTIVE PENTRU PIATA MUNCII*
11. BRONFENBRENNER, U., 1979, *The ecology of human development*, Cambridge, MA: Harvard University Press).

12. BUNCH, Mary, 1995, *Social Indicators: Annotations from the Literature*, Working Paper F-02, Exploring Canadian Values: Foundations for Well-Being, Canadian Policy Research Networks Inc., Ottawa.
13. BURDGE, Rabel J., 2004, *A Community Guide to Social Impact Assessment: 3rd Edition*
14. BURDGE, Rabel J., 2004, *The Concepts, Process and Methods of Social Impact Assessment*. BURDGE, Rabel J. Guest Editor. 2003. The Practice of Social Impact Assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 21(2&3): 84-234 (two issues)
15. BURGESS, J. , 1996, *Focusing on fear*, *Area* 28 (2): 130-36.
16. CHELCEA, Septimiu, 2001, *Tehnici de Cercetare sociologică*, SNSPA București
17. CHELIMSKI, E., W.R. Shadish (Editori), 1997, *Evaluation for the 21st Century*, SAGE Publications Inc.,
18. CHEN, Huey T., 1990, *Theory-driven evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications
19. Chen, Huey T., 2005, *Practical Program Evaluation: Assessing and Improving Planning, Implementation, and Effectiveness*, Sage Publications Inc
20. CHIRIAC D., C. Humă, 2002, Impactul socio-economic al fenomenelor naturale dezastruoase în România - inundații, alunerări de teren, secetă (62 p.), Probleme Economice vol. 20-21/2002 CIDE
21. COBB, Clifford, Ted Halstead and Jonathan Rowe, 1995a, "If the GDP is up, why is America down?", *The Atlantic Monthly*, October.
22. COBB, Clifford, Ted Halstead and Jonathan Rowe, 1995b, *The Genuine Progress Indicator: Summary of Data and Methodology*. Redefining Progress.
23. CONNELL, James P., Anne C. Kubish, Lisbeth B. Schorr and Carol H. Weiss (eds.), 1995, *New Approaches to Evaluating Community Initiatives. Vol.1: Concepts, Methods, and Contexts*. Washington, D.C.: The Aspen Institute
24. COOK, Thomas D. și Donald T. Campbell, 1979, *Quasi-experimentation: Design and Analysis Issues for Field Settings* Chicago, Rand McNally
25. COPESTAKE, James et al., 2000, *Assessing The Impact of Microcredit on Poverty: a Zambian Case Study* Centre for Development Studies

26. Coryn, Chris L. S., John A. Hattie, 2006, *The Transdisciplinary Model of Evaluation*, SAGE
27. Curley, Hilary, Eugen Perianu, 2006, *Assessment of the Evaluation Culture in Romania*
28. DALE, Alan, TAYLOR, Nick, MARCUS, Lane, 2001, *Social Assessment in Natural Resource Management Institutions*. CSIRO Publishing. PO Box 1139, Collingwood, Victoria, 3066 Australia. 312 pp.
29. DIACONU, Mihai, 2004, Evaluarea în învățământ-cu privire la învățământul superior-Sesiunea de comunicări științifice (20 mai 2004), București: <http://www.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=480&idb>
30. ERIKSON, R., H. Uusitalo, 1987, *The Scandinavian Approach to Welfare Research*. Swedish Institute for Social Research, Reprint Series No. 181, Stockholm
31. FITZPATRICK, J.L., Sanders, J.R., și Worthen, B.R., 2004, *Program Evaluation*. (3rd Edition) Boston: Pearson.
32. GÂRBOAN, Raluca, 2006, *Metode și tehnici de evaluare: impactul social al programelor*, Editura Accent, Cluj Napoca
33. GOSS, J.D., Leinbach T.R., 1996, *Focus groups as alternative research practice*, *Area* 28 (2): 115-23
34. HANSEN, Hanne Foss, 2005, *Choosing Evaluation Models, A Discussion on Evaluation Design*, in *Evaluation*, Vol. 11, No. 4, p. 447-462, SAGE Publication
35. HENDERSON, D.W., 1974, *Social Indicators: A Rationale and Research Framework*, Economic Council of Canada (Ottawa: Information Canada).
36. HUGHES, Jenny, 2000, *Project Manager's Guide to Evaluation*, <http://www.evaluate-europe.net/handbook/handbookpdf>
37. HYMAN, H.H., 1973, *Surveys in the Study of Political Psychology*, în J.N. Knutson ed., *Handbook of Political Psychology*, Jossey Bass
38. ILIE, S., 2002, *Formal and informal incomes of the Romanian Households* în Stanculescu, M, R. Neef (editori) *The Social Impact of Informal Economies in Eastern Europe*, Ed. Ashgate U.K.
39. ILUȚ, Petru, 1997, *Abordarea calitativă a sociumanului*, Polirom, Iași

40. INNES DE NEUFVILLE, J., 1975, *Social Indicators and Public Policy: Interactive Processes of Design and Application* (New Brunswick, NJ: Transaction).
41. INNES, J., 1989, "Disappointments and legacies of social indicators", *Journal of Public Policy*, Vol. 9, No. 4, pp. 429-432.
42. INNES, Judith Eleanor, 1990, *Knowledge and Public Policy: The Search for Meaningful Indicators*, Second Expanded Edition (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers).
43. JOHNSTON, D.F., 1988, *Toward A Comprehensive 'Quality-Of-Life' Index*. *Social Indicators Research*, 20, 473-496.
44. KITZINGER, J. ,1995, *Introducing focus groups*, *British Medical Journal* 311: 299-302.
45. KNOX, Paul L., 1975, *Social Well-Being: A Spatial Perspective*, Oxford, London
46. KREUGER.A., 1988, *Focus groups: a practical guide for applied research*, London: Sage
47. KUBISH, A., L. Schorr et al, 1995, *Ne approaches to evaluating community initiatives*. Washington DC: The Aspen Institute
48. LAND, K., 1992, *Social Indicators* în: *Encyclopedia of Sociology*, pp 1844-1850.
49. LAND, Kenneth C., 1975, *Social Indicator Models: An Overview*, Chapter 2 of *Social Indicator Models* (NY: Russell Sage Foundation).
50. LUȚAȘ, M. (coord.), 2003, *Impactul Integrării Europene asupra Comunității Clujene*, www.casaeuropei.com
51. MACINTOSH, J., 1981, *Focus groups in distance nursing education*, în *Journal of Advanced Nursing* 18: 1981-85.
52. MALAN, Jack, 2004, *Benchmarking Evaluation Capacity in the New Member States*, Centre for Strategy and Evaluation Services
53. MARGINEAN, Ioan, 2004, *Politica Socială. Studii 1990-2004*, Expert
54. MORGAN, D.L. , 1988, *Focus groups as qualitative research*. London: Sage
55. NOLL, Heinz-Herbert, 1996, *The International Experience: Social Indicators*, paper presented at the "Symposium on Measuring Well-Being and Social Indicators", Toronto, October.

56. PATTON, Michael Quinn, 1997, *Utilization-Focused Evaluation: The New Century Text*, 3rd ed., Beverly Hills: Sage Publications
57. PATTON, Michael Q., 2002, *Qualitative Research and Evaluation Methods*, SAGE
58. PRONK, J., Haq, M. (Ed.), 1992, *Sustainable Development - From Concept to Action*. The Hague Report. The Hague and New York
59. PYATT, Graham, 1991, *SAMs, the SNA and National Accounting Capabilities, Review of Income and Wealth*, Series 37, No. 2, June, pp. 177-198.
60. ROTARIU, Traian, Petru Iluț, 2001, *Ancheta sociologică și sondajul de opinie: teorie și practică*, Polirom
61. ROTARIU, Traian, Petru Iluț, 1997, *Ancheta sociologică și sondajul de opinie: teorie și practică*, Polirom
62. ROSSI, Peter, Howard Freeman, Mark Lypsey, 1999, *Evaluation, A Systematic Approach*, 6th ed., SAGE Publication
63. ȘANDOR, Sorin Dan, 2005, *Analiză și cercetare în administrația publică*, Ed. Accent
64. SCHORR, Kubisch, 1995, *New approaches to evaluating community initiatives*. Washington DC: The Aspen Institute
65. SCRIVEN, M., 1991, *The evaluation thesaurus* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
66. SCRIVEN, M., 1993, Hard-won lessons in program evaluation. *New Directions for Program Evaluation*, 58. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
67. SCRIVEN, M., 2003, Evaluation in the new millennium: The transdisciplinary vision. In S. I. Donaldson & M. Scriven (Eds.), *Evaluating social programs and problems: Visions for the millennium* (pp. 19-42). Wahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
68. SCRIVEN, M., 2005, *The transdisciplinary model of evaluation: Radical implications*. Paper presented at the meeting of the American Evaluation Association/Canadian Evaluation Society, Toronto, Canada.
69. SHADISH, William R. Jr., Thomas D. Cook, Laura C. Leviton, 1999, *Fundamentele evaluării programelor: Teorii ale practicii*, FIMAN

70. SILVERMAN, David, 2001, *Interpreting Qualitative Data: Methods for analysing Talk, Text and Interaction*, 2nd ed. Sage
71. STAKE, Robert, 2003, *Standards-Based and Responsive Evaluation*, SAGE
72. STANCULESCU, M., R. Neef, editori, 2002, *The Social Impact of Informal Economies in Eastern Europe*, Ed. Ashgate U.K.
73. STANCULESCU, M. (coautor), 2003, Toward Country - Led Development. A Multi-Partner Evaluation of the Comprehensive Development Framework. Findings from Six Country Case Studies: Bolivia, Burkina, Faso, Ghana, Romania, Uganda, Vietnam, IBRD, The World Bank Washington USA
74. STANCULESCU, M. (coautor), 2003, Pre-Accession Impact Studies. EU Cohesion Policy and Romania's Regional Economic and Social Development (bilingv), Institutul European (ed.)
75. STUFFLEBEAM, D. L., 2001, Evaluation models. *New Directions for Evaluation*, 89. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
76. STUFFLEBEAM, D. L., 2004, The 21st century CIPP model. In M. C. Alkin (Ed.), *Evaluation Roots* (pp. 245-266). Thousand Oaks, CA: Sage.
77. STUFFLEBEAM, D. L., 2005, CIPP model (context, input, process, product). In S. Mathison (Ed.), *Encyclopedia of evaluation* (pp. 60-65). Thousand Oaks, CA: Sage.
78. TAYLOR, C. Nicholas, Bryan, C. Hobson și Colin G. Goodrich, 2004, *Social Assessment: Theory, Process and Techniques*, SAGE
79. TASHAKKORI, Abbas, Charles Teddlie, 1998, *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches*, SAGE Publications, Inc.
80. TASHAKKORI, Abbas, Charles Teddlie, 2003, *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*, SAGE Publications, Inc.
81. VANCLAY, Frank, 2003, *The International Handbook of Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*, Edward Elgar Publishing - ISBN: 1840649356
82. WADDELL, S., 1995, "Lessons from the Healthy Cities Movement for Social Indicators Development", *Social Indicators Research*, Vol. 34, No. 2, pp. 213-222.

83. Weiss, Carol Hirschon, 1995, "Nothing as Practical as Good Theory: Exploring Theory-Based Evaluation for Comprehensive Community Initiatives for Children and Families." în James P. Connell, Anne C. Kubish, Lisbeth B. Schorr and Carol H. Weiss (eds.) *New Approaches to Evaluating Community Initiatives. Vol.1: Concepts, Methods, and Contexts*. Washington, D.C.: The Aspen Institute
84. WHITE, Robert (ed.), 2004, *Controversies in Environmental Sociology*, Cambridge University Press, ISBN: 0521601029
85. WHOLEY, Joseph S., Harry P. Hatry și Kathryn E. Newcomer (Editori), 2005, *Handbook of Practical Program Evaluation* 2nd Edition
86. WOLFSON, Michael C., 1994, "POHEM a framework for understanding and modelling the health of human populations," *World Health Statistical Quarterly*, Vol. 47, pp. 157-176.

RESURSE INSTITUȚIONALE

1. Comisia Europeană, 1995, "Common Guidelines for Monitoring and Evaluation", Luxembourg: OPOCE
2. Tavistock Institute et al, 2003, *The Evaluation of Socio-Economic Development: The GUIDE*
3. United Nations, 1991, *World Development Report* (New York: Oxford University Press).
4. Banca Mondială, 1993, "Social Accounting Matrices", Chapter 20 of *System of National Accounts*, Inter-Secretariat Working Group on National Accounts.
5. Banca Mondială, 1994, *Guidelines and Principles for Social Impact Assessment*
6. Policy Research Committee, 1996, *Growth, Human Development, Social Cohesion: Draft Interim Report*, October.
7. Ekos Research Associates Inc., 1996, *Rethinking Government 1995*, Final Report, July 12
8. Elias, 2006, *Report-Accreditation of the public Administration Department at Babes-Bolyai University, Cluj*

9. ARACIS, 2006, *Metodologia de evaluare externa, standardele, standardele de referinta si lista indicatorilor de performanta a Agentiei Române de Asigurare a Calitatii în Învatamântul Superior*, Bucuresti
10. United States General Accounting Office (USGAO) , 2003, Report to Congressional Committees, *Program Evaluation- An evaluation Culture and Collaborative Partnerships help build evaluation Capacity*
11. MWH, (2006), *Ex-post evaluation of the PHARE programme in Romania*
12. ECOTEC, (2006)-*Thematic Report on Support to PAJC in Bulgaria and Romania*

RESURSE WEB

1. <http://www.pbs.org/johngardner/chapters/4.html>
2. http://en.wikipedia.org/wiki/Watts_Riots
3. www.evaled.info
4. www.evaluate-europe.net/handbook/handbookpdf
5. <http://www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU19.html>
6. www.worldbank.org
7. http://www.cjph.ro/index.php?_init=public.parcuri_list&
8. www.iccv.ro
9. www.casaeuropei.com
10. www.dog-eared.com/socialcologypress/

ANEXA 1- Fișa de descriere a unui proiect

FISA EVALUARE PROIECT Nr....

1. DENUMIRE PROIECT: _____

2. ACTORI IMPLICATI:

a. SOLICITANT:

b. PARTENERI:

c. GRUP TINTA:

d. FINANTATOR:

e. CO-FINANTATORI:

f. SUBCONTRACTANTI:

g. IMPLEMENTATOR:

h. EVALUATORI:

i. ALTI PARTICIPANTI:

3. PERIOADA DE DERULARE

6. ACTIVITATI(ENUMERARE, STADIU DE DERULARE, RESPONSABIL)

Activitatea nr.	Denumirea activitatii	Stadiul de derulare	Responsabil	Observatii

7. CALENDARUL INITIAL AL PROIECTULUI (pe luni)

	Luna 1	Luna 2			
Activitatea 1						
Activitatea 2						
Activitatea 3						
Activitatea 4						
Activitatea 5						
.....						

8. DECALAJE

	Decalaj	Explicatie
Activitatea 1		
Activitatea 2		
Activitatea 3		
Activitatea 4		

Activitatea 5		
.....		

9. DESCRIEREA IMPLICARII FIECARUI PARTENER

	Rol/Implicare	Observatii
Partener 1		
Partener 2		
Partener 3		
Partener 4		
Partener 5		
.....		

10. FINANTARE (SE VA CERE ANEXAREA BUGETULUI)

OBSERVATII EVENTUALE SCHIMBARI APARUTE PE PARCURS CARE AU DETERMINAT MODIFICAREA OBIECTIVELOR, ACTIVITATILOR SAU CALENDARULUI PROIECTULUI) :

Locația/Data

Coordonator proiect